

T.C
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

II. ABDÜLHAMİD'İN HUSUSİ MEKTUP VE TELGRAFLARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

AHMET YASİN İLHAN

Danışman:
Prof. Dr. İlhan ŞAHİN

İSTANBUL
2022

T.C
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

II. ABDÜLHAMİD'İN HUSUSİ MEKTUP VE TELGRAFLARI

(Yüksek Lisans Tezi)

Ahmet Yasin İLHAN

Danışman:
Prof. Dr. İlhan ŞAHİN

İstanbul
2022

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı'nda 010319YL007 numaralı Ahmet Yasin İLHAN'ın hazırladığı "II. Abdülhamid'in Hususi Mektup ve Telgrafları" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 05/07/ 2022 günü (13:00–14:00) saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. İlhan ŞAHİN
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU
Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Kemal BEYDİLLİ
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ahmet Yasin İLHAN

05/07/2022

ÖZ

Sultan II. Abdülhamid'in Hususi Mektup ve Telgrafları

Bu çalışmada Sultan II. Abdülhamid'in siyasi-politik gelişmeler ışığında kendi kaleminden çıkmış mektup ve telgraflar ile diplomatik kişiliği açıklanmaya çalışılmıştır. Sultan II. Abdülhamid sancılı bir süreçte tahta geçmiş, dahilî ve harici meselelerle ilgili yoğun mesai sarf etmiştir. Siyasi ve politik meseleleri tek elden yönetme stratejisini hedefleyen II. Abdülhamid bu anlamda Yıldız Sarayı'nı devletin bürokratik merkezi haline getirmiş, iç ve dış meseleler ile bizzat ilgilenmeye çalışmıştır. Bu bağlamda uluslar arası ilişkilerde ince diplomasi yolunu elden bırakmadan özellikle birçok devlet liderinin özel ve hususi günlerini kutlamaktan ve böylece onlarla yakın bir ilişki kurmaktan geri kalmamıştır.

Anahtar kelimeler: II. Abdülhamid, diplomasi, mektup, telgraf, diplomatik kişilik

ABSTRACT

Sultan II. Abdulhamid's Personal Letters and Telegrams

In this study, Abdülhamid's diplomatic personality has been tried to be explained in the light of the political and diplomatic developments of the period. Sultan II. Abdülhamid came to the throne in a painful process, to spend intense time on related issues. He aims at the strategy of managing political issues from his own hands. In this sense Abdülhamid made Yıldız Palace the bureaucratic center of the state and tried to deal with internal and external issues personally. In this context, she did not hesitate to celebrate the special and special days of many state leaders and thus to establish a close relationship with them, without giving up the fine diplomacy path in international relations.

Key Words: Abdulhamid II., Diplomacy, Letters, Telegrams, Diplomatical identity

ÖNSÖZ

Sultan II. Abdülhamid döneminin ilk yılları 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 savaşına tesadüf ettiğinden ötürü sancılı bir sürece tekabül etmektedir. Özellikle Rusların tesiriyle Balkanlarda çıkan isyanlar savaşa giden sürecin etken nedenlerini oluşturmuştur. Oluşan zaruret altında 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilen ilk anayasa (Kanun-ı Esâsi) ve başlayan Meşrutiyet dönemi ile dahilî ve haricî anlamda istikrarsızlığın baskın olduğu dönem Sultan II. Abdülhamid'i yeni arayışlara itmiştir. Öncelikle merkezi bürokrasinin yeniden inşası için çalışma başlatan padişah, Bâb-ı âlî'nin rolünü yeniden düzenleyerek Yıldız Sarayı'nın etkisini arttırmaya çalışmıştır. Böylece bu döneme kadar uygulanan dahilî ve haricî politikalar Sultan II. Abdülhamid'in denetimi altında yeniden şekillenmeye başlamıştır. 93 Bozgunu'nun ağır tahribatı bağlamında batılı devletler ile olan ilişkiler yeniden düzenlenerek uzun bir barış dönemi sağlanmaya çalışılmış, meseleler diplomatik yollar ile halledilmeye gayret edilmiştir. Bu arada uluslar arası arenada ittifak arayışı içine giren Osmanlı Devleti Fransa, Rusya, Avusturya-Macaristan, İngiltere ve Almanya arasında denge oluşturmaya çalışmıştır.

1890 sonrası Almanya'nın giderek yükselen askeri ve siyasi gücü ve 1888'de tahta çıkan yeni imparator II. Wilhelm ile kurulan dostane ilişkiler sayesinde iki devlet arasında ittifak kurulması muhtemel hale gelmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya karşısında yalnızlaşan Almanya "Şark'a doğru açılma" siyasetinin neticesinde Osmanlı dostluğuna ağırlık vermek durumunda kalmıştır.

Kırım Savaşı esnasında kurulan ilk telgraf ağları ile diplomasi trafiği tedricî şekilde artmış, haricî politikayı bizzat yürüten padişahın şahsî münasebetleri neticesinde ilişki ağı giderek genişlemiştir. Bu ilişkilerde araç olarak kullanılan mektup ve telgraflar sadece iletişim anlamında değil aynı zamanda metin tesisini (diplomatika) ve padişahın diplomatik kişiliğini yansıtmaya açısından önem arz etmektedir.

II. Abdülhamid'in benimsediği politika gereği Düvel-i Muazzama dışında Asya kıtasından Amerika kıtasına kadar geniş bir coğrafya ile etkileşim içinde olması uygulanmaya çalışılan politikanın çok yönlülüğünü gözler önüne sermektedir. Telgraf yalnızca dış politikada önemli bir iletişim aracı olarak öne çıkmamış, aynı zamanda geniş

imparatorluğun en ücra köşelerine kadar uzanan hatlarıyla II. Abdülhamid idaresinin merkezi gücünün de temelini teşkil etmiştir.

Belirtilen hususlar çerçevesinde bu çalışmada Sultan II. Abdülhamid dönemine ait olan ve çeşitli konuları ihtiva eden şahsî mektup ve telgrafların transkripsiyonu yapılarak değerlendirmeye tabii tutulmuş ve bu belgeler ışığında onun diplomatik kişiliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. 33 senelik saltanatı boyunca yabancı devlet adamlarına gönderdiği mektup ve telgraflar seçilerek dönemin şartları göz ardı edilmeden değerlendirilmeye tabii tutulmuştur. Özellikle Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) Yıldız Tasnifinde bir defter halinde bulunan ve II. Abdülhamid'in yabancı devlet hükümdarlarına göndermiş olduğu yeni yıl tebrikleri ve çeşitli vesileler ile gönderilen mektup ve telgraflar çalışmamızın esas malzemesini teşkil etmiştir. Bu şekilde mektup ve telgraflar ışığında II. Abdülhamid'in diplomatik kişiliği anlaşılmasına çalışılmış ve bazı yeni bilgilere ulaşılmasının kapıları açılmıştır.

Esas olarak II. Abdülhamid'in dış politikası pek çok çalışmaya konu olsa da onun diplomatik kişiliği yeterince işlenmemiş, özellikle şahsi mektup ve telgrafları pek az çalışmaya konu olmuş, bu çalışmalarda da diplomatik kişiliği yeterince ortaya konulmamıştır. Burada sunmakta olduğumuz yazışmaları bu konudaki eksikliği giderme babında önemli bir katkı sunabilecektir. Bilindiği üzere II. Abdülhamid'in mektup ve telgraflarının bir kısmını ilk defa "II. Abdülhamid'in Hususi Mektup ve Telgrafları" adı altında Abdülkadir Özcan ve İlhan Şahin tarafından hazırlanarak yayınlanmıştır. Bu çalışma bahsi geçen eserin işaret ettiği kaynaklara yönelmiş olarak daha önce yapılan çalışmaların devamı mahiyetindedir.

Çalışmalarında kıymetli vaktini, bilgi ve tecrübesini benimle paylaşan sayın hocam Prof. Dr. İlhan ŞAHİN'e, desteğini esirgemeyen sayın Prof. Dr. Kemal BEYDİLLİ'ye, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerine, çalışmamda bana sağlamış olduğu nezih ortam ve kaynak eserler nedeniyle İSAM Kütüphanesi'ne ve 29 Mayıs Üniversitesi Kütüphanesine teşekkürü borç bilirim. Hassaten, maddi manevi desteği ile bana yardımcı olan, sabır ve anlayışı ile tezi yazmama hissedar olan sevgili eşime, çalışmamda bana motivasyon kaynağı olan, bu esnada doğumunu dört gözle beklediğim sevgili oğlum Ali'ye sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmamda vermiş olduğu destek ve teşviki nedeniyle muhterem babam ve sevgili anneciğime içtenlikle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
BEYAN	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM:	
II. ABDÜLHAMİD ÖNCESİ VE DÖNEMİ	3
1.1. 1856 Paris Antlaşmasından II. Abdülhamid Dönemine Kadar Siyasi Durum.....	3
1.2 II. Abdülhamid Döneminin Başlangıcı ve Şark Meselesi.....	6
1.3. Bâb-ı âli'den Yıldız Sarayı'na Geçiş	9
1.4. Dış Politikanın Esasları ve Büyük Güçler Siyaseti	11
1.5. Balkanlar ve Şarkî Rumeli Meselesi.....	13
1.6. Girit Meselesi	15
1.7. Siyasi İttifak Planları ve Alman İttifakı	16
1.8. Ermeni Meselesi ve Politikası	19
1.9. Pan-İslâmizim Düşüncesi.....	20
İKİNCİ BÖLÜM:	
II. ABDÜLHAMİD'İN DİPLOMAT KİŞİLİĞİ	23
2.1 II. Abdülhamid'in Diplomat Kişiliği	23
2.2. II. Abdülhamid'in Diplomatasında Bazı Değişimler	28
2.3. Başkitâbet Dâiresi ve Tercüme Odası.....	30
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:	
II. ABDÜLHAMİD'İN HUSUSİ MEKTUP VE TELGRAFLARI	32
3.1 Mektup ve Telgrafların Konuları.....	32
3.2 Mektup ve Telgrafların Özellikleri.....	35
SONUÇ	41
KAYNAKLAR	44
EKLER	48

EKLER- 2	78
ÖZGEÇMİŞ	90

GİRİŞ

Sultan II. Abdülhamid dönemi başlangıcından itibaren iç ve dış meselelerin yoğun şekilde gündemi işgal ettiği bir döneme tekabül etmektedir. 1877-1878'de patlayan Osmanlı-Rus savaşı esnasında tahta çıkan yeni Padişah, savaşın yanında I. Meşrutiyet ile başlayan yeni dönemin de sıkıntılarını göğüslemek zorundaydı. Devletin mevcut şartlar altında var olan politik duruşu ile tehlike altında olduğunu düşünen padişah, bizzat kendisinin teşkil ettirdiği kurumlar vasıtasıyla merkezi bürokrasiyi yönetme kararı almıştır. Özellikle Tanzimat döneminden sonra ön plana çıkan Bâb-ı âlî yerine padişahın başını çektiği Yıldız Sarayı dış politikaya yön vermeye başlamıştır. Sultan II. Abdülhamid'in bu hamlesi Osmanlı Sultanları'nın bir süredir benimsediği tavır ile örtüşmesine de hükümetin ve dolayısıyla sadrazamların iç ve dış meselelerde olan etkisini tedrici olarak azaltmıştır. Bu sayede diplomatik anlamda çok daha etkin olan bir padişah otoritesi ortaya çıkmıştır. Bu durum elbette padişahın diplomatik özelliğinin ve kişiliğinin belgelere yansımalarına yardımcı olmuş, konu ile alakalı analizin yapılmasına yardımcı vesikalar olarak katkıda bulunmuştur.

II. Abdülhamid'in dış politikaya yaklaşımının anlaşılması hakkında yapılan pek çok çalışmada padişahın diplomatik kişiliği arka plana bırakılmış daha çok yaşanan iç-dış gelişmeler ile sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak Osmanlı Sultanlarının adeta diplomatik suretini yansıtan önemli vesikalardan olan hususî mektup ve telgraflara istinat eden çalışmaların henüz hak ettiği ulaşamadığını belirtmek gerekir. Bu bağlamda çalışmamızda Sultan II. Abdülhamid'in hususi mektup ve telgrafları incelenerek onun diplomatik kişiliğinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu hususta uzun süren saltanatının çeşitli yıllarına tekabül eden belgelere bakılarak analiz edilemeye çalışılmış, ancak konunun sınırlandırılması anlamında sadece yabancı devlet liderleri ile olan münasebetleri çerçevesinde dış siyasetteki politik kişiliği ve diplomat yönünün açıklanması yönüne çalışılmıştır. Çalışmanın konusu bağlamında Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Yıldız Tasnifinde bir defter halinde bulunan ve II. Abdülhamid'in yabancı devlet hükümdarlarına göndermiş olduğu yeni yıl tebrikleri ve çeşitli vesileler ile gönderilen mektup ve telgraflar merkeze alınmaya çalışılmıştır.

İlk bölümde II. Abdülhamid'in cülusundan sonra yaşanan siyasi meselelere değinilip Osmanlı merkez bürokrasinin değışimi izah edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise II. Abdülhamid'in dış politika anlayışı ve diplomasisi, dönemin siyasi ve politik olayları eşliğinde açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise padişahın yabancı devlet liderleri ile olan mektup ve telgrafları ışığında diplomat kişiliğine değinilmiştir. Sonuç kısmında ise elde edilen bulgular genel olarak değerlendirilmeye tabii tutulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM: II. ABDÜLHAMİD ÖNCESİ VE DÖNEMİ

1.1. 1856 Paris Antlaşmasından II. Abdülhamid Dönemine Kadar Siyasi Durum

Kutsal Yerler (Makamat-ı Mübâreke) ile ilgili Fransa ve Rusya Devleti arasındaki sürtüşmeler nedeniyle bu devletlerle diplomatik münasebetlerde bulunan Osmanlı Devleti meselenin halledilmesi için orta yol bulmaya çalışsa da iki tarafı da memnun edememiştir. Kendini Osmanlı coğrafyasında bulunan tüm Ortodoksların koruyucusu olarak gören Rusya, bu zannını uluslar arası geçerliliği olan bir metinde yer almasını istemekteydi¹. Rusya Kutsal Yerler üzerinden taleplerini iletiyor meselenin savaş raddesine gelmesinden çekinmemekteydi. Ancak özellikle İngilizlerin müdahil olmasıyla konu Ortodoksların haklarını ön plana çıkartacak şekilde halledilmiş görünüyordu. Binaenaleyh, Rusya'nın niyeti bu antlaşmadan sonra ortaya çıkmış, bir yandan savaş hazırlıkları yaparken diğer taraftan Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ortodoks halkların himayesinin kendisine verilmesini ve bu durumun resmen tanınmasını talep etmiştir². Ancak bu talepler karşılık bulmadı ve Rusya İle Osmanlı Devleti arasındaki diplomatik ilişkiler kısa sürede kesilmiş ve iki devlet kendini savaş ortamı içinde bulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün Rusya tarafından tehdit altında tutulması ve mirasına tek başına konması “Şark Meselesi” bağlamında batılı devletler tarafından kabul edilebilecek bir olasılık değildi. Bu nedenle Rus kuvvetleri karşısında tek başına mukavemet gösteremeyecek bir Osmanlı Devleti'nin muhtemel toprak kaybı endişesi, aynı zamanda kendisini Avrupa'nın kurtarıcısı ilan eden Rusya Devleti'nin bu düşüncesinden vazgeçirilmesi gibi nedenlere bağlı olarak İngiltere, Fransa ve Piyemonte³ devletleri Osmanlı Devleti tarafında savaşa girmeyi seçtiler⁴. Bu durum Rusya karşısında oldukça kuvvetli bir ittifak bulunduğu anlamına gelmekteydi. Osmanlı yanında savaşa girmek adına sürdürülecek büyük mücadele, 1814/1815 Viyana kongreleri döneminden itibaren oluşan ve Napolyon dönemi Fransa hakimiyetini sona erdirilmesinde en önemli

¹ Mithat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi VI*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, s. 3020.

² Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi VI*, s. 3022.

³ Osmanlı kaynaklarında Sardinya olarak da geçen krallıktır. Esas olarak tanınması ve ön plana çıkması Kırım Harbinde (1853-1856) müttefik olarak Osmanlı saflarında olmasıyla vesilesiyle gerçekleşmiştir. Bkz. Mahmut Şakiroğlu, “Sardinya”, *DİA*, XXXVI, 133-135.

⁴David M Goldfrank, “Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Savaşı'nın Çıkış Nedeni: Kaynaklar ve Stratejiler”, *Yeni Türkiye 81* (2015): 313.

payı olan ve Avrupa'yı kurtarmış olma sıfatıyla kıtada üstünlük kuran Rusya'nın bu konumuna bir son vermek için kullanıldı.

Kurulan ittifak sayesinde yapılan savaş Osmanlı Devleti ve müttefikleri için kesin zafer kazanılmasını sağlamış olsa da 1853-1856 Rus Harbi'nde Osmanlı askeri etkinliğinin az olması barış görüşmelerindeki Osmanlı Devleti baskınlığını doğrudan etkilemişti. Askeri durumun barış antlaşmasında Osmanlı Devleti lehine olan maddelerin girmesine engel olduğu fark edilecekti. Henüz Paris barış görüşmeleri başlamadan gayrimüslim tebaaya yönelik olarak hazırlanan Islahat Fermanı (18 Şubat 1856) Osmanlı için yeni bir durum oluşturdu. Savaşın nedeni olarak görünen ve Ruslar tarafından gayrimüslimlere yönelik isteklerden daha fazlası fermana hak olarak verilmiş, asırlardır tatbik edilmekte olan zımmî hukuku müttefiklerin zoruyla devre dışı bırakılmıştır. Bu şekilde savaşın ağır vebalini yüklenmiş olan batı kamu oyu tatmin edilmiş ancak gayrimüslim meselesi Osmanlı Devleti üzerinde baskı unsuru haline gelmişti. Ayrıca antlaşmanın gereği olarak Osmanlı piyasaları batı sermayesinin tehdidi altına girmişti⁵.

30 Mart 1856 Paris Antlaşmasının imzalanması, Osmanlı Devleti için yeni bir dönemin başladığını ifade etmektedir. Bu antlaşma Osmanlı topraklarını güvence altına alarak toprak bütünlüğünün Avrupalı devletler tarafından korunması politikasının benimsendiği dönemi başlatmıştır⁶. Özellikle Rusya Devleti gibi bir tehlike karşısında batı güvencesinin olması, Osmanlı Devleti'nin elini rahatlatan önemli bir gelişme olmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti bir Avrupa devleti gibi kabul edilmiş ve eşit haklara sahip olması kararlaştırılmıştır⁷. 1856 Paris Antlaşması ile 1774 Küçük Kaynarca ve 1829 Edirne Antlaşmaları da hükümsüz kalmıştı. Ayrıca 1841'de yapılan Boğazlar antlaşması da değişikliğe uğramış, böylece Boğazlar meselesi daha sonra problemlere yol açacak yeni bir hale bürünmüştür⁸. Islahat Fermanı ise başlı başına bir mesele olarak devletin karşısına çıkmış, yeni iç karışıklıkların hazırlayıcısı olmuştur. Tüm bunların yanında antlaşma yüzünden yeni bir cephe açılmamışsa da kısa vadede yeni bir savaşın başlamasına engel olacak kadar etkili olmamıştır⁹. Öyle ki 1870 yılında Fransa-Almanya savaşı Rusya'nın beklediği fırsatı vermiş olarak Karadeniz meselesinde antlaşmanın

⁵ Cevdet Küçük, "Abdülmeccid", *DİA*, I, 261.

⁶ Özcan Yeniçeri, "Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Paris Antlaşması", *Yeni Türkiye* XI (2015): 343.

⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi 6*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983, s. 245.

⁸ Kemal Beydilli, "Paris Antlaşması", *DİA*, XXXIV, 171.

⁹ Karal, *Osmanlı Tarihi 6*, s.245

ortaya koyduğu maddeyi tanımamasına yol açmış, Osmanlı-Rusya gerilimi yeniden tırmanmaya başlamıştır.

1856 Islahat Fermanı ile başlayan süreç Osmanlı Devleti için yeni cephelerin açılmasını kısmen önlese de fermanın getirmiş olduğu sorumlulukların uygulanması yeni bir baskı unsuru olmuştur. Gayrimüslim halk üzerinden Osmanlı Devleti'ni yönlendirme çabaları Rusya, İngiltere ve Fransa gibi devletler arasında mücadele haline dönüşmeye başladı. Özellikle dönemin padişahı Sultan Abdülmecid'in haricî meselelerden kolay etkilenen yapısı ve çevresinde bulunan kimselerin tesiri altında kolayca kalması bu mücadeleyi daha olumsuz hale getirdi. Hatta tarihte örneğine pek rast gelinmesi mümkün olmayan hadiselerden biri elçilerin randevu ile padişah ile bizzat görüşmesi de bu dönemde zuhur etmişti. Yine bu etki sayesinde batılı devletlerin elçileri Sadrazamlık makamına gelecek olanların tayin edilmesinde dahi etkili olmaya başladılar. Padişahı etki altında bırakmayı başaran batılı devlet elçileri, padişah tarafından kendi arzu ettikleri kişiyi sadarete getirmeye muvaffak oldu. Hatta sadaret İngiliz ve Fransız taraftarı olarak iki cihete bölünmüş, bu devletlerin payitahtta bulunan elçilerinden padişahı ikna edebilen sadarete güç sahibi olmaya başlamıştır¹⁰. Islahat Fermanının bir diğer yönü ise gayrimüslimlere verilen aynı ve eşit haklara karşı Müslüman halkta memnuniyetsizlik olarak baş göstermesiydi. Bu durum dış baskı ile birleşince Osmanlı Devleti için dayanılmaz hale gelmiş, fermanın gerekliliği olan adımlar atılmadığı itirazlarıyla Osmanlı Devleti'ne Avrupalı devletler tarafından müdahalelerde bulunulmaya başlamıştır¹¹. Bu anlamda verilen notalarda reformların uygulanması için sözlü tehditler savrulmuş, bu esnada Fransa ve İngiltere'nin teşviki ile Lübnan'daki olayları tekrar tırmanmıştı¹². Bu durum yeni karışıklıkların da önünü açtı. Şam'da başlayan karışıklıklar Fransa'nın Beyrut'a asker sevk etmesiyle devam etti. Baskılar karşısında geri adım atmak zorunda kalan Osmanlı Devleti Lübnan'ı imtiyazlı sancaklarından biri haline getirdi¹³.

¹⁰ Küçük, "Abdülmecid", s. 262.

¹¹ Turgut Subaşı, "Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz", *Genel Türk Tarihi*, Yeni Türkiye Yayınları (2002): 84.

¹² *Bahsi geçen hadise 1860 Yılında Lübnan'da batılı devletlerin tahriki neticesinde Dürziler ile Mârûniler arasındaki olaylardır. Daha sonra takip eden kargaşalar ile Avrupa'da menfi bir algı oluşturulmaya çalışılmış ve askeri müdahalelerin altyapısı hazırlanmıştır. Bkz. M. Tayyip Gökbilgin, "1840'tan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler", *Belleten X* (1946): 641-763.*

¹³ Gökbilgin, "Cebel- Lübnan Meselesinde Dürziler" s. 763.

Bu sancılı dönemde genç yaşta vefat eden Abdülmecid'in yerine tahta çıkan (1861) Sultan Abdülaziz ilk iş olarak yabancı devletlerin baskı unsuru haline getirdiği Islahat Fermanı'nın uygulanmaya devam edeceğinin sözünü vermiştir. Ancak dış tahrikin yoğun olduğu bölgelerde ayaklanmalar çıkmaya devam etmiş, 1870-1871 savaşında Fransa'nın mağlup olması sonuçları bakımından Osmanlı Devleti'ni açıkça etkilemiştir. Yeni Alman imparatorluğu Fransa'nın intikam tehditlerine karşı Rusya'yı yanında tutmaya mecbur olması Osmanlı mukadderatına olumsuz etkileriyle yön veren önemli bir gelişme olmuştur. 93 Savaşı ve sonrasındaki Bismarck politikası bunun önemli göstergesi oldu. Balkanlarda Rus tahriki ile başlayan ayaklanmalar meyvelerini vermeye başlamıştır. Hersek'te başlayan ve konsolosların ölümü ile neticelenen Selânik Vak'ası (1876) savaş çanlarının hızlı şekilde çalmaya başladığının işaretiydi.

1.2 II. Abdülhamid Döneminin Başlangıcı ve Şark Meselesi

Devletin en zor zamanlarından birinde tahta çıkan II. Abdülhamid (1876-1909), gücünü ve itibarını oldukça kaybetmiş bir devletin başına geçmiş olarak saltanatı boyunca kendisini töhmet altında bırakacak olan büyük toprak kayıplarının sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalmıştır. Artık siyasi-diplomatik üstünlük çoktan Osmanlı saflarını terk etmiş, müdara devri teslimiyet ile yer değiştirmiş, şartlar aynı sene içinde (1876) üç padişaha tanıklık eden Avrupa lehine dönmüş bulunuyordu. Öyle ki askeri anlamda bazı başarılar elde edilse de keskin zekâ ve kabiliyet sahibi bürokratların yeri olan diplomasi masasında bu başarılar yokmuş gibi farz edilerek davranılmış, masada başında kaybeden taraf ekseriyetle Osmanlı Devleti olmuştur. Bu deneyimi henüz cülusunun ilk yıllarında acı bir tecrübe ile kavrayacak olan Sultan II. Abdülhamid, babası zamanından gelen meselelerden biri olan balkan sorununda Sırlara karşı yapılan meydan savaşında önemli askeri başarılar elde edilmesine rağmen Rusya'nın baskısı ile ateşkes yapmak zorunda kalmıştı¹⁴. Artık Osmanlı Devleti uzun zamandır şartları belirleyen değil belirlenen şartlara uymak zorunda kalan devlet statüsüne bürünmüştür.

¹⁴ *Osmanlı-Sırp savaşı 1876-1877. 1875'ye Bosna-Hersek'te başlayan isyanlar büyüyerek savaşa dönüşmüş, Sırbistan ve Karadağ Osmanlı Devletine savaş açmıştır. Osmanlı Ordusu Sırp kuvvetlerini bozguna uğratmışsa da süreç Rusya'nın müdahil olmasıyla 93 harbine doğru ilerlemiştir.*

Tahta geçmek için yaptığı antlaşmanın gereği olarak verdiği sözü tutan Sultan II. Abdülhamid tarihler 23 Aralık 1876'ı gösterdiğinde Anayasal Monarşi'nin ilk dönemini faaliyete geçirerek ilk anayasayı yürürlüğe koymuştur¹⁵. Böylece sadece devletin içindeki meşrutiyet taraftarları değil aynı zamanda devletin iç siyasetine müdahil olmak isteyen batılı devletlerin emellerine ulaşmasının da engellenmesi düşünülmüştür. Binaenaleyh, teoride düşünülenler pratikte işe yaramaktan uzak bir görüntüye haiz olup başarıya ulaşamamıştır. Başta Rusya olmak üzere yok sayılan anayasanın ilanı yerine İstanbul'da toplanan konferansta alınan kararlar muhtevası bakımından kabul edilemeyecek hükümleri sebebiyle Meclis-i Umûmî'de oy birliği ile reddedilmiş, üstelik batılı devletler ile anlaşabileceğini söyleyen Midhat Paşa görevinden azledilerek sürgüne gönderilmişti. Bu durum hükümet ile padişah arasında yaşanan ilk gerilim değildi. Daha önce de Mabeyn kâtiplerinin atanması hususunda tartışmalar çıkmış, istifa girişimleri padişahın reddi ile durdurulmuştu¹⁶. Yine de padişah meşruti yönetimden vazgeçmeden devam etme kararı almış, ilk meclisi 19 Mart 1877 tarihinde yapılan seçimler neticesinde bizzat açmıştır. Ancak meclis farklı milletlerin temsilcileri tarafından oluştuğu için genel anlamda her vekil kendi milletlerine ait sorunları gündeme getiriyor ve hatta bu anlamda birbirleri ile mücadele içinde oldukları durumlar ortaya çıkıyordu¹⁷. Tüm bunlara rağmen Londra protokolünde alınan kararları oy birliği ile reddederek sonucu savaşa varan kararlı bir duruş da sergileyebilmişlerdir.

Padişahın ilk meclis ile arasındaki durum, 1877 Rus savaşı ile birlikte daha sert tartışmaların yaşandığı bir hale doğru evrilmesiyle sonuçlanmış, meclis istenilen kararları almayan devlet organı, padişah ise meclisin istediklerini yerine getirmeyen otorite durumuna gelmiştir. Öyle ki durum artık kontrol altına alınamaz hale gelerek şiddetli tartışmaların yaşandığı oturumlar haline dönüşmüştür. Bunlardan şüphesiz en önemli olan Rus harbinin devam ettiği esnada toplanan olağanüstü mecliste yaşanan tartışmadır. Astarıcılar kethüdası Ahmed Paşa'nın devam eden savaşın başlamasının padişahın sorumluluğu olduğuna dair suçlamalarına karşı padişah suçlamaları reddederek kendisini savunmuştur. Yaşanan bu hadiseler padişaha elinde bulundurduğu yetki ile

¹⁵ Bkz. Şükrü Hanioglu, "Meşrutiyet", *DİA*, XXIX, 388.

¹⁶ Cevdet Küçük "II. Abdülhamid", *DİA*, I, 217.

¹⁷ Abdülhaluk Çay, "1876 Meşrutiyet Meclisi", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü* 282 (1986): s. 618.

Meclis-i Meb'usanı süresiz olacak şekilde 13 Şubat 1878'de tatil etmesine yol açmıştır¹⁸. Tüm bunların yanında Rusya ile olan savaşta mağlup olunmuş, oldukça yüksek bir miktarda savaş tazminatı ödenmesi kabul edilmiştir. Ayrıca Trakya'da Edirne sınırları, doğuda ise Kars, Ardahan ve Batum Rus kuvvetlerine terk edilmişti. Daha sonra batılı devletlerin girişimleri ile Rusya'nın kazançları Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878) ile dengelenmiş ve kendilerine de pay ayırmak (Kıbrıs, Mısır (İngiltere); Tunus (Fransa), Bosna-Hersek (Avusturya-Macaristan) suretiyle devletin parçalanması [(müstakil krallıklar olarak: Sirbistan, Karadağ, Romanya ve hukuken metbu Bulgar Prenslığı) ve Rusya'ya bırakılan Kars-Ardahan-Batum (Elviye-i selâse)] tekemmül etmiştir¹⁹.

Sultan II. Abdülhamid döneminin öne çıkan problemlerinin en başında dağılmaya başlayan imparatorluğun Müslüman ahalisinin akıbeti oldu. Öte yandan batılı devletler ve Rusya için ana hedef haline gelen “Şark Meselesi” siyaseti yönlendiren bir unsur olarak önem kazandı²⁰. Bu yüzyılda zayıflayan Osmanlı Devleti'nin mevcut topraklarının paylaşılması, söz konusu devletler için önemli bir sorun haline dönüşecekti. Tüm bu rekabete rağmen Osmanlı tarafında genel görüntü endişe verici gözükmemektedir. Zira Şark meselesi adı geçen devletler için ortak çıkarlara sahip oldukları politikaları ve neredeyse hepsi aynı amaç için çalışmaktaydı. Bu politikalar zaman içinde önemli aşamalardan geçmiş, özellikle Avrupa'da Osmanlı hakimiyetinin zayıfladığı dönemlerde belirgin hale gelmiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde de Osmanlı Devleti'nin karşısında duran bu problemler 1877-1878 Osmanlı Rus harbi ile önemli aşamaya girmiştir. Zira Rusya Devleti artık Osmanlı topraklarını elde edebileceğinden hiç bu kadar emin olmamıştı. Rus ilerleyişi sadece Osmanlı Devleti'ni değil aynı zamanda ortak emelleri olan batılı devletleri de endişelendirdi. Berlin Antlaşması ile önlenmeye çalışılan bu ilerleyiş kısmi olarak yavaşlatılmıştır²¹. Ancak Rusya Balkanlar üzerinde etkili olmaya devam etmiş, Osmanlı Devleti'nden tam bağımsız Balkanlar için girişimlerde bulunmaya devam etmiştir.

¹⁸ Küçük, “II. Abdülhamid”, s. 218.

¹⁹ Kemal Beydilli, “Balkanlarda Dönüm Noktası 93 Bozgunu ve Sonrası” *Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar: Rumeli Türkleri Vakfı I. Balkan Toplantısı*, (1997): 28.

²⁰ Bkz. Beydilli. Kemal, “Şark Meselesi”, *Halil İnalçık Armağanı I Tarih Araştırmaları* (2009): 388.

²¹ Cevdet Küçük, “Şark Meselesi Hakkında Önemli Bir Vesika” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 32 (1979): 632.

Avrupa kıtasında bulunan Osmanlı topraklarındaki çözülme kararlı şekilde devam ederken Osmanlı Devleti'nin kalan topraklarının paylaşılması gündeme gelmiş, Özellikle İngiltere'nin paylaşılan ve paylaşılacak topraklardan pay kapma yarışı içine katılmak istemesi neticesinde artık Şark Meselesi tüm Osmanlı topraklarını kapsar hale dönüşmüştür²². Osmanlı Devleti'nin Anadolu, Afrika ve Asya'da bulunan topraklarının parçalanabilmesi için yapılan çalışmalar askeri olmaktan ziyade siyasi, diplomatik ve sosyal idi. Benzer şekilde Anadolu'da da Ermeni Meselesi ile parçalanma başlatılmak istenmiş, çeşitli kelime oyunları ile iki milleti karşı karşıya getirmeye çalışmıştır²³. Afrika'da bulunan toprakların büyük kısmı için pek zahmete dahi girmeyen batılı devletler Suriye, Irak ve hatta Anadolu'da misyonerlik faaliyetlerinde bulunarak sosyal parçalanmayı ve Türk karşıtı isyanları zuhur ettirmeye başlamıştır²⁴. Şark Meselesi sadece II. Abdülhamid dönemini değil daha sonrasında da ihtiva etmeye devam etmiş, Balkan Savaşları 1912-1913, I. Dünya Harbi 1914-1918 gibi savaşlarla ve etnik, kültürel farklara sahip halkların karşı karşıya getirilmesi gibi sebeplerle tükenmeksizin devam ettirilmiştir²⁵.

1.3. Bâb-ı âli'den Yıldız Sarayı'na Geçiş

1877-1878 Rus savaşı esnasında yaşanan haricî ve dahilî meseleler Sultan II. Abdülhamid'in siyasi ve politik manevralarını belirlemesi açısından önemli bir yer işgal etmiştir. Hükümet ile padişah arasında yaşanan anlaşmazlıklar savaşın yönetimini olumsuz etkilemiş, İngiliz yönetiminin daha önce verdiği destek sözü ise yerine gelmemiştir. Kıbrıs kaybedilmiş, Bosna-Hersek Avusturya'ya, Tunus Fransa'ya ve 1882 yılında Mısır İngiliz yönetimine bırakılmıştı²⁶. Tüm bu gelişmelerin yaşanması Sultan II. Abdülhamid'e devlet politikalarını belirli plan ve strateji üzerinden yönetilmesi için adım atma düşüncesini uyandırdığı görülmektedir. Ona göre artık yeni bir politikanın uygulanması gerekmekte olup ülkenin ve dünyanın mevcut şartları göz önüne alınarak

²² Beydilli, "Şark Meselesi", s. 398.

²³ Beydilli, "Şark Meselesi", s. 399.

²⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi* 8, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983, s. 128-129.

²⁵ Beydilli, "Şark Meselesi", s.401-402.

²⁶ Azmi Özcan."Sultan II. Abdülhamid'in Dış Siyaseti ve Uygulamaları", *Sultan II Abdülhamid Dönemi*, proje ed. Mehmet Bulut, Enes Kala, Nuri Salık, Maşallah Nar, İstanbul: İZÜ Yayınları: (2019): I. s. 116.

yol haritası belirlenmeliydi. Bunların gerçekleştirilebilmesi için padişahın temayülü politikanın tek elden yönetilmesi idi. Bu temayülün bir sonucu olarak meşrutiyetin ilanından sonra çok vakit geçmeden Bâb-1 âlî'nin siyasi ve bürokratik gücü padişahın bulunduğu Yıldız Sarayı'na geçmeye başlamıştır. Aynı şekilde Hariciye Nezaretinin yönettiği dış politika da padişah yönetiminde Yıldız Sarayı'na geçmişti. Ancak bu dönüşüm kademeli şekilde gerçekleşmiş, tam anlamıyla Bâb-1 âlî'nin devre dışı kalması 1890 yılına kadar sürmüştür²⁷. Sultan II. Abdülhamid bu düşüncesini “*Ben artık Sultan Mahmud'un izinden gitmeye mecbur olacağım*” şeklinde izah ederek II. Mahmud'un izlediği gibi bir politika takip edeceğini belirtmiştir²⁸. Ancak bu arada Sadrazam ve Bâb-1 âlî'nin padişah tarafından devre dışı bırakılma politikasını tam anlamıyla kabul etmediği ve gerektiğinde alınan kararları değiştirecek manevraları yapabildiği de görülmektedir²⁹. Bu hususa verilebilecek en önemli örneklerden biri Bâb-1 âlî'nin hazırlamış olduğu layihalar ile padişaha sunduğu raporlar doğrultusunda politika üretme sürecine katkıda bulunmaları gösterilebilir³⁰. Binaenaleyh, bu dönemde özellikle Mâbeyn Başkâtipliği'nin daha önemli bir role haiz olduğunun gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Ancak yine Bâb-1 âlî'nin öne çıktığı dönemlerde etkili olan Hariciye Nazırlığı kurumu yönetimin Yıldız Sarayı'na taşınmasıyla daha çok idarî görevler üstlenmek durumunda kalmıştır³¹.

Sultan II. Abdülhamid'in tahta oturduğu günden itibaren Bâb-1 âlî ile güven ve iletişim sorunu yaşaması onu yeni bir bürokrat çevre oluşturmaya yöneltmiş, güvenilir olduğunu düşündüğü kimselerle yeni bir oluşum başlatmıştır. Esasen II. Abdülhamid'in Bâb-1 âlî diplomasisine olan itimadının kalmaması 1877-1878 Rus savaşının ve borçlanmanın sorumlusunun Bâb-1 âlî olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu noktada gözden kaçırılmaması gereken husus II. Abdülhamid siyasi ve politik meseleleri ele alırken Bâb-1 âlî'nin eskiden gelen gücüne karşın haricî hususlarda hemen kontrolü ele almaya çalışmış, dahilî meseleler için 19. yüzyılın sonlarına kadar Bâb-1 âlî'nin nüfusunu kullanmaya devam ederek farklı bir tutum sergilemiştir. Haricî meselelerdeki etki hemen Rus savaşı devam ettiği esnada yabancı kamuoyunu bilgilendirmek ve aleyhteki etkiyi

²⁷ Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004: s. 168.

²⁸ Küçük, “Şark Meselesi”, s. 622.

²⁹ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilât ve İdâre Tarihi*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2008, s. 515.

³⁰ Zeynep Bostan, *Osmanlı Hariciyesinin Modern Temelleri ve II. Abdülhamid Diplomasisi*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2021 s. 104.

³¹ Cezmi Erarslan, Umut Dere “Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Diplomasisinin Uzak Doğu Gelişmeleriyle İmtihani”, *Tarih Dergisi* 71 (2020): s. 321.

kırabilmek için yabancı basına bilgi vermesi ve çeşitli nişanlar ile ödüllendirerek hızlı şekilde başlamıştır. Dolayısıyla haricî meselelerdeki tutumu saltanatının başına kadar dayanmaktadır. Bu durumda şüphesiz dış meselelerin daha kritik ve acil olmasının etkisi olmalıdır.

Dış politikanın belirlenmesinde başta Bâb-ı âlî ve sadrazam yerine karar mekanizması olarak bizzat padişahın ve Mâbeyn-i Hümâyûn'nun geçmesi ile sadece sarayın gücü değil aynı zamanda saray çalışanının itibarının da arttığı görülmüştür. Öyle ki öncelikle saray personelinin sayısı artmaya başlamış daha sonraki süreçte ise mâbeyn devlet yönetiminin merkezi haline geldiğinden mâbeyn memurları rütbe fark etmeksizin itibar görür hale gelmiştir. Hatta kâtip ve mâbeynciler işlerin yürümesi için önemli kimseler haline geldiğinden rüşvet ve hediye gibi yollarla iş görür hale gelmişlerdir³². Özellikle bu gibi durumlar II. Abdülhamid'in çok dikkat ettiği meselelerden biri olmuş, saray memurlarının borç davalarına muhatap olan memurların borçlarını bizzat ödediği olmuştur.³³ Mâbeyn devletin yönetim merkezi olan sarayın siyasi ve bürokratik ayağı olduğundan itibarı padişah tarafından önemsenmekteydi.

Sultan Abdülhamid'in dahilî ve haricî siyaseti yürütmesinde yardımcı olan Mâbeyn, politikaların gelişmesinde ve olgunlaşmasında önemli role haizdi. Haricî siyasette dış basını takip eden ve padişaha raporlayan bir kurum teşkil edildi. Bunun dışında yine hariciye nezaretine bağlı olarak çalışan yurtdışı temsilcileri düzenli ve sistemli şekilde bilgi transferi yaparak katkı sağlamaya çalışmaktaydı. Bu gibi vasıtalarla elde edilen bilgi danışman ve komisyonlar tarafından değerlendirilerek padişaha sunulmuştur. Dolayısıyla dış politikanın belirlenmesinde doğrudan etkiye sahip olmuşlardır. Bunun yanında padişah İstanbul'da bulunan elçilerle doğrudan temas kurmaktan da geri durmamış, gerekli gördüğü hususlarda komisyonları bizzat kurarak saraydaki bazı memurlardan yabancı ülke sefaretleme ile bağlantı kurmasını istemiştir. Bu hususta Hariciye Müsteşarı Artin Paşa İngiltere sefaretiyle, Reşid Bey ise Alman sefaretiyle yakın ilişki içinde olmuştur³⁴.

1.4. Dış Politikanın Esasları ve Büyük Güçler Siyaseti

³² Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi*, s. 167.

³³ Ali Akyıldız "Mâbeyn-i Hümâyûn", *DİA*, XXVII, 284.

³⁴ Bostan, *Osmanlı Haricîyesinin*, s. 101-102.

Belirtilen bu oluşum ve anlayış çerçevesinde devletin ve dünyanın içinde bulunduğu duruma göre tasarlanacak politik-siyasi stratejinin belirlenmesi ve uygulanması yönüne gidilecekti. Bâb-1 âlî'nin yöntemlerini eleştiren ve beğenmeyen Sultan artık daha iyisini bizzat yapmaya, ülkenin refah ve bekasını sağlamaya çalışacaktı. Bu uğurda öncelikle devletin idaresini ele aldıktan sonra sıradaki adım şüphesiz siyasi-politik yol haritası belirlemektir. Cülusunun ilk yıllarında Rusya Devleti ile girilen harbin neticesi olarak Balkanlarda yaşanan toprak kayıplarına şahit olan padişah, yeni politikanın eskisinden farklı olması gerektiğini zihnine kazımış olmalıydı. Zira mevcut şartlarda savaşa sürüklenen devlet elinde bulundurduğu toprakları gerek askeri gerekse politik nedenlerden dolayı elinde tutamamaktadır. Zaten karakter olarak ihtiyatlı ve şüpheli olan padişah politik adımlarında da bu özellikleri taşıyan manevralarda bulunmuştur.³⁵

Rus savaşından sonra yaşanan gelişmeler (Tunus ve Mısır'ın işgali gibi) açıkça Osmanlı Devleti'nin ivedilikle parçalanarak paylaşılma sürecinin başladığının tezahürü niteliğini taşımaktaydı. 1856 Paris Antlaşması ile batılı devletler tarafından benimsenen Osmanlı topraklarının muhafaza edilmesi politikası 1878 Berlin Antlaşması ile son bulmuştu.³⁶ Durumu fark etmekte gecikmeyen Sultan II. Abdülhamid Osmanlı Devleti'nin karşısında tehdit olarak duran tüm devletler hakkında tahkikat yaptırmakta, gayelerinin farkına vararak buna karşı ayrı ayrı önlem alma siyasetini benimse niyetindeydi³⁷. Bu cihetle en ehemmiyetli meselenin ülkenin mevcut olan topraklarının muhafaza edilmesi olduğunu görmekteydi. Devletin ihtiyacı olan şey tam olarak en hızlı şekilde uzun ve sürdürülebilir bir barış dönemi idi. Bu sebeple meseleleri halletmekte sulh yolu tercih edilmiş, bazı durumlarda taviz vererek savaş ortamından sakınılmıştır. Temelde Sultan Abdülhamid'in dış politikası prensipte basit, uygulanış bakımından oldukça zordu şeklinde hülasa edilebilir.³⁸

Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve siyasi şartları göz önünde bulundurduğunda revizyonist bir politika izlemek yerine devletin toprak bütünlüğünü tehdit eden hiçbir devlet ile birlikte hareket etmeden müstakil bir yol izlemek gerektiğini düşünen Sultan II.

³⁵ Engin, *II. Abdülhamid ve Dış Politika*, s. 24-25.

³⁶ *Bu noktada üzerinde durulması gereken devlet İngiltere'dir. Berlin antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin topraklarının muhafaza edilmesi politikasından vazgeçmiş, artık parçalanarak pay almanın hesaplarını yapmaktadır. Bu durum II. Abdülhamid nazarında dış politikanın belirlenmesi açısından önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.*

³⁷ Bostan, *Osmanlı Hariciyesinin*, s. 101.

³⁸ Bu hususta bkz. Küçük, "II. Abdülhamid", s. 217.

Abdülhamid, kurdurduğu komisyon ve danışmanlarca düzenli şekilde takip ettiği devletlerin zaaflarını tespit ettirerek bunlardan faydalanmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda Osmanlı toprakları üzerinde emelleri birbirleri ile örtüşen devletleri karşı karşıya getirmeyi siyasi amaç haline getirmiştir.³⁹ İngiltere'nin Mısır'a olan ilgisini (ki 1882'de işgal etmiştir) ve yine aynı bölge ile ilgilenen Fransa'yı da olaya dahil ederek karşısına çıkarmış, Rusya devleti ile müspet ilişkiler temin etmeye çalışarak büyük devletler arasında denge sağlamaya çalışmıştır. Öte yandan Kuzey Afrika'da sömürge arayışı içinde olan İtalya ve Fransa'yı karşı karşıya getirmeye özen göstermiştir⁴⁰.

1.5. Balkanlar ve Şarkî Rumeli Meselesi

II. Abdülhamid'in Balkanlarda karşı karşıya kaldığı durum diğer coğrafyalardan farklı gözükmektedir. Zira problemlili bölgelerin başında gelen Balkanlar başlı başına sorun teşkil etmekte olup gerek Balkan halkaları gerekse kendisini bu halkların koruyucusu ilan eden Rus Devleti'nin emelleri bu bölgeyi ateş hattı yapmaya yetmişti. Rusya'nın Pan-Slavist politikasının amacı Balkanlarda Osmanlı ve Avusturya'yı yıkarak yerlerine büyük ölçekli Slav devleti kurmaktı. Bu anlamda Balkan halkını Osmanlı'ya karşı kıskırtıyor, herhangi bir karışıklık ve anlaşmazlık durumunda Osmanlı'ya toplu şekilde karşı cephe alıyorlardı⁴¹. Hali hazırda 1877-1878 Rus harbi ile Karadağ, Romanya, Sırbistan ve Bosna-Hersek elden çıkmış geriye kalan toprakların muhafazasından başka elde seçenek kalmamıştı⁴².

Balkan Devletleri ile yaşanan süreçte iki ana problem göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki Balkan Devletleri'nin şahsî emelleridir. İkincisi ise büyük devletlerin bu bölge ve halklar üzerindeki tahayyülâtıdır. Bölgede bulunan devletlerin şahsî emelleri birbirinden farklı olup genel anlamda gerek egemenliklerini kazanmaya gerekse büyük bir devlet kurma hayaline dayanmaktadır denebilir. Mesela Bulgaristan Ayastefanos Antlaşması ile bu amacına doğru büyük bir adım atmışken 1878 Berlin Antlaşması ile

³⁹ Gül Tokay, Sultan II. Abdülhamid Dönemi Dış Politikası Üzerinden Yeniden Okuma”, *Milli Saraylar Yayını* 125 (2017): 102.

⁴⁰ Küçük, “II. Abdülhamid”, s. 217.

⁴¹ Rahman Ademi, “II. Abdülhamid'in Balkan Siyaseti”, *Sultan II Abdülhamid Dönemi*, proje ed. Mehmet Bulut, Enes Kala, Nuri Salık, Maşallah Nar, İstanbul: İZÜ Yayınları I (2019): 140.

⁴² Beydilli, “Balkanlarda Dönüm Noktası”, s. 28.

hayal kırıklığına uğramış⁴³⁴⁴, Rusya'nın desteği ile Doğu Rumeli'nin de içinde bulunduğu büyük Bulgaristan'ı kurmaya çalışmalarına başlamıştır⁴⁵. Öte yandan Berlin Kongresinde istediğini elde edemeyen başka bir devlet olan Arnavutluk ise Arnavut birliği kurarak Osmanlı'dan Arnavut nüfusunun bulunduğu yerlerin tek bir vilâyet olması, yerel bir meclisin oluşturulması ve tüm dinlere özgürlük sağlanması gibi isteklerde bulunmuştur⁴⁶. Osmanlı Devleti tarafından bakıldığında durum tüm bu saydıklarımızın üstüne batılı devletler tarafından dayatılan 1868 Girit meselesi emsal alınarak yapılması istenen ıslahat yüzünden mesele içinden çıkılmaz bir haldeydi. Zira Girit hususu meseleyi daha karmaşık hale getirmesinin yanı sıra terör faaliyetlerinin önünü açması ve batılı devletler nezdinde özerk bir yapıya yol açması bakımından menfi bir örnek idi.⁴⁷

Balkanlar meselesinde hem Balkan topraklarında yer alan devletlerin hem de Avrupalı devletlerin hedefi haline dönüşen bölge Makedonya idi. Makedonya Bulgaristan, Sırbistan ve Yunan Devletinin ilhak etmek istediği topraklardı. Bunun yanında İngiltere, Rusya ve Avusturya-Macaristan da Makedonya üzerinden Balkan devletleri üzerinde sağlamak istedikleri kontrol sebebiyle konuya dahil olmak istemeleri meseleyi daha karmaşık hale getirmekteydi⁴⁸. Bulgaristan gibi büyük bir imparatorluk kurmak isteyen Sırbistan Makedonya'nın en büyük taliplerindendi. Ancak devletlerin ortak hedefi olmasının yanında Makedonya'nın sahip olduğu etnik nüfus siyasi oyunlara alet edilen bir mesele olmuş, çeşitli etnik unsurların bulunduğu bölge teşvik ve tahrikler sayesinde istikrarsız bir görüntüye bürünmüştü⁴⁹. Bu noktada Rusya destekli Bulgaristan

⁴³ *Bulgaristan'ın hedefi 93 harbi ile birlikte sahip olduğu geniş toprakları genişleterek büyük bir imparatorluk kurmaktı. Bunun için Osmanlı topraklarına göz dikerek diğer Balkan devletleri gibi pay koparma gayreti içine girmişlerdir. Osmanlı-Rus savaşına kadar gayet yakın ilişkiler içinde buldukları Rusya ile savaştan sonra ilişkiler bozulmaya başlamış, Rus desteği azaldıktan sonra Osmanlı Devleti için yönetebilmesi daha olası bir mesele haline gelmiştir.*

⁴⁴ *Ayastefanos antlaşması ile Bulgaristan içinde Makedonya'nın da bulunduğu geniş sınırlara haiz bir devlet olarak tasarlanmıştır. Ancak Berlin Antlaşması ile yeniden düzenlenen bölge tekrar Osmanlı yönetimine verilmiş, Makedonya Bulgaristan için daimî bir hedef olarak kalmaya devam etmiştir.*

⁴⁵ Vahdettin Engin, *II. Abdülhamid ve Dış Politika*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005, s. 31.

⁴⁶ Ademi, *II. Abdülhamid'in Balkan Siyaseti*, s.144

⁴⁷ Kemal Beydilli, "II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair", *Osmanlı Araştırmaları IX* (1989): 80.

⁴⁸ Beydilli, "II. Abdülhamid devrinde Makedonya", s. 81.

⁴⁹ *Dönemin Makedonya'sı etnik yapı olarak Rum, Ulah, Sırp, Bulgar, Arnavut ve Türk gibi çeşitli milletten meydana gelmekte olup ağırlıklı olarak Müslüman nüfusun fazla olduğu bir bölgedir. Müfettiş Hilmi Paşa tarafından yapılan sayıma göre 1,5 milyon civarında müslüman olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Makedonya meselesinde nüfus sayımının da politik bir şekle bürünüp taraflarca farklı şekillerde yapıldığı ve üstünlüğü elde etmek için rakamların çarpıtıldığı görülmektedir. Üstelik Makedonya coğrafyasının sınırlarının tam olarak belirlenmemiş bir bölge olması da meseleyi içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Detaylı okuma*

baskısı Osmanlı Devleti'ni iyice bunaltmış, Bulgar Prens Aleksandr'ın Filibe'de 1886 yılında başlatmış olduğu girişimler neticesinde Rodop'un Osmanlı hakimiyetinde kalması şartıyla Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a dâhil olmasına göz yumulmuştur⁵⁰. Bu durum yukarıda zikrettiğimiz II. Abdülhamid'in politikalarından birine örnek teşkil etmektedir. Meseleleri mümkün olduğunca sulh yolu ile çözmeye çalışarak gerektiğinde bazı tavizler verilmesi Rumeli-i Şarkî meselesinin esasını teşkil etmektedir. Ancak Makedonya'da ise daha ustalık isteyen bir manevra örneği vardır. Zira sadece Balkan Devletleri'nin ortak arzusu haline gelmeyen Makedonya aynı zamanda batılı devletlerin Osmanlı Devleti'ne baskı unsuru olmuş, bölgedeki düzensizlik üzerinden reform yapılması isteği ile Osmanlı'ya müdahale girişimlerine dönüşmüştür. Bu durumu iyi kullanan II. Abdülhamid Balkan devletlerinin çıkarlarını karşı karşıya getirerek Makedonya'nın statüsünü muhafaza etmeyi başarmış, batılı devletlerin reform taleplerine de bazı tavizler verip tepkinin büyümesine engel olmuştur⁵¹. Batılı Devletler ve Rusya'nın Makedonya nezdinde giriştiği mücadele ve rekabet II. Abdülhamid için zaman kazanma ve oyalama taktiğinin uygulanabilmesine müsaade ettiğinden beklenen ıslahatlar sürekli olarak gecikmiştir⁵². 1902 tarihine gelindiğinde ise Makedonya'ya Osmanlı tarafından vali atanarak gerektiğinde bazı bölgelerde yarı özerk bir yapıya kavuşturulması istenmiş, genel hatları ile Osmanlı ıslahat programına benzeyen Viyana ıslahatlarının öne sürdüğü maddelerle beraber yarı özerk yapı korunmuştur⁵³.

1.6. Girit Meselesi

Sultan II. Abdülhamid'in ekseriyetle sulh ve gerçekçi bir politika ile çözüme kavuşturmaya çalıştığı meselelerin yanında çözüm yolu askeri müdahale seçeneğinden başka olmayan meseleler de mevcuttu. Bu minvaldeki durumlardan biri de 1896 yılında Girit'te başlayan isyandı. İsyanın büyüüp savaş raddesine gelmesini istemeyen batılı

için bkz. Mim Kemal öke, "Şark Meselesi ve II. Abdülhamid'in Garp Politikaları", Osmanlı Araştırmaları 3 (1982): 247-276.

⁵⁰ Ercüment Kuran, "II. Abdülhamid'in Büyük Devletlere Karşı Uyguladığı Siyasetin Esaslar", Sultan II. Abdülhamid ve Devri Semineri Bildirileri, 27-29 Mayıs 1992 *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi*, İstanbul

⁵¹ Engin, *II. Abdülhamid ve Dış Politika*, s. 36.

⁵² Beydilli, "II. Abdülhamid Devrinde Makedonya," s. 82.

⁵³ Beydilli, "II. Abdülhamid Döneminde Makedonya," s. 87.

devletler, Girit'in özerk olmasını talep etmekteydiler. Ancak Yunanistan bu durumu kabul etmeyerek daha fazlasını alma yolunu seçti ve Girit'in resmen işgal ederek topraklarına kattığını duyurdu⁵⁴. Diğer taraftan Balkanlardaki Osmanlı mevzilerine saldırarak agresif bir tutum içine giren Yunanistan'a askeri müdahaleden başka çare kalmamıştı. Nitekim çok geçmeden taraflar savaş ilan etmek zorunda kaldılar. Yunan cephesi karşısında kesin bir zafer kazanan Osmanlı ordusu savaş meydanındaki başarısına rağmen batılı devletlerin diplomatik girişimleri neticesinde 20 Mayıs 1897'de savaş sonucu dikkate alınmaksızın genel anlamda mevcut statükoyu muhafaza eden antlaşmayı kabul ettirdi⁵⁵. Bu noktada dikkatten kaçırılmaması gereken husus Osmanlı ordularının Yunanistan karşısında aldığı galibiyetin büyük oranda batılı devletlerin Yunanistan'ın çizgiyi aştığını düşünmesinden dolayı destek vermemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Aksi takdirde olası bir batılı ittifakına karşı konulması oldukça güçlü.

1.7. Siyasi İttifak Planları ve Alman İttifakı

19. Yüzyılın sonlarında yaşanan gelişmeler II. Abdülhamid'de siyasi ittifak düşüncesini yeniden değerlendirmeye götürmüş, güçlü bir müttefik bulma anlamında harekete geçirmiştir. Bu noktada sadece gerçekçi ve akılcı bir politika izleyerek diplomasi sahnesinde galip gelemeyeceğini tecrübe eden bir padişah profili düşünüldüğünde haksız olmadığı ortaya çıkmaktadır. Batılı devletlerden birinin desteğini almak isteyen padişah esas olarak önünde birden fazla seçenek olmadığını kısa sürede fark edecektir. Cülusunun ilk yıllarında büyükelçi Henry Layard⁵⁶ vasıtası ile İngiliz hükümetine yakınlık duymuş, Layard'a diğer elçilerden müstesna şekilde davranmıştır. Ancak bu durum oldukça kısıtlı bir süre için geçerli olmuş, 1882'de Mısır'ın işgali neticesine İngiltere hükümeti ile ilişkiler hızla zayıflamıştır⁵⁷. Sultan II. Abdülhamid İngiltere'ye diğer Düvel-i Muazzama devletlerinden ayrı bir güvensizlik duymaya başlamıştı. Ona göre İngilizler verdikleri

⁵⁴ Nühket Adıyeke, "Girit Bunalımı ve Avrupa-Osmanlı Diplomasi Oyunları", Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid, *Erciyes Üniversitesi Yayınları*, Kayseri: (2011): 282.

⁵⁵ Özcan, "Sultan II. Abdülhamid'in Dış Siyaseti," s. 118.

⁵⁶ Henry Layard ile ilgili ileri okumalar için bkz. Yuluğ Tekin Kurat, *Henry Layard'ın İstanbul Büyükelçiliği*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1968.

⁵⁷ Tokay, Sultan II. Abdülhamid Dönemi Dış Politikası Üzerinden Yeniden Okuma, s.105

sözü tutmaz ve devleti parçalamaktan çekinmezdi⁵⁸. Arapları Türklerden koparmak için Mısır ve Arabistan'da ilmi araştırmalar kisvesinde çalışmalar başlatmışlardı. Tüm bu sebeplerden ötürü II. Abdülhamid'e göre en fazla çekinilmesi gereken devlet İngiltere idi⁵⁹. Meşrutiyetin ilânı hususunda destekledikleri Midhat Paşa ve anayasa sürecindeki İngiliz tutumu II. Abdülhamid'in bahsi geçen devlete olan yaklaşımını da önemli ölçüde değiştirmiştir. Avusturya-Macaristan ise hali hazırda Osmanlı topraklarına göz dikmiş, muhtemel bir parçalanmadan kendisini hak sahibi olarak görmekteydi⁶⁰. Fransa için ittifak düşüncesi ise Tunus'un işgali ile tükenmiş, müslüman ülkeler üzerinden sömürge elde etme çabası da eklenince gerçekleşmesi zor bir ihtimal olarak rafa kalkmıştır. II. Abdülhamid'e göre Rus Devleti de benzer şekilde açık düşman olarak nitelendirilmiş ve ittifak yapılması sakıncalı olarak görülmüştür. Bu durumun nedenlerinden biri şüphesi Rusya'nın Balkan politikası olmalıdır. Zira Rusya Balkanlar üzerinden Osmanlı'nın parçalanması siyasetini açıkça desteklemekteydi.

Mevcut şartlar altında özellikle 1888 yıllarında pek çok sebepten yakınlık hissettiği Almanya ile yakın ilişkiler kurulmaya başlamıştır. Esas olarak bu ittifakın başlangıcı daha eskiye götürülebilecek olsa da siyasi ve iktisadî anlamda adımlar bu yıllardan sonra görülmektedir. Daha öncesi incelendiğinde ittifakın zeminini oluşturabilecek bazı ilişkilerin kurulduğu fark edilmektedir⁶¹. Hatta ittifak teklifi ilk defa 1881 yılında Alman Şansölyesi Otto von Bismarck'a götürülmüş ancak kabul edilmemiştir⁶². Teklif kabul edilmese de daha sonraki süreçte Osmanlı ordusu 1883 yılından beri Alman subaylar tarafından eğitim almaya başlamış, 1888 yılında Haydarpaşa-İzmit ve İzmit-Ankara demiryolu projeleri Alman şirketlere verilmiştir⁶³. Ayrıca Girit meselesinde Osmanlı'ya destek veren ülkelerden biri de Almanya olmuştur. Bu şartlar üzerine Bismarck yerine Kaiser II. Wilhelm'in müttefik yanlısı olması ile yakın ilişkiler sağlanabilmiştir. Bahsi geçen dönemde Almanya Otto von Bismarck önderliğinde büyük atılımlar yapmış, devleti büyük devletler arasına sokmayı başarmıştır.

⁵⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "İkinci Abdülhamid'in İngiliz Siyasetine Dair Muhtıraları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 10 (1954): 43.

⁵⁹ Engin, *II. Abdülhamid ve Dış Politika*, s. 27.

⁶⁰ Kemal Beydilli, "II. Abdülhamid Devrinde Gelen İlk Alman Heyeti Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 32, (1979): 483.

⁶¹ Uzunçarşılı, "İkinci Abdülhamid'in İngiliz", s. 46.

⁶² *Bu ittifak teklifi reddedilmesine rağmen askeri destek gönderilmesine karar verilmiş Osmanlı ordusunda Alman etkisi önemli ölçüde yükselmeye başlamıştır.*

⁶³ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 175.

Hatta sanayi de dahil olmak üzere pek çok alanda İngiltere’yi geride bırakmışlardır⁶⁴. Tüm bu olumlu gelişmeler Sultan II. Abdülhamid’in dikkatinden kaçmamış, Kaiser II. Wilhelm Osmanlı ülkesine iki defa davet edilerek ziyarette bulunmuş, dostluk mesajları vererek siyasi etkileşimi güçlendirmiştir⁶⁵. İki devlet arasındaki dostluk ilişkileri askeri, iktisadi ve kültürel anlamda tedrici şekilde gelişerek ilerlemiş aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünün korunmasına destek veren imparator sayesinde Osmanlı Devleti siyasi arenada yalnız kalmamıştır⁶⁶. Özellikle 1890-1897 yıllarında Prusya Dışişleri Bakanı Marshall von Bieberstein’in bu siyasi birliktelikteki katkısı önemlidir. İstanbul’da göreve başladıktan sonra gerek Girit meselesinde gerekse Ermeni meselesinde Prusya, Osmanlı yanlısı bir tavır takınmış ve statükoyu muhafaza edilmesi gerektiğini savunmuştur⁶⁷. Prusya cephesinde bakıldığında ise durum daha farklı bir vaziyet arz etmekteydi. Osmanlı Devleti’ne gönderilen subayların ordu içindeki Alman mevcudiyetinin artmasıyla orduda denetim mekanizması sağlanacağı hayalinde idiler.⁶⁸

Kaiser Wilhelm’in İstanbul ziyareti iki ülke arasındaki dostluk diyaloglarının yanında ekonomik ve stratejik bazı adımların atılmasına da vesile olmuştur⁶⁹. Öyle ki bu ziyaret sırasında 1899 Haydarpaşa Liman imtiyazı ve Konstanza-İstanbul arası telgraf hattı projesinin yapımını, stratejik ve ekonomik anlamda önemli olduğu kadar siyasi anlamda da çok önemli olan Bağdat Demiryolu projesinin yapım imtiyazını da Almanlar üstlenmişlerdir⁷⁰. Bağdat Demiryolu projesi esasen II. Abdülhamid dönemi öncesinde yapımına başlanmasına karşı çeşitli sebepler yüzünden yapımına ara verilmiş ancak padişahın bizatihi ilgilenmesi ve kararlı duruşu ile yapımının tekrar başlamasına karar verilmiştir. Tedrici şekilde ilerleyen proje Prusya devletine verilmiş önemli bir imtiyaz niteliği taşımaktadır. Zira bu sayede projenin karşında bulunan İngiltere, Fransa ve Rusya çeşitli imtiyaz ve tavizlerle sorun olmaktan çıkmış Prusya-Osmanlı ilişkisi zarar

⁶⁴ Kemal Beydilli, “Prusya”, DİA, XXXIV, 356.

⁶⁵ Özcan, “Dış siyaset uygulamaları”, s. 121.

⁶⁶ *Esas olarak Bismarck Prusya-Osmanlı ittifakına sıcak bakmamış hatta Pommeranyalı bir askerin kemiğine bile değmeyeceğini dahi söylemiştir. Ancak Osmanlı’nın kendilerine düşman olamayacağını bildikleri halde ortak düşmanlara karşı güçlü bir Osmanlı’nın olmasının Prusya için önemli bir husus olarak belirtilmiştir.* Ayrıntılı okuma için Bkz. Kemal Beydilli, “II. Abdülhamid Devrinde Gelen İlk Alman Heyeti Hakkında” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 32, (1979): 483.

⁶⁷ Tokay, “Sultan II. Abdülhamid Dönemi Dış Politikası Üzerinden Yeniden Okuma” s.106.

⁶⁸ Beydilli, “II. Abdülhamid Devrinde Gelen”, s. 485.

⁶⁹ Karal, *Osmanlı Tarihi* 7, s. 177.

⁷⁰ Mustafa Albayrak, “Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolu”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi* 6, (1995): 7.

görmeden devam edebilmiştir. 1899 yılında 1903 yılına kadar yapılan çeşitli antlaşmalar ile bürokratik aşamaları tamamlanarak nihayetinde Bağdat Demiryolu şirketi kurulmuştur. Bu imtiyazın Prusya hükümetine verilmesi II. Abdülhamid'in devletleri karşı karşıya getirme politikasının bir misali olarak görülebilir. Zira bu imtiyaz Osmanlı topraklarının parçalanmasının önde gelen destekçisi olan İngiltere ile Almanya arasındaki gerilimin dünya savaşına kadar varacak olan sürecin temeli olarak gösterilmektedir⁷¹. Böylece İngiltere karşısında Osmanlı'nın yanında güçlü bir devlet olarak Almanya belirgin şekilde ortaya çıkmış bulunuyordu.

1.8. Ermeni Meselesi ve Politikası

Sultan II. Abdülhamid döneminin en önemli sancılarında biri şüphesiz 93 harbinden sonra şiddetle cereyan eden Ermeni sorunu olmuştur. Bu noktada Ermeni meselesinin kökenlerine inerek nasıl başladığına ve ilerlediğine değinmek yerine konumuzun özünü ihtiva eden II. Abdülhamid dönemi üzerinden bu meseleye hangi siyasi ve diplomatik yaklaşımlar üzerinden gidildiğini izah etmekle yetineceğiz. Rus savaşından sonra imzalanan 1878 Berlin antlaşmasının 61. Maddesine göre Osmanlı hükümeti Ermenilerin bulunduğu bölgelere ıslahat yapmayı taahhüt etmekteydi⁷². Toplamda altmış dört maddeden oluşan antlaşmanın Ermeniler ile ilgili olan maddesi ise diğerlerinden ayrı tutularak II. Abdülhamid tarafından uygulanması kabul edilemeyecek bir madde olarak değerlendirilmişti⁷³. Öyle ki padişah bu maddenin gereğini yerine getirmektense ölmeyi tercih edeceğini belirtiyordu⁷⁴. Başta Rusya tahriki ile hareket eden Ermeniler daha sonra Rusya'yı Düvel-i Muazzama'ya karşı kullanarak adeta lobi oluşturmayı başardılar. Konunun benimsenmesi için destek arıyorlar bulamayacaklarını düşündükleri anda Rusya'dan destek isteyeceklerini öne sürerek Osmanlı Devleti'ni tehdit ediyorlardı. Batılı devletler ıslahat yolu ile muhtar Ermenistan konusunda diretiliyor, Ermeni patriği ise doğrudan Anadolu'da kurulu bağımsız bir Ermenistan için çalışma yapıyordu⁷⁵. Bu

⁷¹ Kemal Beydilli, "Bağdat Demiryolu", *DİA*, IV, 443.

⁷² Cevdet Küçük, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1986, s. 23.

⁷³ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s.133

⁷⁴ Mim Kemal öke, "Şark Meselesi ve II. Abdülhamid'in Garp Politikaları", *Osmanlı Araştırmaları III* (1982): 265.

⁷⁵ Cevdet Küçük, "Ermeni Meselesi" *Ermeni Meselesi ve Bursa Ermenileri I* (2000): 21.

noktada II. Abdülhamid için meselenin çokta karışık bir durum olmadığı açıktır. Zira ona göre batılı devletlerin niyeti Ermeni meselesi ile Osmanlı'ya müdahale etmektir. Bunun yanında Ermenilerin istekleri ise basitçe yapılacak ıslahattan çok daha fazlasıdır.

Ermeni meselesi II. Abdülhamid'in tavrını sert şekilde koyduğu, sulh yolunu gözetmeksizin taviz vermeden yaklaştığı konulardan birisidir. Batılı devletlerin tüm baskısına rağmen ıslahat yapmayı düşünmemiş, Bâb-ı âlî'de ve sarayda bu konu üzerinde zayıflık gösteren kimselerin görevine son vermekten çekinmemiştir. Sultan ıslahat yapacağını söyleyerek bu anlamda baskıları azaltmaya yönelik oylama siyaseti gütmüş, batılı devletlerin şartlarını kabul etmeyerek İngiliz notasına verdiği cevapta sadece Osmanlı hükümetinin düzenleyeceği şartlar doğrultusunda ıslahat yapacağını belirtmiştir⁷⁶. Bu oyalama siyaseti karşısında sabrı tükenen Ermeniler çözümü silahlı terör örgütleri ile aramaya başlamış, kanlı pek çok girişim ile isteklerini kabul ettirmeye çalışmışlardır. Mert ve insancıl olmaktan uzak bu çabalar Sultan'a geri adım attırmayı başaramamış, özellikle 1895'e kadar olan siyasi baskıyı bertaraf ederek bir süre politik baskının getirilerinden kurtulmayı başarmıştır. Ancak silahlı Ermeni teröristlerin saldırıları durmak bilmemiş tarihler 1905 yılını gösterdiğinde bombalı tertibat ile sultana suikast girişiminde bulunmuşlardır. Ermeni meselesi Sultan II. Abdülhamid döneminde çözüme bağlanmadan geçitirildikten sonra Abdülhamid'in tahttan indirildiği günlerden sonra Dünya Harbi esnasında tekrar gündeme getirilmiş ancak savaş nedeniyle yarım kalmıştır.

1.9. Pan-İslâmizim Düşüncesi

Sultan II. Abdülhamid döneminin bugüne kadar yapılmış çalışmalarda öne çıkarılan en karakteristik yaklaşımı Pan-islâmcılık ya da İttihâd-ı İslâm düşüncesidir. İslâm halifesi olmasının getirisi olan İslâm dünyasının lideri olma vasfı Sultan II. Abdülhamid tarafından diğer Osmanlı Sultanı/Halifesi olanlara nazaran daha sık kullanılmış, adeta politika haline dönüştürülmüştür. Kelime anlamı olarak tüm Müslümanların birliği gibi algılansa dahi II. Abdülhamid'in yaklaşımı daha çok Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan Müslümanların birlik olarak devletten bağımsız olarak hareket etmemeleri ve

⁷⁶ Küçük, "Ermeni Meselesi", s. 23.

batılı devletlerin tesiri altında kalmamaları sağlamak için kullanılmıştır. Öte yandan dünya Müslümanlarına yönelik olarak batılı devletlerin Müslüman bölgeleri işgali ve bu bölgelerde gelişmesi ve güçlenmesi arzu edilen hilâfetin siyasi gücünün artmasına yönelik olduğu açıktır⁷⁷. Dolayısıyla II. Abdülhamid nezdinde iki farklı İslâm Birliği fikri olduğu görülmektedir. II. Abdülhamid'in İslâm Birliği düşüncesinde konu birlik ve dayanışma olmasına karşın odak noktası hilâfet idi⁷⁸. Böylece hem birlik mesajı veriliyor hem de hilâfet üzerinden liderlik vurgusu yapılabiliyordu. Ancak dönemin şartları göz önüne alındığında bu idealin pek gerçekçi bir politika olmadığı Abdülhamid tarafından da malum olmuş, en azından bu fikri batılı devletlere karşı bir koz olarak kullanmayı düşünmüştür⁷⁹. Bu anlamda dini propagandalar yanında eğitim alanında da hamleler yapılmış, Panslavist düşüncenin yayılmaya çalıştığı Balkanlarda İslâm Birliği karşıt manevra olarak güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu yolla Slav Birliği düşüncesinin gücü kırılmaya çalışılarak bölgede yaşayan Müslümanların bilinçlenerek aralarındaki bağın güçlendirilmesi hedeflenmiştir⁸⁰.

İslâm Birliği düşüncesi gerçekleşmesi uzak bir hayal olmasının yanında bazı olumlu gelişmeleri beraberinde getirdiğini de görmek mümkündür. Öyle ki Balkanların isyan ve tahrik ile karıştığı dönemde milliyetçilik fikrilerinin güçlenmesini geciktirilmiş, İngiltere'nin yoğun şekilde ilgi gösterdiği Hindistan'da İngiliz karşıtı bir grupun oluşturulmaya çalışılmasında etkili olmuştur⁸¹. Bu sayede hem İngiliz etkisini önlenmeye çalışılmış hem de Hindistan'da Osmanlı ve II. Abdülhamid nezdinde saygı ve sevgi temelleri oluşmuştur. Bu durumun tezahürü daha sonra Millî Mücadele döneminde kendini açıkça gösterecektir. İslâm Birliği düşüncesi bağlamında faaliyet sahasını geniş tutan Sultan Uzak Doğu'ya ilgi göstermiş bölgede var olan müslüman devletler ile münasebetler kurulmuştur. Bu gibi bölgelerde konsolosluklar açılarak irtibat kurulmuş, İslâm Birliği ve halife temaları güçlendirilmiş ve batılı devletlere karşı işbirliği ve dayanışma içinde olunması hedeflenmiştir. Müslüman olmayan ülkelerle de yine İslâm dini teması üzerinden temaslar kurmaya gayret eden II. Abdülhamid Çin, Japonya, Güney

⁷⁷ Ademi, "Balkan Siyaseti", s. 150.

⁷⁸ Azmi Özcan, "İttihâd-ı İslâm", DİA, XXIII, 471.

⁷⁹ Bu hususta Sultan II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Sultan yazdığı hatıratında padişahın İslâm birliği düşüncesinin "blöf" olarak kullandığını söylemiştir. Bkz. Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid (hatıralarım)*, İstanbul: Selçuk yayınları, 1986 s. 231.

⁸⁰ Kemal H. Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, İstanbul: İmge Yayınevi, 2004, s. 128.

⁸¹ Özcan, "Dış Siyaset", s. 123.

Afrika gibi ülkelerle ulemâdan önemli kimseler aracılığı ile İslâm'ın yayılması için girişimlerde bulunuldu⁸².

⁸² Küçük, "II. Abdülhamid", s. 220.

İKİNCİ BÖLÜM: II. ABDÜLHAMİD'İN DİPLOMAT KİŞİLİĞİ

2.1 II. Abdülhamid'in Diplomat Kişiliği

Sultan II. Abdülhamid uzun saltanatı boyunca tasarlamış olduğu dış politika ve bunun tabi getirisi olan diplomatik ilişkilerde dönemin gereklilikleri ve devletin menfaatleri doğrultusunda seçici ve dikkatli şekilde hareket etmeye çalışmıştır. Dönemin güçlü devletleri ile devletin toprak bütünlüğüne helal getirecek doğrudan temaslardan kaçınarak devamlı barış dönemi ikame ettirmeye özen göstermiştir. Binaenaleyh, Osmanlı Devletinin siyasi ilişkilerde yalnız kalmaması, askeri anlamda desteklenmesi gibi nedenlerle çeşitli ittifak denemelerine de girişmiştir. Bunun dışında İttihad-ı İslâm düşüncesi gereği olarak müslüman devletler ile ilişkiler kurmaya gayret etmiş, İslâm liderliğinin pekiştirmesi bağlamında halifelik makamı vurgusu yapmıştır. Müslüman olmayan devletlerle de ilgilenerek bu gibi coğrafyalara İslam'ın ulaşmasını ve yayılmasını hedefleyen girişimlerde bulunmuştur. Uygulanmak istenen politikalar gereği çok geniş bir coğrafya ile temasa geçilmesi zorunlu kılmış, telgraf imkanının kullanılıp yaygınlaşması ile beraber diplomasi trafiğinin hızlanması söz konusu olmuştur. Bu durum Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde kendi kaleminden çıkan mektup ve telgraflara yansımıştır.

Sultan II. Abdülhamid'in öncelikli siyaseti olan toprak bütünlüğünü koruma anlayışı onun diplomatik diline barış ve dostluk mesajları şeklinde tezahür etmiştir. Gerek Avrupa gerekse diğer coğrafyalarda öncelikli olarak siyasal gerilimin nihayete erdirilmesi ve daha sonra da dostluk ilişkilerinin devamı temennisinde bulunulmuştur. Münasebette bulunan devletler yakından takip edilip tahta çıkış, sene-i devriye, vefat, doğum ve bunun gibi önemli günler vesilesiyle dostluk ilişkileri pekiştirilmeye çalışılmıştır⁸³. Bu durum Müslüman yahut Gayrimüslim ayrıt edilmeksizin uygulanan bir politika olmuş, II. Abdülhamid'in şahsî mektup ve telgraflarında sıkça tezahür etmiştir. Bu şekilde

⁸³ Tezin odak noktasını teşkil eden ve Osmanlı Arşivi'nde defter halinde bulunan mektup ve telgraflar bahsedilen durumun açık göstergesidir. Bu defterde II. Abdülhamid'in çeşitli devlet hükümdarlarına gönderdiği ve karşılığında gelen mektup ve telgraflar bulunmaktadır. Ancak bu defter haricinde çeşitli vesileler ile gönderilmiş mektup ve telgraflara tesadüf etmek de mümkündür. Bkz. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)*, nr. 14.

uygulanan karşılıklı ilişkilere önem verdiği anlaşılan II. Abdülhamid'in sadece mevcut hükümdarlar ile değil aynı zamanda sabık olanlar ile de çeşitli vesileler ile diyalog kurduğunu görmek mümkündür⁸⁴. Bu durum politik nedenlerin yanı sıra diplomatik nezaket kurallarını bilen ve riayet eden bir padişahın suretini göstermektedir. II. Abdülhamid'in özel gün vesilesi ile gönderdiği mektup ve telgraflarda maruzat belirttikten sonra gerekli durumlarda metnin içine dostluk yahut şahsî mesajlarını da ilave ettiği sıkça rastlanan bir durumdur.

Sultan II. Abdülhamid bazı devletlere karşı çekinceleri olan, Osmanlı'nın kaderini bu devletlerin eline bırakmak istemeyen bir padişahı. Özellikle İngiltere ve Rusya büyük tehlike idi. Ancak bu durum diplomatik ilişkilerin seyrinde önemli bir değişikliğe neden olamamış, diplomatik faaliyetler asgari seviyede de olsa devam ettirilmiştir. 1877-1878 harbinden sonra devleti ağır bir tazminat altına sokan ve toprak bütünlüğünü açıkça tehdit eden Rusya'ya dahi çeşitli sebepler ve diplomatik nezaket gereği dolayısıyla II. Abdülhamid tarafından mektup ve telgraflar gönderilmiştir. Şüphesiz bu durumun Abdülhamid'in zihninde kin tutarak düşmanın dikkatini üstüne tutmak gibi bir düşüncesi olmadığı, aksine çatışmanın masada alevlendirilmesi yahut yeni bir karmaşaya yol açmaması için takip ettiği stratejik bir hamle olarak görülebilir. Gözden kaçırılmaması gereken başka bir husus ise Abdülhamid'in diplomatik kişiliğinde sadece takip ettiği dış politikanın gereği olarak değil aynı zamanda Avrupalı tarzda yeni diplomatik temayüllerin farkında olan bir padişah görüntüsü bulunmaktadır. II. Abdülhamid'in bu diplomatik yaklaşımı hemen benimseyip uygulaması kendisinden önceki padişahlardan önemli bir kısmının bu faaliyetlere pek hâkim olmayışından ve dolayısı ile diplomatik anlamda başarısız sonuçlar almasından ders çıkarması şeklinde yorumlanabilir. Ancak diplomasiye daha hâkim görünen II. Abdülhamid'in bu sayede masada başarılı olduğunu söylemek de abartılı ve gerçekten uzak olacaktır⁸⁵.

Siyasi anlamda yalnız kalmak istemeyen Sultan II. Abdülhamid doğrudan ittifaklar kurmamış veya kuramamış olsa da diplomatik girişimler ile bu durumu telafi

⁸⁴ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Nâme-i Hümayûn (NHM)*, nr. 27.

⁸⁵ "Masa" şeklinde ifade edilen husus devletler arası antlaşmalar ve yürütülen diplomatik faaliyetlerdir. II. Abdülhamid diplomatik faaliyetlere önem veren bir padişah olmasına karşın gerek imzalanan antlaşmalarda gerekse Osmanlı menfaatine alınması gereken kararların karşı devletlere kabul ettirilmesi bakımından başarılı olabildiğini söylemek güçtür.

etmeye çalıştığı görülmektedir⁸⁶. Öncelikli olarak sıkça tekrar ettiği dostluk mesajları ve özellikle dönemin güçlü devletlerinin hükümdarları ile kurduğu ikili ilişkiler ile bunları gerçekleştirmeye çalıştığı ortadadır. Bu duruma verilebilecek örneklerden biri İngiltere Kraliçesine çekmiş olduğu hicri 1297 (M. 1879-1880) tarihli telgraftır. 1877-1878 Rus harbinden mağlup ayrılmış olan Osmanlı Devleti ağır bir tazminata mahkûm bırakılmıştır. Rus ilerlemesi İstanbul sınırlarına kadar gelmiş devletin bekası tehlike altına girmiştir. Büyük devletlerin girişimleri ile durdurulan Rus ilerlemesi Ayastefanos Antlaşması yerine Berlin Antlaşmasının imzalanması sayesinde engellenmiştir. Ancak Osmanlı için net şekilde çözüme kavuşturulmayan antlaşmanın bazı maddelerinin çözümü için girişimlerde bulunan II. Abdülhamid İngiltere Kraliçesinden bu maddelerin Osmanlı lehine neticelenmesi için yardım talebinde bulunmuştur⁸⁷. Talebin karşılık bulmasından bağımsız olarak Abdülhamid'in bu yöntemi denemesi onun diplomatik kişiliği hakkında önemli vesika olarak dikkat çekmektedir.

Şahsî mektup ve telgraflarda II. Abdülhamid'in nezaket kuralları içinde kibar bir diplomatik dile sahip olduğu belgelere bakıldığında kolayca anlaşılmaktadır. Ancak Rusya ve İngiltere gibi çekindiği ve açık düşman olarak gördüğü devletlere dahi oldukça nazik ve dostça bir yaklaşım sergilemesi dikkate değer bir durumdur. Özellikle Rusya ile olan münasebetleri diğer Düvel-i Muazzama'ya göre daha nazik bir durum içinde olduğundan Abdülhamid'in yaklaşımı dikkatleri üzerine çekmeyecek şekilde yürüttüğü görülmektedir. Öyle ki iki devlet arasında yaşanan tüm gelişmelere rağmen çeşitli vesileler ile Rus Çarı ve Çariçesine ve hatta Çar ve Çariçeye mektup ve telgraflar göndererek samimi bir görüntü sergilemiştir⁸⁸. Ancak özellikle ittifak kurma düşüncesinde olduğu devletlere karşı tutumu daha farklı şekilde samimiyetin ileri boyutlara vardığı, çeşitli hediyeler, madalyalar ve iltifatlar ile samimi temeller oluşturmaya çalışılmıştır. Bu gibi durumlara emsal olması bakımından Almanya Şansölyesi Prens Bismarck'a göndermiş olduğu İmtiyaz Nişanı dikkat çekmektedir⁸⁹. II. Abdülhamid'in müttefik olarak düşündüğü İngiltere ile cülusunun ilk yıllarında

⁸⁶ *Sultan II. Abdülhamid ilk ittifak girişimini İngiltere ile yapmak istemiş ancak ittifak sağlanmamıştır. Ancak ilerleyen süreçte Almanya ile askeri ve diplomatik temaslar kurulmaya başlanmıştır.*

⁸⁷ BOA, NHM, nr. 98.

⁸⁸ BOA, NHM, nr. 6.

⁸⁹ BOA, NHM, nr. 59

gönderdiği telgraflarda İngiltere’yi dünyanın en güçlü devleti olarak göstermiş, çocuklarının eğitim alması için İngiltere’ye göndereceğini söylemiştir⁹⁰.

İttihâd-ı İslâm düşüncesinde İslâm Devleti kavramının yanı sıra halifelik makamı ve onun yüklediği liderlik vasfı pekiştirilerek kullanılmıştır. Müslüman ülke ve coğrafyalara aşılınmaya çalışılan bu kavramlar bütünlüğünde evvela İslâm dünyasının koruyuculuğunu üstlenen Osmanlı Devleti Müslüman devletlere tebliğ ettiği mesajlar ile batı dünyasına karşı bilinç oluşturmaya çalışılmıştır. Şüphesiz II. Abdülhamid için İslâm birliğini teşkil etmek pratikte mümkün olmasa dahi müslüman devletlerin hamiliğini üstlenmek sorumluluk hissettiği ve aldığı bir hadisedir. Bu bağlamda 4 Ağustos 1878 tarihli telgrafta yer alan ifadeler dikkat çekicidir. İngiltere Kraliçesine hitaben gönderilen telgrafta Avusturya’nın Bosna-Hersek’teki faaliyetlerinden dolayı kan döküldüğü ve dökülmeye devam edeceği endişesi bulunmaktadır. Osmanlı Devleti’nin bu duruma müsaade edemeyeceği ancak iki devlet arasında lüzumsuz yere çatışma çıkmaması için İngiltere Kraliçesinden Avusturya İmparatoruna ricacı olması için yardım talep edilmiştir⁹¹. Bir diğer örnek olarak 1878 yılında Rus İmparatoru’na gönderilen telgrafta Rumeli ve Bulgaristan’da bulunan müslüman halkın eziyet ve zulüm altında bulunduğu can ve mal güvenliklerinin kalmadığı bildirilmektedir. Bu sebeple Rus İmparatorundan müslüman halkın güvenliğinin sağlanması için yardım talep edilmiştir⁹².

II. Abdülhamid’in diplomasi diline ve usulüne hâkim bir padişah portresi çizmesi hârici diplomaside izi kolayca bulunan bir gerçek olarak ön plana çıkmıştır. Diğer hükümdarlar ile kurduğu münasebette nazik ve kalender bir üslup benimsemiş diplomasiyi lehte olacak şekilde kullanmaya özen göstermiştir. Sultan II. Abdülhamid’in diplomasiyi etkili şekilde kullanma girişimleri sadece geniş bir coğrafyaya ulaşmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda diplomatik dil kullanımı bakımından da çağdaş hükümdar portresi çizmeye gayret etmiştir. Çekindiği ve mesafe gözettiği devletlerin hükümdarları ile dahi nezaket ve saygı kuralları çerçevesinde seviyeli bir ilişki kurmayı ihmal etmemiştir. Ancak durum aksi şekilde gelişip potansiyel müttefik adayı olduğunda ise

⁹⁰ BOA, *NHM*, nr. 33.

⁹¹ BOA, *NHM*, nr. 30.

⁹² Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Nâme-i Hümayûn (NHM)*, nr. 29. *Bu noktada durum diğer taleplerden daha farklı görünmektedir. Zira 93 harbi devam ettiği esnada müslüman halkı korumaktan aciz kalan Osmanlı Devleti çareyi Rus İmparatorundan ricacı olmak suretiyle denemiştir. Binaenaleyh, ibadethanelerden mezarlara kadar müslüman halka ait ne varsa tahrip edilmiş, çok sayıda Türk öldürülmüştür.*

samimiyet seviyesini yükseltmeyi ve kişisel münasebeti arttırmayı da denemiştir. Öyle ki cülusunun ilk yıllarında tahayyül ettiği İngiliz ittifakı girişimleri esnasında İngiltere kraliçesine yakın ilgi göstermiş, çeşitli hediye ve iltifatlar ile yakınlaşma inşa etmeye çalışmıştır. Hatta İngiltere kraliçesine “*Kendimi birâderiniz add ederim*” diyerek samimi bir görüntü çizmiştir⁹³. Bu noktada dikkat çeken bir diğer husus II. Abdülhamid’in tehlikeli olarak gördüğü devletlere karşı olan tutumudur. İttifak düşünceleri kapsamında izah edilen hususlar ışığında bazı devletlere karşı olan tutumu bilinmesine karşın bu devletlere karşı diplomatik yaklaşımı seviyeli şekilde sürmüştür. Siyasi konjonktür göz ardı edilmemiş ancak diplomatik temas ekseriyetle devam ettirilmeye çalışılmıştır.

Özellikle siyasi ittifak kurmayı tahayyül ettiği devletler ile olan diplomatik yaklaşımın belgelere yansıyan yönü kayda değer niteliklere haizdir. Saltanatının hemen başında İngiliz Devleti’ne karşı olan düşünceleri onun İngiliz hükümetine karşı tutumunu doğrudan etkilemiş özellikle hükümdarlar arası münasebetlerin üst düzeyde olması karşılıklı gönderilen mektup ve telgraflar, çeşitli hediyeler, nişan ve madalyalar gibi somut delillerle ortaya çıkmaktadır. Öte yandan daha reel temellere dayanan Almanya ittifakı bağlamında II. Abdülhamid’in Alman hükümet reislerine karşı olan tutumu diğer düvel-i muazzama devletleri ile ayrılmaktadır. Kurulacak ittifakın bir yansıması olarak Almanya ile daha samimi ve ilgili bir görüntü çizmeye çalışan padişahın bu durumu arşiv belgelerine gözle görülür şekilde yansımıştır. Öyle ki H. 1302 (M. 1885) tarihli belgeden anlaşıldığı üzere rahatsızlığı esnasında Bismarck’ı yakından takip etmiş durumu hakkında bilgi alıp şifa temennilerini iletmiştir⁹⁴. Bunun yanında Almanya’nın kuruluşunda gerçekleştirilecek olan şenlikler kapsamında Osmanlı Devleti’nden bir heyet gönderilmesi padişahın niyetini belli eden meselelerden biri olarak görünmektedir⁹⁵. II. Abdülhamid’in benimsediği diplomatik yaklaşımın bir diğer yüzü ise Balkanlarda ve Ortodoks halk üzerindeki gölgesi sürekli hissedilen Rusya ile olan kurmaya çalıştığı ilişkide yatmaktadır. Oldukça kırılğan bir dengeye sahip olan Osmanlı-Rusya ilişkileri II. Abdülhamid’in diplomatik Avrupalı diplomat yaklaşımını etkilememiş gözükmektedir. Zira böyle hassas dönemlerde dahi çeşitli vesilelerde Rus imparatorlar ile diyaloglar kurulmuş, hediyeler gönderilmiş hatta H. 1305 (M. 1885) tarihli belgeye göre Osmanlı

⁹³ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Nâme-i Hümayûn (NHM)*, nr. 73.

⁹⁴ BOA, NHM. nr. 14

⁹⁵ BOA, NHM. nr. 76

Devleti için oldukça önemli olan Kırım'a yazlığına gelen Rus imparatoruna Edhem Paşa karşılama mahiyetinde gönderilmiştir⁹⁶. Bu durum şüphesiz II. Abdülhamid'in diplomat kişiliği ortaya koyan somut delillerden biri olarak dikkat çekmektedir.

2.2. II. Abdülhamid'in Diplomatikasında Bazı Değişimler

Kırım savaşından sonra yaygınlaşan telgraf ağı sayesinde geleneksel haberleşme çok daha hızlı ve kolay hale gelmiş, devlet başkanları arasındaki iletişim devletler arası münasebete bağlı olarak sıklaşmıştır⁹⁷. II. Abdülhamid döneminde Avrupa kıtasında ve Osmanlı Devletinin bir kısmında aktif olarak sıklıkla kullanılıyordu⁹⁸. Genişleyen telgraf ağı ve 33 yıl süren saltanatı göz önünde bulundurduğumuzda etkileşim ve telgraf miktarının geçmiş dönemlere kıyasla daha fazla olduğu kolayca ortaya çıkmaktadır. Yine bu bağlamda dikkat çeken başka bir husus telgraf ile beraber geleneksel Nâme-i Hümayûn formunun değişmesidir. Telgrafın yazın kısımlar çeşitli değişimlere uğramış, 1883 yılında cedvel formu kullanılmaya başlanmıştır⁹⁹.

Osmanlı sultanlarının bir kısmında unvan kullanımının olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları II. Bâyezid için "Velî", I. Mehmed için "Çelebi" ve II. Selim için "Yavuz" olarak sayılabilir. II. Abdülhamid'in kullandığı unvan ise "el-gâzi" idi. Tam şekilde ifade etmek gerekirse bu unvan "Abdülhamid han bin Abdülmecid el-muzaffer dâima el-gâzi" şeklindedir. Ancak telgraflarda sadece "el-gâzi" şeklinde örnekleri de mevcut olup tuğraların sağ tarafına çekilmektedir. İmzası ise yukarıda bahsedildiği gibi isminden oluşmakta olup "el-müstemid bi-tevfikâti'r-rabbâniyye Abdülhamid Han Melikü'd-Devleti'l-Osmâniyye" 'dir. Bu imza gayri resmi şekilde atılacağı zaman padişah tarafından imzalanır resmi bir yazışma olduğunda ise Divân kaleminde imza çekilmiştir¹⁰⁰. Ayrıca imza kısımları Abdülaziz döneminden II. Abdülhamid'e kadar işgal

⁹⁶ BOA, NHM. nr. 20

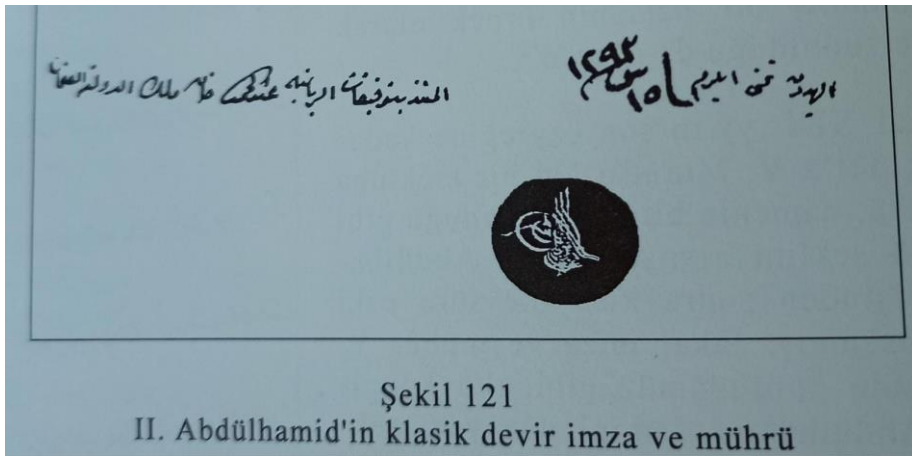
⁹⁷ İlk telgraf ağı 1855'te İstanbul-Edirne-Şumnu arasında kurulmuş, uzunluğu takriben 270 km'dir. Semavi Eyice, "İstanbul'da İlk Telgrafhâne-i Âmire'nin Projesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 34 (1983-84): 62.

⁹⁸ Telgrafın kullanılmasındaki artış esas olarak 1869 yılında güç imkanlar ile kurulan Telgraf Fabrikasından sonra olacaktır. Cihan Harbine kadar pek çok makinanın tamiri yapıldığı gibi 5.000'den fazla da yeni üretim yapılmıştır. Bkz. Nesimi Yazıcı, "Osmanlı Telgraf Fabrikası", *Türk Dünyası Araştırmaları* 22 (1983): s. 80.

⁹⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013, s.237

¹⁰⁰ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili* s.156

ettiği satır bakımından da azalmıştır¹⁰¹. Saltanatının ilk dönemlerinde imzasını uzun şekilde atan II. Abdülhamid ilk defa V. Murad'ın kısa saltanatı esnasında yeni uyguladığı sisteme dönmüştür. Öyle ki normal şartlarda Tuğrakeş tarafından çekilen tuğra padişahın imzası niteliği taşımaktadır. Ancak V. Murad ilk defa resmî belgenin altına imza atarak farklı bir tutum sergilemiştir. Sultan II. Abdülhamid'de bu uygulamayı devam ettirmiş, belgenin altına ismini imza şeklinde yazarak imzalamıştır¹⁰². Bu uygulamanın saltanatını genelinde olduğu görülmektedir.

Şekil 1. II. Abdülhamid'in klasik devir imzası ve mührü

KAYNAK: Mübahat Kütükoğlu, Osmanlı Belgelerinin Dili,

Sultan II. Abdülhamid'in geleneksel biçimlerden ayrı olarak imzasını farklı şekilde atması padişahın V. Murad ve batılı devletlerde görmüş olduğu örneklerden yola çıkarak onlara benzer şekilde diplomatik anlayışı benimsemiş olduğunu göstermektedir. Bunu açıkça delillendirmek aynı batılı monogramlarda olduğu gibi isminin baş harflerinin kullanarak oluşturduğu Latince "AH" ve Arap harflerinden oluşan imzalar kullanmasıdır. II. Abdülhamid'in bu rumuzları kişisel eşyalarının üzerinde görmekten hoşlandığı da söylenebilir. Zira hem bu rumuzlara çiçek ve taç süslemeleri işletmiş hem de günlük kullandığı eşyaların üzerine nakşettirmiştir¹⁰³.

¹⁰¹ Sultan III. Selim imzası 4 satır, Abdülaziz 3, II. Abdülhamid tek satır imza atardı. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s.156.

¹⁰² İlhami Yurdakul, "Osmanlı Diplomatikasında Modernleşme", *Sultan II. Abdülhamid Han ve Dönemi* 125, (2017): s. 242.

¹⁰³ Yurdakul, "Osmanlı Diplomatikasında Modernleşme", s. 243-244.

2.3. Başkitâbet Dâiresi ve Tercüme Odası

Dış politikayı Bâb-1 âli'nin yerine bizzat tasarlayarak yönetmek isteyen padişah, idareyi Yıldız Sarayı'na toplamış, devletin dış politikasını dünyanın durumuna göre gerçekçi ve mevcut şartları muhafaza edecek şekilde tasarlamaya çalışmıştır. II. Abdülhamid'in dış politikadaki düşünce tarzını gelişen olaylara karşı alınan politik kararlar ile tanımlamaya çalışmak şüphesiz eksik kalacaktır. Padişahların şahsî veya siyasi nedenler ile kaleme aldığı Nâme-i Hümayûnlar padişahın politik, siyasi ve diplomatik şahsiyetini ortaya çıkaracak önemli dokümanlardan biri olması açısından kıymetlidir. Çeşitli nedenlerle yazılan bu mektuplar devletler arası münasebetlerin gözlemlenmesi, devlet reislerinin şahsî iletişimleri ve yazışmanın içeriğine bağlı olmak kaydıyla önemli vesikaları sunan uluslararası diplomaside vazgeçilmez unsurlardır. Sultan II. Abdülhamid döneminde diplomasi trafiğinin idare edildiği yer Sır Kâtipliği yerine ihdas edilmiş olan Başkitâbet Dâiresi idi. Padişah ile sarayın dışındaki tüm merciler arasındaki iletişimi sağlayan bu kurum, Mekteb-i Mülkiye'nin başarılı talebelerinden ihdas edilir, iş ve çalışma yoğunluğu çok olduğundan personel sayısı da günden güne arttırıldı¹⁰⁴. Padişah tarafından gönderilen yahut padişaha gelen mektup ve telgraflar bu dâirede toplanarak kayıt altına alınır ve saklanırdı¹⁰⁵.

Osmanlı Devleti'ne yabancı kurum ve hükümdarlar ile iletişimini sağlayan kimseler Divan-ı Hümayûn tercümanları idi. Bu kimseler uzun zaman boyunca Fenerli Rum vatandaşları arasından seçilir ve hizmet etmesi beklenirdi. Uzun süre bu gelenek devam etmiş pek çok önemli isim çeşitli alanlarda tercümanlık etmiştir¹⁰⁶. Ancak 1821 Mora İsyanı esnasında Divân-ı Hümayûn tercümanlarının yanlı ve yanlış bilgi vermesi neticesinde bazı tercümanlar cezalandırılmış, artık Fenerli tercümanlara güvenilemeyeceği anlaşılmıştır. Bu sebeple yeni bir kurum ihdas etme gereği duyulmuş

¹⁰⁴ Akyıldız, "Mâbeyn-i Hümayûn", s. 285.

¹⁰⁵ Abdülkadir Özcan, İlhan Şahin, "II. Abdülhamid'in Hususî Mektup ve Telgrafları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 34 (1984): 419.

¹⁰⁶ Bu gibi tercümanlardan önde gelenlerden olan İskerletzâde Aleksandr Mavrokordata uzun yıllar tercüman olarak görev almış, dil bilgisi sayesinde vazgeçilmez bir isim olmuştur. Öyle ki 1698 Karlofça Antlaşması görüşmelerinde Vezîriâzam Amcazâde Hüseyin Paşa Mavrokordato'ya önce aracı elçiler ile görüşme yetkisi vermiş daha sonra ise büyükelçilik görevi vererek barış görüşmelerinde tam yetki ile donatmıştır. Bkz. Abdülkadir Özcan, "300. Yılında Karlofça Antlaşması", *Akademik Araştırmalar Dergisi* 4-5, (2000): 237-257

ve güvenilir ve dil bilen kimselerden oluşmak kaydıyla yeni tercümanlar yetiştirilmeye çalışılmıştır. Müslüman kimselerden tercüman yetiştirilmesi amacıyla Tercüme Odası kurulmuş, dil öğrenenlerin bulunduğu lisan odası ve buradan mezun olanların çalışmaya başladığı tercüme odası olarak ikiye ayrılmıştır. Tercüme odası II. Abdülhamid dönemine kadar çeşitli ilave ve düzenlemelere tabi tutulmuştur. II. Abdülhamid döneminde de Tercüme Odası'nda bazı düzenlemelerin yapılmış, artan tercüme ihtiyacını karşılaması için yeni mektep açtırmış, yeni memurlar tayin edilmiş ve devletin varlığının sonuna kadar faaliyetlerine devam etmiştir¹⁰⁷. Sultan II. Abdülhamid'in yabancı devlet hükümdarlarına gönderdiği ve kendisine gelen mektup ve telgraflar orijinal haliyle Fransızca, İngilizce ve İtalyanca dillerinde olup tercümelerinin büyük kısmı ise Bâb-ı âli Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye Tercüme Odası'nda yapılmaktaydı¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Ali Akyıldız, "Tercüme Odası", *DİA*, XXXX, 505.

¹⁰⁸ Özcan-Şahin, "II. Abdülhamid'in Hususi", s. 420.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: II. ABDÜLHAMİD'İN HUSUSİ MEKTUP VE TELGRAFLARI

3.1 Mektup ve Telgrafların Konuları

II. Abdülhamid'in diplomatik faaliyetlerini yöneten Başkitâbet Dâiresi'nin muhafaza ettiği mektup ve telgraflar T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Yıldız Tasnifinde bulunmaktadır. Bu tasnifte II. Abdülhamid'in çeşitli nedenlerle yabancı devlet başkanları, krallar, imparatoriçeler gibi şahıslara göndermiş olduğu mektupları muhtevî bir defter, münferit mektuplar ve telgraflar mevcuttur. Aynı zamanda defterin içinde padişaha cevaben yahut müstakil olarak gönderilmiş mektup ve telgrafların da bulunduğu görülmektedir. Sultan II. Abdülhamid'in yukarıda izah edilen gelişmeler dahilinde takındığı diplomatik tavrın anlaşılabilmesi ve benimsediği siyasi politikanın belgeler ışığında tasdik ve tatbik edilebilmesine yardımcı olması açısından bahsi geçen defterdeki mektupların ve bir takım münferit mektubun orijinaline sadık kalarak mutedil bir transkripsiyon usulüyle latinize edilmiştir. Bu bağlamda üzerine tarih düşülen belgeler aynen alınmış, tarih bulunmayanlar ise Cumhurbaşkanlığı Arşivinde tasnif edildiği esnasında düşülen tarihler esas alınmıştır. Tezimizdeki mektuplar ve telgraflar defterdekiler dâhil olmak üzere 72 adettir.

Defterin içinde bulunan H. 1299 (M.1883) tarihinde gönderilen telgrafların konuları şu şekildedir:

- 1- Rusya İmparatoruna yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 2- Rusya İmparatoriçesine yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 3- Sâbık Rusya İmparatoriçesine yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 4- Sırp Kralı'na yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 5- Karadağ Prensine yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 6- Prens Ferdinand'a yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 7- Almanya İmparatoruna yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 8- İmparatoriçe Frederik'e yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 9- Fransa Reis-i Cumhuriyetine yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 10- İtalya Veliahdı'na yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı

- 11- Prenses Klementine'ye yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 12- Dük de Rulan'a yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 13- Sâbık Almanya İmparatoricesine yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme'nin ve cevabı
- 14- Avusturya İmparatoruna yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 15- İngiltere Kraliçesine yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 16- İsveç-Norveç Kralına yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 17- Belçika Kralına yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 18- İspanya Nâibi Hükümet Kraliçesine yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 19- Flemenk Nâibi Hükümet Kraliçesine yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı
- 20- Romanya Kralına yeni yıl münâsebetiyle gönderilen Telgrafnâme ve cevabı

Münferit halde bulunan mektup ve telgrafların konuları ise tarihsel tasnifi ile şu şekildedir:

- 1- Avusturya İmparatoruna Prenses Gizel ile yemek yediğini ve durumunun iyi olduğunu belirten H. 1293 (M.1877) tarihli telgrafnâme
- 2- İngiltere Kraliçesine albüm hediye edildiği ve padişahın çocuklarını eğitim için İngiltere'ye göndereceğine dair H. 1294 (M.1877) tarihli telgrafnâme
- 3- Bosna-Hersek'in işgalinin İngiltere arabuluculuğu ile halledilmesine dair padişahın İngiltere Kraliçesine H. 1294 (M.1877) tarihli telgrafnâme
- 4- Doğu Rumeli ve Bulgaristan'da bulunan Müslümanlara yönelik mezâlimin durdurulmasına yönelik Rusya İmparatorundan yardım talebine dair H. 1295 (M.1878) tarihli telgrafnâme
- 5- Padişah tarafından bir oğlu dünyaya gelen Karadağ Presine H. 1295 (M.1878) tarihli tebrik telgrafnâmesi
- 6- İngiltere Kraliçesinin gönderdiği hediye tablo için padişahın teşekkürüne dair H. 1296 (M.1879) tarihli mektup
- 7- İran Şahı tarafından doğum günü tebrik edilen padişahın teşekkürüne dair H. 1296 (M.1879) tarihli telgrafnâme
- 8- Afganistan Hükümet Reisine dostluk ve ittifakın devamı temennisi hakkında H. 1296 (M.1879) tarihli mektup

- 9- Rus İmparatoruna oğlu Grandük Çaroviç'in oğlu dünyaya gelmesine dair padişahın H. 1296 (M.1879) tarihli tebrik telgrafnâmesi
- 10- Doğum gününü tebrik eden İran Şahına padişahın teşekkürüne dair H. 1296 (M.1879) tarihli telgrafnâme
- 11- Rus İmparatorunun uğradığı suikasttan ötürü padişahın üzüntüsü ve hayatta olmasından dolayı memnun olduğuna dair H. 1296 (M.1879) tarihli telgrafnâmesi
- 12- Berlin Antlaşmasında belirsiz kalan noktaların Osmanlı lehine sonuçlanması isteyen padişahın İngiltere Kraliçesinden yardım talebine dair H. 1297 (M.1880) tarihli telgrafnâme
- 13- Padişahın Karadağ ve Arnavutluk meseleleri hakkında Alman İmparatorundan yardım talebine dair H. 1297 (M.1880) tarihli telgrafnâme
- 14- Prens Bismarck'a Almanya'dan 4 zabitan gönderilmesine dair padişahın memnuiyetine dair H. 1299 (M.1882) mektubu
- 15- Alman İmparator ve İmparatoriçesine teşekkür mahiyetinde at hediye edildiğine dair H. 1299 (M.1882) mektup
- 16- Alman Prensi Frederik'in evlilik yıldönümü münasebetiyle padişah tarafından gönderilen H. 1300 (M.1883) tarihli tebrik telgrafnâmesi
- 17- Karadağ'a sefir atanacağı ve iki ülke arasındaki dostluğun pekişmesi adına 3 adet at hediyesinin kabul edilmesine dair H.1300 (M.1883)
- 18- Belçika Kralına tahta çıkış yıldönümü vesilesiyle padişah tarafından çekilen H. 1300 (M.1883) tarihli telgrafnâme
- 19- Avusturya İmparatorunun doğum günü münasebetiyle padişah tarafından çekilen H. 1313 (M.1895) tarihli telgrafnâme
- 20- Karadağ Prensine yevm-i mahsûs münasebetiyle padişah tarafından çekilen H. 1324 (M.1905) tarihli telgrafnâme
- 21- Rusya İmparatoruna yevm-i mahsûs münasebetiyle padişah tarafından çekilen H. 1324 (M.1905) tarihli telgrafnâme
- 22- Almanya İmparatoruna yevm-i mahsûs münasebetiyle padişah tarafından çekilen H. 1326 (M.1908) tarihli telgrafnâme
- 23- İran Şahının doğum günü münasebetiyle padişah tarafından tebrik edildiğine dair H. 1326 (M.1908) tarihli telgrafnâme

- 24- Sırp Kralının yevm-i mahsûs münasebetiyle padişah tarafından çekilen H. 1326 (M.1908) tarihli telgrafnâme
- 25- Batılı devlet hükümdarlarına yeni yıl vesilesiyle padişah tarafından gönderilen H. 1327 (M.1908) tarihli tebrik telgrafnâmeleri
- 26- Doğum gününü tebrik eden Rusya İmparatoruna H. 1327 (M.1908) tarihli teşekkür telgrafnâmesi

3.2 Mektup ve Telgrafların Özellikleri

İstifade edilen Sultan II. Abdülhamid'in yabancı devlet hükümdarlarına gönderdiği ve kendisine gelen mektup ve telgraflar orijinal metinler olmayıp Yıldız Sarayı'nda bulunan kâtip yahut memurlar tarafından taslak olarak yazılan veya orijinalinden sûreti çıkartılan metinlerdir. Esasında bu mektup ve telgrafların Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde orijinal metinlerine tesadüf etmek mümkündür. Ancak bu metinler İngilizce, Fransızca veya İtalyanca olarak muhatabın ana dili esas alınarak yazılmış belgelerdir. Diplomatik usul bakımından belgelerin üst kısmında genelde Hu/Hüve ifadesi yer almakta, bunu takiben altta mektup veya telgrafın Sultan II. Abdülhamid tarafından yazıldığını belirten “*taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhi'den*” şeklinde ifadeler ile başlamakta ya da doğrudan kime gönderildi ise onun ülkesi ve ünvanıyla başlamaktadır. Bazı mektup ve telgrafların bir bölümünün üst kısmında belgenin hangi daireden çıktığına dair ibare de bulunmaktadır. Bu ibare belgelerde “Yıldız Saray-ı Hümâyunu Baş Kitâbet Dairesi” şeklinde ifade edilmiştir. Defter halinde bulunan belgeler ise tamamı telgraf olmak suretiyle nüsha olarak kaydedilmiş, belgelerde hangi daireden çıktığına dair ibare bulunmamaktadır.

Defter halinde bulunan belgelerin tamamında yazının alt kısmına gelecek şekilde tarih düşüldüğü dikkat çekmektedir. Rumi takvime göre düşülen tarihlerin tamamı yeni yıl tebriki olması sebebiyle II. Abdülhamid'in gönderdiği telgraflarda “Fî 1 Kânûn-ı Sâni” şeklindedir¹⁰⁹. Defterin sağ ve sol varaklarına neşredilen telgraflar düzenli şekilde tasnif edilmiştir. Sağ tarafta bulunan varaklarda padişahın gönderdiği telgraflar sol tarafta ise gelen telgraflar bulunmaktadır. Yine burada bulunan telgrafların tamamında II.

¹⁰⁹ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Esas Evrakı (Y.EE), nr.60 s.4

Abdülhamid'in imzası yahut tuğrası bulunmazken padişaha gelen bazı telgraflarda gönderen kimsenin ismi belgenin alt kısmına not olarak düşülmüştür¹¹⁰. Defterde bulunan telgraflarda dikkat çeken başka bir nokta ise bazı telgraflarda yeni yıl tebriki ile beraber iyi niyet ve temenniler bulunurken sayıları az olmakla beraber bazılarında sadece yeni yıl tebriki bulunmaktadır¹¹¹. Mektup ve telgraflar arasında bu gibi farklılıkların bulunması şüphesiz hükümdarlar arası münasebetin mahiyetini göstermesi açısından kıymetlidir. Ayrıca telgrafların tamamında hitap kısmında gönderilecek kimsenin ünvanı bulunmaktadır.

Defterdeki telgraflar böyle bir özellik göstermesine rağmen münferit olarak tasnifte bulunan mektup ve telgraflarda hitap kısmında hangi hükümdara hitaben yazıldığı belirtilmektedir. Ancak bunun dışında kime ithafen yazıldığı hitap kısmında belirtilmeyen mektup ve telgraflar da mevcuttur. Bu durum mektup ve telgrafların suret olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak orijinal belgelerde mektup ve telgrafların kime gönderildiği belirtilmiştir. Gönderilen ve alınan mektup ve telgrafların büyük kısmında özel bir gün için kaleme alınmışsa o vesile ile yazıldığı belirtilmektedir¹¹². Ancak bunun dışında bulunan örnekler de mevcuttur. Suret halinde bulunan mektup ve telgraflar oldukça sade şekilde istinsah edilmiş, II. Abdülhamid'in uzun süren saltanatı boyunca standart bir hale bürünmemiştir. Öyle ki bazı name-i hümayunlar dikdörtgen içinde bulunan, tarih ve adedinin özel olarak belirtildiği varaklara kaydedilmiştir. Binaenaleyh, bu durum tüm mektup ve telgraflar için geçerli olmamış, oldukça basit ve sade şekilde mahfuz edilen suretleri de bulunmaktadır. Bu durum Sultan II. Abdülhamid'in göndermiş ve almış olduğu mektup ve telgrafların istinsah edilirken standart bir prosedür takip edilmediğin göstergesidir¹¹³. Yine bu belirsiz prosedürün tezahürü olarak kimi nüshalarda II. Abdülhamid'in göndermiş olduğu telgrafın orijinal dilinin kayıtlı olması ile anlaşılmaktadır. Belgelerin büyük kısmında orijinal dil ayrı bir nüshaya kaydedilmiştir. Ancak bazı belgelerde sayfa yatay olarak kullanılarak telgrafın Osmanlıcası hemen

¹¹⁰ BOA, Y.EE, nr. 60 s.13

¹¹¹ BOA, Y.EE, nr. 60 s. 14,24,25

¹¹² BOA, Y.E), nr. 67

¹¹³ BOA, Y.EE, nr. 96 *Bu belgede sayfanın içinde dikdörtgen içine alınmış olan telgraf nâme sureti bulunmakta olup sağ üst köşede evrak numarasının yazıldığı bir bölüm yer almaktadır. Sol üst köşesinde ise "tarihi tıbkısı" ifadesi bulunmaktadır. Sayfa şekil itibari ile incelendiğinde belirli bir sayfa düzeninin olduğu ve belgeye ait bilgilerin hangi kısımlara gelmesi gerektiği açıkça görülmektedir. Ancak bu formdaki nüshalar düzensiz şekilde bulunmakta ve sayısı bilinmemektedir.*

yanında kaydedilmiştir¹¹⁴. İstinsah edilen belgelerin bu derece karmaşık ve düzensiz olmasının sebebi esas önemin belgenin orijinal haline verilmesi nüsha olarak kaydedilen belgeye şekil olarak önem verilmemesi olduğu söylenebilir. Zira belgeleri istinsah eden katipler belirli bir düzeni takip etmeksizin farklı formlarda belgeleri kayıt altına almışlardır. Yahut başka bir deyişle her katip kendi düzenini takip etmiştir denebilir.

II. Abdülhamid'in yabancı devlet hükümdarları ile olan iletişimi genel anlamda oldukça resmi ve pragmatik bir görüntü çizmektedir. Bu durum özellikle özel günler vesilesi ile gönderilmiş mektup ve telgraflarda açıkça görülmektedir. Gerek sadece özel günün tebriki gerekse bu tebrike ilave edilen iyi niyet ve temenniler nazik şekilde ancak resmi bir üslup ile ifade edilmiştir. Bu gibi günler dışında gönderilen belgelerde de benzer durumla karşılaşmaktadır. Binaenaleyh Sultan II. Abdülhamid'in devletin içinde bulunduğu durum, siyasi şartlar ve muhatap olan devlete karşı bakış açısına bağlı olmak kaydıyla gönderdiği mektup ve telgraflarda gözle görülür üslup farkları ortaya çıkarabilmektedir. Öyle ki eğer mevzu bahis devlet hükümdarı ile olan münasebet nazik bir durumda ise özel gün vesilesi ile gönderilen namerlerde içerik uzayıp kısalabilmekte eğer farklı bir sebeple gönderilmiş ise üslup bakımından farklılıklar gözlenebilmektedir¹¹⁵. Ancak II. Abdülhamid 30 yıldan fazla süren saltanatı boyunca genel bir diplomatik üslup benimsemiş istisnai durumlar haricinde bu durumdan vazgeçmemiştir. Mezkûr üslubun tarihsel Osmanlı diplomatik temayülünden farklı olarak Avrupalı tarzda gelişen ve uyarlanan bir üslup olduğunu söylemek yanlış olmaz. Zira siyasi ve askeri dengenin batı tarafında toplandığı bir dönemde 15. ve 16. Yüzyıldaki Osmanlı diplomatik anlayışını beklemek abes olacaktır.

Sultan II. Abdülhamid'in göndermiş olduğu mektup ve telgraflar incelendiğinde imparator, imparatoriçe ve prens gibi kimselerin bulunması pek olağan bir durum olarak gözükmektedir. Binaenaleyh, özellikle kendi döneminde Avrupa diplomat ve hükümdarları arasında yerleşmiş olan diplomatik temayülün II. Abdülhamid tarafından

¹¹⁵ BOA, Y.EE, nr. 29

Bu belgede 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı devam ederken Bulgaristan'da Müslüman halka karşı ortaya çıkan baskı ve zulmün acil şekilde ortadan kaldırılabilmesi için Rus İmparatorundan talepte bulunulmuştur. Ancak savaş ortamının ve Müslüman halka yönelik baskının getirmiş olduğu stresli ortam II. Abdülhamid'in diplomatik diline tesir etmiştir. Belgede II. Abdülhamid oldukça ciddi, keskin ve net ifadeler ile Rus imparatoruna hitap etmektedir.

layığı ile benimsenmesi yukarıda zikrettiğimiz kimselerin yanında sabık imparatorlar ve imparatoriçeler gibi kimselere de çeşitli vesileler ile mektup ve telgraf göndermeye devam etmesinden anlaşılmaktadır. Bu durum şüphesiz sadece ikili münasebetlerin Avrupai tarzda yürütölmek istenmesi gibi sade bir nedenle açıklanmamalıdır. Zira bir diğler önemli sebep devletler arası ilişkilerin sıcak tutulmak istenmesi ve bunun yanında diplomatik temasın belirli bir seviyede kalmasını sağlamaya çalışmaktır. Bu durumu delillendirmek için II. Abdülhamid tarafından gönderilen mektup ve telgraflara bakıldığında pek çok devlet başkanına benzer temenni ve dilekler içeren nâmelerin gönderildiğı ilk aşamada kolayca saptanabilir. Öyle ki İngiltere Kraliçesi'ne göndermiş olduğı H. 20 Eylül 1878 tarihli telgrafta kraliçeye dostluk ifadeleri kullanmış bunun yanında çocuklarından bazılarını İngiliz topçu ve bahriye mekteplerine göndereceğini belirtmiştir¹¹⁶. Bu noktada II. Abdülhamid'in niyeti tarihte 93 harbi olarak bilenen Osmanlı-Rus savaşının hemen ardından çeşitli vesilelerle Osmanlı-İngiliz ilişkilerini canlı tutmaya çalışmak ve muhtemel bir ittifak kurmaktır. Daha önce belirtildiğı üzere esas olarak ilk ittifak girişimleri İngiliz Devleti ile kurulmaya çalışılmış ancak başarıya ulaşmamıştır. Ancak ittifak kurulamamış olsa da diplomatik yollarla kurulan bu gibi münasebetler sayesinde iki devlet arasındaki ilişkiler seviyeli ve dostane şekilde tutulmaya çalışılmıştır.

1877-1878 Osmanlı- Rus Harbi iki devlet arasında zuhur eden ve siyasi konjonktörü önemli ölçüde değıştiren oldukça belirleyici bir olaydı. İki taraf savaş meydanında karşı karşıya gelmiş Rus tarafı Osmanlı başkenti önlerine kadar gelmeye muvaffak olmuştur. Askeri süreç bu şekilde devam ederken bu esnalarda ve savaşın ardından diplomatik münasebetlerin makul ölçüde tutulmaya çalışıldığı hatta bazı meselelerin diplomatik yolla çözülmeye çalışıldığı görölmektedir. Bu aşamada II. Abdülhamid'in harbin hemen sonrasında Rus imparatoruna göndermiş olduğı telgraf dikkat çekicidir. Alınan askeri başarısızlığı rağmen diplomatik çözüm arayan padişah Rus imparatorundan Bulgaristan'da bulunan Türk ve müslüman ahaliye karşı yapılan mezalimin durdurulmasını istemiştir¹¹⁷. Mezalimin durdurulması hususunda padişahın diplomatik yola başvurması şüphesiz iki önemli meseleyi işaret etmektedir. Öncelikli

¹¹⁶ BOA, Y. PRK NHM, nr. 33

¹¹⁷ BOA, Y. PRK NHM, nr. 29

olarak Osmanlı Devleti zulüm olarak ifade ettiği duruma son vermek için askeri herhangi bir faaliyet gösteremeyecek durumdadır. Şüphesiz bu zayıflık inisiyatifin tamamen Rus cihetinde olduğunu göstermektedir. Bir diğer husus ise padişahın meselenin halli için diplomatik girişime verdiği önemi ifade etmesidir. Binaenaleyh diplomatik çabaların ne derece başarılı olduğu üzerine daha uzun değerlendirmelerin yapılması gerektiği münferit bir husustur.

Osmanlı Rus ilişkileri II. Abdülhamid döneminde iki devletin savaş halinde olup olmamasından bağımsız olarak diplomatik anlamda sürekli şekilde devam etmiştir. Çeşitli vesilelerle iki devlet arasındaki ilişkinin sürekliliği sağlanmış, diyalog kapısı mümkün olduğunca açık tutulmaya çalışılmıştır. Yine arşiv kaynaklarından ulaşılabilecek belgelere göre II. Abdülhamid diplomasi trafiğinin canlı kalabilmesi için çaba göstermiş doğum, ölüm, yeni yıl, sene-i devriye gibi vesileler ile mektup ve telgraflar göndermiştir. Uzaktan bakıldığında benzer durumların başka devletlerle yürüttüğü ilişkiye benzediği düşünülebilir ancak 93 harbi gibi önemli bir olayın arkasından sabık imparator ve imparatoriçelere gönderilen mektup ve telgraflar II. Abdülhamid'in diplomasi anlayışını göstermesi bakımından önem arz etmektedir¹¹⁸.

Diplomatik anlamda II. Abdülhamid döneminin karakteristik özelliklerinden biri de sadece siyasi çıkar önceleyen münasebet girişimleri yanında nezaket, dostluk ve birlik mesajı veren mektup ve telgrafların sayılarının oldukça fazla olmasıdır. Bu noktadan hareketle padişah 93 harbinden sonra Osmanlı devletinden ayrılan, coğrafya olarak oldukça uzak devletler ve batıya karşı koz olarak kullandığı islam devletleri birliği kapsamında olan müslüman devletlerle de arayışı iyi tutmayı ihmal etmemiştir. Öncelikli olarak yukarıda zikrettiğimiz bazı devletleri ayrı bir parantez ile açmak gerekir. Coğrafi olarak uzak olan Osmanlı Devleti ile siyasi veya askeri herhangi bağı olmayan devletlerle kurulan diplomatik ağ şüphesiz siyasi çıkar yerine daha çok Avrupai diplomatik temayülün bir yansımasıdır. Öte yandan Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanmış olan devletler ile kurulan iletişimin yeni sorunların önüne geçmesi bakımından önemsendiğini düşünmek yanlış olmaz. Zira bu devletlerin çoğunun nihai hedeflerinin Anadolu'yu içeren büyük devlet kurma hayaline sahip olduğu bilindiğinde bu gayretin temeli anlaşılır şekilde ortaya çıkmış olur.

¹¹⁸ BOA, Y. PRK, NHM, nr. 6

II. Abdülhamid'in islam birliği düşüncesi kapsamında bazı girişimlerinin olduğu ve bu durumu Avrupa'ya karşı koz olarak kullanmak istediği dönemin açık bir gerçeği idi. Bu kapsamda birliğin içine dahil olabilecek islam devletleriyle diplomatik yollarla sürekli iletişim içinde olunması ve halifelik vurgusunun sürekli olarak gündemde tutulması anlaşılabilir bir durumdur. Bu bağlamda padişah islam ülkelerine ve hükümdarlarına diplomatik yolla ulaşmaya devam etmiş birlik, beraberlik ve dostluk vurgu yapılmıştır. İzah edilen duruma örnek teşkil edebilecek misallerden biri II. Abdülhamid'in 1881 tarihli telgrafıdır. Afgan hükümdarı Ali Şir Han'a göndermiş olduğu telgrafta iki taraf arasındaki dostluğun pekiştirilmesi temenni edilmiştir¹¹⁹. Yine sayıları oldukça fazla olan mektup ve telgraflara muhatap olan bir diğer islam devleti de İran'dır. Çeşitli vesileler ile diplomatik münasebet kurulan İran devleti islam birliği düşüncesinin önemli bir parçası olup II. Abdülhamid'in ilgisine muhatap olmuştur. 1881 tarihli telgrafta İran şahının tahta çıkış yıl dönümünü tebrik eden II. Abdülhamid, iki müslüman devlet arasındaki dostluğu son derece önemli olduğunu da belirterek dostluk ve birliktelik mesajı vermiştir¹²⁰.

Cülusundan hükümdarlığın sonuna kadar süreçte Osmanlı son döneminde ortaya çıkan diplomatik temayülü devam ettiren II. Abdülhamid, bu geleneği farklı amaçlar doğrultusunda işlemeye çalışmış aynı zamanda Avrupai niteliklere haiz bir diplomat rolü de çizmiştir. Hükümdarlığı süresince Almanya, Fransa, İngiltere ve Rusya gibi kudretli devletlerle diplomatik münasebetlerde bulunmuş, bu münasebetleri doğum, ölüm, yeni yıl tebriki ve yıl dönümü gibi esas olarak Osmanlı devlet geleneğinde bulunmamasına rağmen gerçekleştirmiş, aynı zamanda siyasi anlamda destek bulmak, sorunları diplomatik yolla çözmek için diplomatik münasebetleri kullanmaya çalışmıştır. Tüm bunların yanında zihnindeki islam birliği düşüncesi gereğince müslüman devlet liderleri ve halkları ile doğrudan yahut dolaylı şekilde iletişim kurmaya gayret etmiş, bu vesile ile islam dünyasının ayakta kalmasını amaçlayarak batıya mesaj vermeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti ve coğrafyasıyla doğrudan hiçbir bağlatışı olmayan devlet ve hükümdarları ile batılı bir diplomat gibi diplomatik faaliyetler içinde bulunmuştur.

¹¹⁹ BOA, Y. PRK. NHM, nr. 72

¹²⁰ BOA, Y, PRK, NHM, nr. 48

SONUÇ

Cülusunun hemen ardından doğan çetin Rus harbinin getirdikleri II. Abdülhamid için mağlubiyetten çok daha fazlasını ihtiva etmekteydi. İlan edilen I. Meşrutiyet ve meclisin istenilene verememesi, Bâb-ı âli'nin dış politikada verdiği görüntü yeni bir yol izlenilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bu cihetle devletin hâricî siyasetini kendisinin ikamet ettiği Yıldız Sarayı'nda tasarlamaya başlayan II. Abdülhamid Bâb-ı âli'yi devreden çıkarmış, anayasal yetkisini kullanarak meclisi tatil etmiştir. Tedricî şekilde Yıldız Sarayı'na geçen merkezi bürokrasi, yeni ihdas edilen kurumlar ile kapsamlı ve detaylı yürütülen çalışmalar ile mevcut toprak bütünlüğünü korumayı amaçlayan mümkün olduğunca savaş seçeneğini ele almayan bir politika oluşturma sürecine girişmiştir. Tahta geçişinden sonra çeşitli sorunlarla mücadele etmeye başlayan padişah, Balkanlarda çıkan isyanlar karşısında Berlin Antlaşması gereği ıslahat sözü vermişse de devamlı şekilde batılı devletlerin talep ettiği ıslahatları geciktirmiş, bölgede bulunan devletlerin çıkarlarını karşı karşıya getirerek birbirlerini dibe çekmelerini izlemekle yetinmiştir. Bu şekilde ıslahatın ciddi bir baskı unsuru olmasının ve batılı devletlerin Osmanlı'nın iç meselelerine müdahale etmesinin önüne geçmeye çalışmıştır. Binaenaleyh, Doğu Rumeli meselesinde daha tavizkâr görünen II. Abdülhamid, dış politikasının esaslarından olan savaş yerine barış ilkesini seçerek Doğu Rumeli'nin Bulgaristan topraklarına dahil olmasına göz yummuştur. Ancak Yunanistan'ın Girit hususunda uyguladığı agresif politika II. Abdülhamid'in geri adım atmamasıyla meselenin savaş ile çözülmesini mecbur hale getirmiş, savaş meydanında kazanılan zafere rağmen diplomatik bir mağlubiyet daha alınmıştır. Tüm bunların üzerine baskı unsuru ve terör faaliyetlerinin kaynağı haline gelen Ermeni meselesinin zuhur etmesi dış politikada sağlanması gereken denge unsurlarını test eder nitelikteydi. Yine beklenen ıslahatlar geciktirilerek baskının azaltılması hedeflenmiştir.

Şüphesiz Rus harbi mağlubiyetini tadan ve bu esnada batılı devletlerin tavırlarına yakından şahit olan padişah elde ettiği deneyim ile bağımsız ve reel bir politika arayışına girmişse de önce İngiltere daha sonra ise yükselen güç Almanya ile ittifak kurma girişimlerinde bulunmuştur. İlk olarak karşılık bulmayan ittifak teşebbüsleri daha sonra askeri destek ve Osmanlı tarafından verilen imtiyazlar ile güçlenmiş, siyasi bir takım meselelerde birliktelik sağlanmıştır. Öte yandan ütöpik bir hayalden ileri gidemeyecek

olan İslâm Birliği (İttihâd-ı İslâm) pratikte ciddi girişimlerin de eksikliği nedeniyle siyasi bir koz olarak batılı devletlere karşı kullanılmaktan öteye gidememiş ancak üstünde durulan halifelik vurgusu ile geniş coğrafyalara ulaşılmaması sağlanmıştır.

33 senelik saltanatı boyunca diplomatik kişiliği şekillenen Sultan II. Abdülhamid döneminde gerçekleşen siyasi ve politik olaylar karşısında takındığı tavır ve sahip olduğu diplomatik kişiliği ile devletin bir süre daha ayakta kalmasını sağlamıştır. Benimsediği reel politik anlayış arzu ettiği uzun barış dönemi Rus harbinden sonra kısmi şekilde başarılı olmuş, ancak belli tavizler vermekten kurtulamamıştır. Özellikle son dönem Osmanlı Sultanları arasında diplomasi etkisinin farkında olan bir padişah olması gerek balkanlarda gerekse Ermeni meselesinde kendisini açıkça göstermiş, devletin batılı devletler tarafından parçalanması gerçeğini mümkün olduğunca uzak tutmuştur. Bu durumun başlıca sebebi benimsenen politika ve II. Abdülhamid merkezli diplomatik anlayıştan kaynaklı olduğu tartışmaya açık olsa da önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek İslam birliği düşüncesinde emsali tezahür eden diplomatik girişimler ve islam dünyasında alınan kısmi karşılık gerekse hükümdarlar düzeyinde göstermiş olduğu çağdaş ve mahir diplomat kimliği ile saltanatı boyunca gerçekleşmesi muhtemel pek çok teşebbüsün üstesinden gelebilmiştir. II. Abdülhamid diplomat kimliği ve döneminin reel politik olaylarının genel anlamda farkında olan bir padişah olması onu Osmanlı Sultanları arasında mümtaz bir yere sahip olduğu sonucuna ulaştırır. Unutmamak gerekir ki hâricî politikayı Saray merkezli bir yapıya bağlayıp devletin ve dünyanın mevcut şartları arasında genel barış dönemi ve toprak bütünlüğünün korunmasını temin etmesi 33 sene gibi uzun ve zor bir dönem için takdire şayan bir durumdur. Zira Otto von Bismarck II. Abdülhamid'in bu mahir yönünü "Avrupa'nın en iyi diplomatı II. Abdülhamid idi" şeklindeki söylemiyle açıkça belirtmiştir¹²¹.

Bu çalışma ile II. Abdülhamid'in diplomatik kişiliğine ve diplomatikasına temas etmeye gayret ettik ancak uzun süren saltanatının ve adet olarak hayli fazla olan mektup ve telgraflarının detaylı şekilde incelenip geniş bir çalışmaya muhtaç olduğu söylenmelidir. Çalışmamızda elde ettiğimiz bulgulardan yola çıkarak daha kapsamlı ve hacimli bir çalışmanın yapılmasının II. Abdülhamid'in gerek diplomatikası gerekse

¹²¹ İlber Ortaylı, "II. Abdülhamid Devri ve Avrupa'ya Etkileri" Yunus Emre Enstitüsü II. Abdülhamid Devri ve Avrupa'ya Etkileri Konferansı Bildirisi, 3 Ağustos 2019, Viyana

diplomatik kişiliğinin dönemsel yahut top yekûn şekilde ortaya çıkarılmasına fayda sağlayacağını ümit ediyorum.

KAYNAKLAR

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 73.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 14.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 59.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 28
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 62.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 63.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr.64.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 73.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 98.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 99
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 6.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 76
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 20
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 33.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 27.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)*. Nr. 14.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 30.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Nâme-i Hümayûn (NHM)*. Nr. 29.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)*. Nr.60 s.4
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)*. Nr. 60 s.13
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)*. Nr. 60 s. 14.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)*. Nr. 60 s. 24
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)*. Nr. 60 s. 25.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)*. Nr. 67.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)*. Nr. 96.

Kaynak Eserler ve Araştırmalar

Abdülkadir Özcan, İlhan Şahin, “II. Abdülhamid’in Hususî Mektup ve Telgrafları” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 34 (1984): 417-474

Ademi. Rahman, “II. Abdülhamid’in Balkan Siyaseti”, *Sultan II Abdülhamid Dönemi*, proje ed. Mehmet Bulut, Enes Kala, Nuri Salık, Maşallah Nar, İstanbul: İZÜ Yayınları I (2019): 139-157.

Adıyeke. Nükhet, “Girit Bunalımı ve Avrupa-Osmanlı Diplomasi Oyunları”, *Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri: (2011): 271-295

Akyıldız. Ali, “Mâbeyn-i Hümâyûn”, *DİA* XXVII, 283-286

Akyıldız. Ali, “Tercüme Odası” *DİA*. XXXX, 504-506

Akyıldız. Ali, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004

Albayrak. Mustafa, “Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolu” *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi* 6, (1995): 1-38

Aydın. Mahir, “Doksanüç Harbi” *DİA*. XIV, 498-499

Beydilli. Kemal. “Balkanlarda Dönüm Noktası 93 Bozgunu ve Sonrası” Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar: Rumeli Türkleri Vakfı I. Balkan Toplantısı (1997): 25-34

Beydilli. Kemal, “Bağdat Demiryolu” *DİA*, IV, 442-444

Beydilli. Kemal, “II. Abdülhamid Devrinde Gelen İlk Alman Heyeti Hakkında” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 32, (1979):481-494

Beydilli. Kemal, “II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair” *Osmanlı Araştırmaları IX*. (1989): 77-99

Beydilli. Kemal, “Paris Antlaşması” *DİA*. XXXVI, 169-172

Beydilli. Kemal, “Prusya” *DİA*. XXXIV, 354-358

Beydilli. Kemal, “Şark Meselesi”. *Halil İnalçık Armağanı I Tarih Araştırmaları* (2009): 386-403

Bostan. Zeynep, *Osmanlı Hariciyesinin Modern Temelleri ve II. Abdülhamid Diplomasisi*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2021

Cezmi Erarslan, Umut Dere “Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Diplomasisinin Uzak Doğu Gelişmeleriyle İmtihani” *Tarih Dergisi* 71 (2020): 317-346

Çay, Abdülhaluk “1876 Meşrutiyet Meclisi” *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü* 282 (1986): 610-618

Engin. Vahdettin, *II. Abdülhamid ve Dış Politika* İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005

Eyice. Semavi, “İstanbul’da İlk Telgrafnâme-i Âmire Projesi” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 34, (1983-84): 61-72.

Gökbilgin. M. Tayyip, “1841’tan 1861’e kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler”, *Bellekten*, X, (1946): 641-763

Goldfrank, David M. “Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Savaşı’nın Çıkış Nedeni: Kaynaklar ve Stratejiler”, *Yeni Türkiye* 81 (2015): 308-324.

Hanioğlu. Şükrü, “Meşrutiyet” *DİA*. XXIX, 388-393

Karal. Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi 6*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983.

Karal. Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi 7*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983.

Karal. Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi 8*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983.

Karpat. Kemal H. *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, İmge Yayınevi, İstanbul. 2004

Kuran. Ercüment, “II. Abdülhamid’in Büyük Devletlere Karşı Uyguladığı Siyasetin Esaslar”, Sultan II. Abdülhamid ve Devri Semineri Bildirileri, 27-29 Mayıs 1992 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul

Küçük, Cevdet “II. Abdülhamid”, *DİA*, I, 216-224

Küçük. Cevdet, “Abdülmeçid” *DİA*. I, 259-263

Küçük. Cevdet, “Ermeni Meselesi” *Ermeni Meselesi ve Bursa Ermenileri I* (2000): 17-26

Küçük. Cevdet, “Şark Meselesi Hakkında Önemli Bir Vesika”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 32 (1979): 607-638.

Küçük. Cevdet, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1986.

Kütükoğlu. Mübahat S. *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.

Ortaylı İlber, “II. Abdülhamid Devri ve Avrupa’ya Etkileri” Yunus Emre Enstitüsü II.

Abdülhamid Devri ve Avrupa’ya Etkileri Konferansı Bildirisi, Viyana, 3 Ağustos 2019.

Ortaylı. İlber, *Türkiye Teşkilât ve İdâre Tarihi*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2008.

Osmanoğlu. Ayşe, *Babam Sultan Abdülhamid (Hatıralarım)*, Selçuk Yayınları, 1986

Öke. Mim Kemal, “Şark Meselesi ve II. Abdülhamid’in Garp Politikaları”, *Osmanlı Araştırmaları III* (1982): 247-266

Özcan. Abdülkadir, “300. Yılında Karlofça Antlaşması” *Akademik Araştırmalar Dergisi* 4-5, (2000): 237-257

Özcan. Azmi, “İttihâd-ı İslâm” *DİA*. XXIII, 470-475

Özcan. Azmi, “Sultan II. Abdülhamid’in Dış Siyaseti ve Uygulamaları” *Sultan II Abdülhamid Dönemi*, proje ed. Mehmet Bulut, Enes Kala, Nuri Salık, Maşallah Nar, İstanbul: İZÜ Yayınları: 2019, I. s.115-126.

Rahman Ademi, "II. Abdülhamid'in Balkan Siyaseti", *Sultan II Abdülhamid Dönemi*, proje ed. Mehmet Bulut, Enes Kala, Nuri Salık, Maşallah Nar, İstanbul: İZÜ Yayınları: 2019, I.139-157.

Sertoğlu. Midhat, *Mufasssal Osmanlı Tarihi VI*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011

Subaşı. Turgut, "Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz", *Genel Türk Tarihi*, Yeni Türkiye Yayınları (2002): 205-252.

Şakiroğlu. Mahmut, "Sardinya" DİA. I, 133-135

Tokay. Gül. Sultan II. Abdülhamid Dönemi Dış Politikası Üzerinden Yeniden Okuma" *Milli Saraylar Yayını* 125 (2017): 102-109

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. "İkinci Abdülhamid'in İngiliz Siyasetine Dair Muhtıraları". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 10 (1954): 43-60.

Yazıcı. Nesimi, "Osmanlı Telgraf Fabrikası" *Türk Dünyası Araştırmaları* 22, (1983): 69-81

Yeniçeri. Özcan, "Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Paris Antlaşması". *Yeni Türkiye* XI (2015): 325-349

Yurdakul. İlhami, "Osmanlı Diplomatasında Modernleşme", *Sultan II. Abdülhamid Han ve Dönemi* 125, (2017): 240-247.

EKLER

Mektup ve Telgrafların Transkripsyonu

[s. 2] Hüve

Sene-i cedîde münâsebetiyle tarafı-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden Rusya İmparatoru hazretlerine keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn

İş bu sene-i cedîdenin hakk-ı âlî-i haşmetânelerinde bâdî-i mezîd-i yümn ü su‘ûd olması temenniyâtıyla tebrîkât-ı hâlisâneye müsâra‘at ve bu vesîleden bi’l-istifâde zât-ı haşmet-simât-ı hükümrânîleri ile hânedân-ı me‘âlî-unvan-ı haşmetânelerinin temâdî-i evân-ı bahtiyârî mes‘ûdiyeti hakkındaki temenniyât-ı samîmiyenin tekrârına mübâderet eylerim.

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 3] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye Rusya İmparatoru hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir*

Taraf-ı eşref-i cenâb-ı pâdişâhîlerinden beyân buyurulan hissiyâtdan minnetdâr olarak an- samîmü’l- kalb îfâ-yı teşekkürât ile bil-mukabele temenniyât-ı samîmiyenin kabûlünü ricâ eder ve bizi birleştiren revâbıt-ı müveddetin sene-i cedîde zarfında memleketeyn-i mücâveretinizin menâfî‘ine ve sulh-ı umûmiyeye hâdim olmak üzere bir kat daha takviye- pezîr olacağını memnûnen ümîd eylerim.

Nikola

Fî 3 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 4] *Sene-i cedîde münâsebetiyle taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden Rusya İmparatoriçesi hazretlerine keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn*

Sâl-i cedîd münâsebetiyle zât-ı âlî-i haşmetânelerini be-hulûsü’l-kalb tebrîk ile kesb-i mahzûziyyet eder ve gerek zât-ı nezâhat-simât-ı haşmetânelerinin gerek zevc-i mufahhamları haşmetlü İmparator hazretlerinin tevâfûr-i eyyâm-ı ömr ü âfiyetleri hakkındaki temenniyât-ı samîmiyyemi tekrâr eylerim.

Fî 1 Kanûn-ı sâni sene 98

[s. 5] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhiye Rusya İmparatoriçesi hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir.*

Teceddüd-i sâl münâsebetiyle beyân buyurulan tebrîkât ve temenniyât-ı hâlisânededen memnûn olarak zât-ı hümayûn-ı mülükânelerine sûret-i samîmiyyede teşekkür ederim

Aleksandra

Fi 17 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 6] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden sene-i cedîde münâsebetiyle sâbık Rusya İmparatoriçesi hazretlerine keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn*

İş bu sene-i cedîdeyi zât-ı âlî-i haşmetânelerine tebrîk eyler ve bu münâsebetle gerek zât-ı âlî-i haşmetânelerinin gerek evlâd-ı vâlâ-nihâd-ı haşmetânelerinin devâm-ı mes'ûdiyetleri hakkındaki temenniyât-ı samîmiyyemi tekrâr eylerim.

Fi 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 7] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhiye sâbık Rusya İmparatoriçesi hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir.*

Senâverleriyle çocuklarım için îrâd buyurdıkları temenniyât-ı hayriyyeden dolayı zât-ı hümayûn-ı mülükânelerine hâlisâne teşekkür eyler ve hakk-ı şahânelerinde bi'l-mukâbele îfâ-yı temenniyât ederim.

Mari

Fi 14 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 8] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden sene-i cedîde münâsebetiyle Sırb Kralı hazretlerine keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn*

Sâl-i cedîdin hakk-ı vâlâ-yı haşmetânelerinden mütehayyin olmasını temennî ile zât-ı haşmet-simât-ı hükümdârîlerini tebrîk eder ve bu münâsebetle sa'âdet-hâl-i hükümrânîleri hakkındaki temenniyâtımı tekrâr eylerim.

Fi 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 9] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye Sırb Kralı'ndan vârid olan telgrafnâme tercemesidir*

Kelimât-ı meveddet-âyât-ı şehriyârîlerine mukâbele-i zât-ı hazret-i pâdişâhilerine ifâ-yı şükrân ve lütfen beyân buyurulan hissiyâtdan dolayı minnetdârlığımı ityân eylerim
Aleksandır

Fi 13 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 10] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden sene-i cedîde münâsebetiyle Karadağ Prensi hazretlerine keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümâyûn*

Sene-i cedîdeyi zât-ı vâlâ-yı fehîmânelerine tebrîk ile kesb-i mahzûziyyet ve zât-ı efhâmileriyle zevce-i muhteremeleri fehâmetlü prenses hazretlerine sa'âdet-hâlleri hakkındaki temenniyât-ı hâlisânemi tekrâra mübâderet eylerim

Fi 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 11] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye Karadağ Prensi hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir*

Sene-i cedîdenin hulûlu vesîlesiyle hakkımızda ibrâz buyurulan iltifât-ı eltâf-âyât-ı hazret-i şehinşâhîlerinden dolayı Prensese Milena ile beraber zât-ı hümâyûn-ı mülûkânelerine teşekkürât-ı fâika-i hâlisânemizi arz eyler ve temenniyât ve hissiyât-ı minnetdârenemizin kabûlünü zât-ı şevket-simât-ı hazret-i tâcdârîlerinden ricâ eyleriz.

Nikolai

Fi 14 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 12] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden Prens Ferdinand'a sene-i cedîde münâsebetiyle keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümâyûn*

Sene-i cedîde münâsebetiyle zât-ı fehîmânelerine ve prenses hazretlerine beyân-ı tebrîkât ederim.

Fi 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 13] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye Prens Ferdinand tarafından vârid olan telgrafnâme tercemesidir*

Telgrafnâme-i hümayûn-ı mülûkânelerinin hâvî olduğu iltifât-ı muhâdenet-gâyât-ı şahânelerinden hâsıl olan mahzûziyyet-i fevka'l-âdemi arz ve beyâna müsâra'at eyler ve sene-i cedîde münâsebetiyle beyân buyurulan temenniyât-ı hâlisânededen gerek Prensese gerek senâverleri zât-ı şevket-simât-ı şahânelerine arz-ı teşekkür ederiz.

Fi 1 Kânûn-ı sâni sene 98

Ferdinand

[s. 14] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı pâdişâhîden sene-i cedîde münâsebetiyle Almanya İmparatoru hazretlerine keşide buyurulan telgrafnâme-i hümayûn*

Sene-i cedîde vesîlesiyle zât-ı haşmet-simât-ı İmparatorîlerini an-samîmü'l-kalb tebrîk ile iktisâb-ı kemâl-i mahzûziyyet eder ve tevâfur-i eyyâm-ı ömr ve iclâl-i haşmetâneleriyle hânedân-ı hânedân-ı me'âli-unvân-ı hükümrânilerinin sa'âdet-hâli hakkındaki temenniyât-ı hâlisâneme itimâd ve bu münâsebet-i hasene ile hissiyât-ı ihtirâm-kârânemin haşmetlü İmparatoriçe hazretlerine lütfen iblâğ buyrulmasını ricâ ederim.

Fi 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 15] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye Almanya İmparatoru hazretlerinden vârid olan telgranâme tercemesidir*

Taraf-ı eşref-i şahânelerinden sâl-i cedîde münâsebetiyle beyân buyurulan tebrîkât-ı hâlisâe İmparatoriçe ile benim için bâ'is-i kemâl-i memnûniyyet olmuş ve teşekkürât-ı mahsûsânemizle berâber zât-ı şevket-simât-ı hazret-i pâdişâhilerinin sa'âdet-i hâli ve memâlik-i mahrûse-i şâhânelerinin temadî-i mâ'mûriyet ve ikbâli hakkındaki temenniyât-ı hâlisânemizin lütfen kabûl buyrulmasını istirhâm ederiz.

Kilyom?

Fi 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 16] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden İmparatoriçe Frederik hazretlerine sene-i cedîde münâsebetiyle keşîde buyurulan telgrafnâme-i Hüimâyûn*

Sâl-i nev vesîlesiyle zât-ı haşmetânelerini tebrîk ile iktisâb-ı mahzûziyyet eder ve evlâd-ı vâlâ-nejâd-ı efhâmîleriyle berâber sa'âdet-hâl-i haşmetâneleri hakkındaki temenniyât-ı hâlisânemi bu münâsebetle de tekrâr eylerim.

Fi 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s.17] *Taraf-ı eşref-i hilâfet-penâhîye Romanya Kralı hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir*

Sene-i cedîde münâsebetiyle senâveriyle kraliçeye lütfen beyân buyurulan tebrîkât-ı samîmiye ân-samîmü'l-kalb teşekkür eder ve zât-ı hazret-i pâdişâhilerinin sa'âdet-hâlleri için temenniyât-ı hâlisânede bulunmakla berâber hissiyât-ı fevka'l-âde-i dostânemi i'timâd buyrulmasını ricâ eylerim

Carol

Fi 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 18] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden Fransa Reîs-i Cumhûru hazretlerine sene-i cedîde münâsebetiyle keşîde buyurulan telgrafnâme-i hüimâyûn*

Sene-i cedîde vesilesiyle zât-ı vâlâlarını kemâl-i mahzûziyyet ile tebrîk eder ve devâm-ı sa'âdet-hâl-i fehimâneleriyle Fransa'nın tezâyüd-i mes'ûdiyeti hakkındaki temenniyât-ı samîmiyemi tekrâr ederim.

Fi 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 19] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye Fransa Reîs-i Cumhûru hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir*

Sâl-i cedîd vesîlesiyle gerek Fransa gerek senâverleri hakkında lütfen beyân buyurulan tebrîkât-ı temenniyâtdan dolayı hissiyât-ı dostânemin kabûl buyurulmasını ricâ ederim.

Fi 1 Kânûn-ı sâni sene 98

Félix Faure

[s. 20] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden İtalya Velîahdı hazretlerine sene-i cedîde vesîlesiyle keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn*

Sene-i cedîde vesîlesiyle zât-ı fehîmâneleri hakkındaki hissiyât-ı hâlisâne ve tebrîkât-ı samîmiyemi beyân ederim.

Fi 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 21] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye İtalya Velîahdı hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir.*

Tebrîkât-ı hümayûn-ı şâhâneleri bâ'is-i kemâl-i minnetdârî olmuşdur. Teşekkürât-ı fevka'l-âde ve temenniyât-ı azîmemin ve hakk-ı hümayûn-ı hazret-i şehinşâhîdende muhibbâne ve samîmî bulunan hissiyât-ı sadâkat-kârânemin lütfen kabûl buyurulmasını temennî ederim.

Fi 2 Kânûn-ı sâni sene 98

Victor Emmanuel Di Savoia

[s. 22] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden Prenses Clementine sene-i cedîde münâsebetiyle keşîde buyurulan telgrafnâme-I hümayûn.*

Sâl-i cedîd münâsebetiyle beyân-ı tebrîkât eylerim.

Fi 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 23] *Taraf-I eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye Prenses Clementine hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir.*

Tebrîkât-ı şâhânelerinden dolayı teşekkürâtımı lütfen kabûl buyurulmalarını zât-ı hümayûn-ı mülûkânelerinden ricâ ederim.

Fî 2 Kânûn-ı sânisene 98

Prenses Clementine

[s. 24] *Taraf-ı eşref-ı cenâb-ı hilâfet-penâhîden Dük De Rulan hazretlerine sene-i cedîde münâsebetiyle cevâben keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn.*

Sene-icedîde münâsebetiyle beyân buyurulan tebrîkâtdan dolayı beyân-ı teşekkür ve bi'l-mukâbele temenniyât-ı hâlisânemin lütfen kabûl buyurulmasını ricâ ederim.

Fî 1 Kânûn-I sâni sene 98

[s. 25] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye Philip de Rulan hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir.*

Sene-ı cedîde münâsebetiyle temenniyâtımın lütfen kabûl buyurulmasını zât-ı hümayûn-ı şâhânelerinden ricâ ederim.

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

Philip

[s.27] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye sâbık Almanya İmparatoriçesi hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir.*

Lütfen beyân buyurdıkları temenniyât-ı hayriyyeden dolayı zât-ı hümayûn-ı mülûkânelerine teşekkür ederim.

Fî Kânûn-ı sâni sene 98

Victoria İmparatoriçe Frederic

[s. 28] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden Avusturya İmparatoru hazretlerine sene-i cedîde münâsebetiyle keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn*

İş bu sâl-i nev'in hakk-âlî-i haşmetânelerinde mütemeyyin mes'ûd olması meveddet-i samîmiyyem ile sa'âdet-hâl-i hükümdârîleri hakkındaki temenniyât-ı hâlisânemi beyân ve tekrar ile tebrîkât ve ta'ziyât-ı mahsûsemin haşmetlü İmparatoriçe hazretlerine lütfen iblâğ buyurulmasını ricâ ederim.

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 29] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye Avusturya İmparatoru hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir.*

Hâtıra-ı fâhire-i şâhânelerinin bir nişâne-i cedîdî olan tebrîkât-ı muhâleset-i abâd-ı mülûkânelerini kemâl-i memnûniyyet ile telakkî eylerim. Gerek kendi nâmıma ve gerek İmparatoriçe nâmına olarak zât-ı hümayûn-ı tâcdârîlerine arz-ı teşekkür eder ve muhâdenet-i samîmiyyem-i hissiyâtını 'an-samîmü'l-kalb te'yîd ve sa'âdet-hâl-i hazret-i pâdişâhîleri hakkındaki temenniyât-ı hâlisânemi tekrâr ve te'kîd ederim.

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

Fransuva Jozef

[s. 30] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden İngiltere Kraliçesi hazretlerine sene-i cedîde münâsebetiyle keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn*

Sâl-i cedîd münâsebetiyle zât-ı âlî-i haşmetânelerine beyân-ı tebrîkât-ı hâlisâne eder ve bu vesîle ile gerek zât-ı âlî-i hükümdârîlerinin gerek hânedân-ı fehâmet unvân-ı haşmetânelerinin sa'âdet-hâli hakkındaki temenniyât-ı samîmiyyemi tekrâr ederim.

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 31] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye İngiltere Kraliçesi hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir.*

Sa'âdet hâlim hakkında beyân buyurulan temenniyâtdan ve sene-i cedîde tebrîkâtından dolayı teşekkürât-ı samîmiyyemin ve sâl-i cedîdîn hakk-I âlî-i hazret-i pâdişâhîlerinde bâ'is yemn ü sa'âdet olması hakkındaki temenniyâtımın kabûlünü ricâ ederim

Victoria

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 34] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden İsveç ve Norveç Kralı hazretlerine sene-i cedîde münâsebetiyle keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn.*

Sâl-i nev münâsebetiyle zât-ı haşmetânelerini 'an-samîmü'l-kalb tebrîk-i müsâra'at ile zât-ı âlî-i hükümdârileriyle haşmetlü kraliçe hazretleri hakkındaki temenniyât-ı sûret-i âyâtımı bu vesîle ile de tekrâra mübâderet ederim.

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 35] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye İsveç ve Norveç Kralı hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir.*

Sene-i cedîde mülâbesesiyle beyân buyurulan temenniyâtdan dolayı teşekkürât-ı samîmiyyemin kabûlünü ricâ ederim.

Oscar

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s.36] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden Belçika Kralı hazretlerine sene-i cedîde münâsebetiyle keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn.*

Sene-i cedîdenin hakk-ı âlî-i hükümdârîlerinde mes'ûd olmasını 'an-samîmü'l-kalb arzu ederek temâdî-i eyyâm ömr ü 'âfiyet ve mes'ûdiyet-i haşmetâneleri hakkındaki temenniyât-ı hâlisânemi tekrâr ve ihtirâmât -ı mahsûsemin haşmetlü kraliçe hazretlerine lütfen iblâğ buyurulmasını ricâ ederim

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 37] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye Belçika Kralı hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir.*

Lütfen bugün buyurulan temmeniyâtdan dolayı teşekkürâtımızın lütfen kabûl buyurulmasını kraliçe ile berâber ricâ ederiz.

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

Leopold

[s. 38] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden sene-i cedîdenin hulûli münâsebetiyle İspanya Nâibe-i Hükümeti Kraliçesi hazretlerine keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn*

Sâl-i nev münâsebetiyle tebrîkât-ı muhâleset-kârânemi kabûl ve zât-ı âli-i haşmetâneleriyle mahdûm-ı vâlâ-yı efhamileri haşmetlü kral hazretlerinin sâ'adet-hâli hakkındaki temenniyât-ı samîmiyyeme i'timâd buyurulmalarını ricâ ederim.

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s.39] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye İspanya Nâibe-i Hükümet Kraliçesi hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir.*

Tebrîkât-ı vedâd-şîârâne-i mülûkânelerinden dolayı zât-ı hümayûn-ı şâhânelerine bi'l-hâssa teşekkür eyler ve sene-i cedîde hakkındaki temenniyât-ı samîmiyyemin kabûl buyurulmalarını ricâ ederim

Fî 3 Kânûn-ı sâni sene 98

Maria Kristina

[s. 40] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden Flemenk Nâibi Hükümet Kraliçesi hazretlerine sene-i cedîde münâsebetiyle keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn*

Sene-i cedîde vesîlesiyle zât-ı haşmetânelerini hâlisâne tebrîk ile zât-ı vâlâ-ı haşmetâneleriyle kerîme-i mükerrerme-i efhamîleri haşmetlü kraliçe hazretlerinin devâm-ı mes'udiyeti hakkındaki temenniyâtı samîmiyyemi tekrâr eylerim.

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 41] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye Flemenk Nâibe-i Hükümet Kraliçesi hazretlerinden vârid olan telgrafnâme tercemesidir.*

Telgrafnâme-i hümayûn-u mülûkânelerinden pek ziyâde memnûn olarak teşekkürâtımı ve sa'adet-hâl-i pâdişâhîleri hakkındaki temenniyât-ı ihlâs-gâyâtımı arz ederim

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[s. 42] *Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden Romanya Kralı hazretlerine sene-i cedîde münâsebetiyle keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn*

İş bu sâl-i nev münâsebetiyle zât-ı âli-i haşmetâneleriyle haşmetlü kraliçe hazretleri hakkındaki hissiyât-ı muhâdenet-kârâne ve tebrîkât-ı samîmiyyemi beyân ve tekrâr eylerim

Fî 1 Kânûn-ı sâni sene 98

[1] Hüve

Yıldız Sarây-ı Hümayûnu

Baş Kitâbet Dâiresi

Avusturya İmparatoru hazretlerine telgrafnâme-i hümayûn

Kerîme-i haşmetâneleri fehâmetlü Prenses Gizel hazretleriyle bu akşam birlikde ta'âm eylediğim esnâda vaktiyle zât-ı haşmet-simât-ı imparatorîleriyle vukû' bulan mülâkâtımın hâtıra-i latîfesiyle pek ziyâde münbasit ve mütehassis olduğumu ve müşârün-ileyhâ hazretlerine kemâl-i sıhhat ve âfiyetde bulduklarını beyân eder ve temâdi-i eyyâm-ı ömr ü sa'adet-hâl-i haşmet-penâhîleri hakkındaki temenniyât-ı samîmiyyemi bu vesîle ile de tekrâr eylerim.

Y.PRK.NMH 1/7

[2]

Haşmetlü miknetlü dost vefâ-şi'ârım Kraliçe hazretleri

Zât-ı haşmet-simâtları hakkında ber-kemâl olan muhabbet-i samîmiyye ve hürmet-şi'ârâne-i senâverânemin bir delîli olmak üzere benim mahdûmlarımla sâir a'zâ-yı hânedânım mahdûmlarının resimlerini hâvî bir albümü taraf-ı hükümdârîlerine irsâl ile kesb-i fahr eylerim. Ecdâdımız tahtına cülûsumuzdan berü cânib-i hükümrânîlerinden gerek bi'l-hâssa zâtımıza gerek devletimize gösterilen âsâr-ı hayrhâhı ve muhâdenetin istimrâr ve terakkîsine medâr olmak niyyet-i hâlisine binâen İngiltere devletinin hükümdâr-ı zîşânı ve 'azamet-i şi'ârı için hiss eylediğim meveddet-i kâmilede ber-devâm kalacak olan bir familya a'zâsının şekl ü sîmâlarını ihzâra mahsûs olmak üzere irsâl eylediğim bu yâdigâr-ı ihlâs âsârı kabûl buyuracaklarını me'mûl ederim. Bu çocukları mebâdî-i neş'et ve terbiyetlerinde ahz ve telakkî etmeleri lâzım gelen ulûm-ı asliyeyi kâfi mertebe ta'allüm etdikleri gibi taht-ı idâre-i hükümrânîlerinde bulunan devleti dünyânın en birinci devletlerinden .ma'dûd eylemeğe sebep-i müstakîl olan fûnûn-ı bahriye ve kavâid-i askeriyeyi tahsîl eylemek için İngiliz bahriye ve topçu mekteblerine göndereceğimi beyân ile efkâr-ı ihtirâm-kârâne-i senâverânemin arz-ı te'mînâtına devleteyn beyninde olan dostî ve muvâlâtın ile'l-ebed beka ve tezâyüdü husûsunda eltâf-ı sübhâniyeden ümidvâr olduğumun beyânına ibtidâr eylerim

Fî 4 Ramazan sene 295 ve fi 20 Ağustos sene 294

Y.PRK.NHM. 1/33

[3] Hüve

İngiltere Kraliçesi Hazretlerine Telgrafnâme-i Hümayûn Müsveddesi

Şefkat-i ma'lûme-i kalb-i hükümdârîlerini hüzn ile meşhûn edecek sûretde Bosna ve Hersek'de bir takım vukûât-ı elîme hâzırlanmaktadır Şöyle ki bu memleketlerin müslümân ve hristiyân bi'l-cümle ahâlisi ve Avusturya askerinin memleketlerine duhûllerine şedîden ve kemâl-i ye's ile mûmâna'at itmek üzere ayaklanmışdır. Galeyan bir dereceye geldiki bu eyâletlerde bulunan büyük me'mûrlarımdan ba'zıları teskîn-i ezhân için beyhûde vâki' olan sa'y ve gayretleri yolunda kurbân oldular ânı teskin için hükûmetin kâffe-i mesâîsi bir semere hâsıl edemedi. Kan akdı. Binâ'en-aleyh 'azîm ve hûn-âlûd râhiyelerden korkulmaktadır. Gözimizin önünde bir takım vukûât-ı elîme

hâzırlanmakta olduğunu elem ve kedersiz müşâhede edemeyeceğimden beyhûde yere daha ziyâde kan dökülmesinden ve bu eyâletlerde bir şûriş-i azîm vukûundan ictinâb olunmak üzere Avusturya askerinin dâhil oldukları Banyaluka ve sâir yerlerde tevakkuf eylemeleri hakkında evâmir-i lâzımenin i'tâsiyçün Avusturya imparatoru hazretleri nezdinde dost ve müttetik müfehâmımızın insâniyet nâmına olarak kemâl-i emniyetle vesâtet-i âliyyelerine mürâca'at ederim. Cümlelerin ma'lûmu olan efkâr-ı hakkâniyet ve insâniyet-kârâneleri ve devletimiz hakkında derkâr olan niyât-ı hayır-hâhâneleri işbu iltimâs-ı zâti-i hâlisânemizin taraf-ı hükümdârîlerinden hüsn-i telakkîye mazhar olacağında şübhe bırakmaz. Zât-ı haşmet-simât-ı hükümdârîleri işbu ahvâl-i elîmede hakkımızda olan muhabbet-i zâtiyelerinin delil-i cedîdini gösterecekleri misillü umûmen millet-i Osmâniyenin ve bi'l-hâssa zikr olunan eyâletlerin bîçâre ahâlisinin şükrâniyetine dahi bir unvân-ı cedîd kazanmış olacakları derkârdır.

Fi 4 Ağustos-ı Frengi sene 1878

Fransızcasına mütâbıktır

Safvet

Y.PRK.NHM. 1/30

[4]

Taraf-ı eşref-i hazret-i padişâhîden haşmetlü Rusya İmparatoru hazretlerine tastîr buyurulacak telgrafnâme-i hümayûnun müsveddesi sûretidir

Gerek Rumeli-i Şarkî'de ve gerek Bulgaristan'da bulunan ahâli-i İslâmiyyenin hâl-i felâket-işti'mâllerine müte'allik devletim tarafından alınan haberler merhamet-i müselleme-i imparatorîlerini tahrîk edecek sûrettedir Bulgarların binlerce ebnâyı beşer hakkında icrâ etdikleri mezâlîmi tasavvur kâbil değildir katl-i nüfûs ve gasb-ı emvâl ve hetk-i ırz ve nâmus gibi şeylerin hiçbirisi esirgendiği yoktur ve bunlar küll-i yevm irtikâb olunan mu'âmelelerdir. Bi'l-cümle memâlikden mahrûm kaldıkları hâlde bîçâre muhâcirlerin bilâ-mesken ve mü'eddî sokaklarda dolaşmaktan ve açıkda yatmaktan başka çâreleri kalmamıştır. Bu hâlde efkâr-ı insaniyet-perverâne-i imparatorîlerine maa'l-i itimâd mürâcaat eder ve İslâm ahâlisinin can ve ırz ve mallarının bir sûret-i müessirede te'mîn olunmasını lütfen emir buyurmalarını ricâ ederim

Y.PRK.NHM.1/29

H.1295

[5] Hüve

Taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden Karadağ Emâreti'ne yazılacak olan telgrafnâme-i hümayûnuñ tercemesidir.

Bir mahdûmlarınıñ dünyâya geldiğini ve ol bâbda ba'zı ifâdâtı hâvî vârid olan telgrafnâme-i asîlâneleri mütâla'a olundu. Mûmâ-ileyhiñ tevellüdüyle husûli tabî'î olan memnûniyetlerinden hasebi'l-muhâlesa hissedâr olduğum gibi kemâl-i âfiyetle nâil-i ömr-i tavîl olmasını Cenâb-ı Hak'dan temennî ederim. Karadağ hükûmetiyle devletimiz beyninde cereyân etmiş olan mu'âmelât-ı esef-i iştîmâl netîce-i hükm-i takdîrân olduğu cihetle andan bahse lüzûm olmadığı gibi şu ihtilâfât dahî ahîren mübeddel-i i'tilâf ve mevâlât olmasıyla bundan böyle şu hâl-i müsâfât-ı intimânıñ ân be ân tezâyüd ve terakkîsi ve hemîş-i ber-vefk-i dilhâh-ı taraf-ı asîlânelerinden saltanat-ı seniyyesi hakkında âsâr-ı hayr-hahâne ve dostâneniñ müşâhedâtıyla vüsûk ve i'timâd-ı hâlisânemiziñ takarrür ve te'yîdi muntazırdır.

Fî 19 Nisan sene 95

Y.PRK.NMH 1/55

[6] Hüve

Taraf-ı eşref-i mülûkânedden İngiltere Kraliçesi hazretlerine tastîr buyurulacak nâme-i hümayûnuñ tercemesidir.

Madam

Tasvîr-i âlîlerinin irsâl buyurulduğunu ve kıymetli muhabbetlerinin te'mînini hâvî olan nâme-i haşmetânelerini Sir Henry Layard yedinden kemâl-i meserretle ahz eyledim. Bu ana değin hakkımda izhâr buyurula gelen efkâr-ı hayr-hâhîniñ ezüser-i nev te'yîd buyurulmuş olmasına an-samîmi'l-kalb teşekkür eyler ve kendi tarafımdan dahî zât-ı âlî-i haşmetâneleri hakkında hiss eylediğim efkâr-ı irtibât-kârâneme i'timâd buyurulmasını ricâ eylerim. Memleketim hakkında hemîşe ibrâz buyurulan gâyilât-ı hayrhâhâneyi unudamayacağım misüllü hakkımdaki muhabbet-i vâlâlarınñ devâm ve bekâsından ile'l-ebed minnetdâr kalacağımdır. Tasvîriñizi tahsîn eyleyüb eñ ziyâde sevüb arâm eylediğim salonu anıñla tezyîn eyledim. İş bu tasvîr Türkiye'niñ müttefik ve mühibbi bulunan İngiltere halkınıñ âsâr-ı fütüvvetkârı ve fezâil-i âliyyesinden dolayı takdîs eylediği bir Kraliçeyi senâverlerine dâimâ ihtâr edecektir. Avrupa'nıñ istihsâl ve devâm-ı âsâyış hakkında olan arzû-yı umûmîye iştirâk etmeliğim hakkındaki zannıñız pek musîb ve

muvâfık-ı hakîkatdır. Çünkü ahs-ı âmâlim bir taraftan âsâyiş-i umûmîniñ husûl ve takririni müşâhede eylemek ve diğerk taraftan cinsiyet ve mezhebe bakılmaksızın bi'l-cümle teba' amıñ ıslâh-ı ahvâline muvaffak olmağla ma' tûfdur. Bu vesîleden bi'l-istifâde zât-ı haşmet-me'âbları ve sevgili evlâdları ve bi'l-cümle teba'aları haklarındaki temenniyât-ı hâlisânemi tebliğ ve bi'l-hâssa zât-ı âlîlerine olan ihtirâmât-ı fâikamı beyân ve kendimi birâderiniz add ederim.

Y.PRK.NMH 1/73

H. 1296

[7]

Taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden İran şâhına yazılacak telgrafnâme-i hümâyûn müsveddesi tercemesidir.

Yevm-i velâdet-i şâhânelerini tebrik etmekle kendimi hâiz-i nisâb-ı bahtiyârî add eyler ve zât-ı hazret-i şâhîlerinin şânıyla memâlik-i İrâniyenin sa'âdet-i hâli için temenniyât-ı hâlisânede bulunduğumu beyân eylerim. Zât-ı hazret-i şâhîleri tarafımıza ol kadar muhabbet izhâr buyuruyolar ki devleteyn-i İslâmiye-i beyninde mevcûd olan münâsebâtın teşdîd ve bekâsını ne derece kıymetli bildiğimi ve zât-ı hazret-i şâhâneleri hakkında olan muhabbet-i samîmiyyemi beyân etmekle vesîle olabilecek bi'l-cümle vukû'ât-ı kemâl-i memnûniyetle istifâde eylerim.

Sene H. 1296

Y.PRK.NMH. 1/48

[8] Hüve

Diyânet-i nihâd-adâlet-i i'tiyâd hükümdâr-ı mülk-i Hüdâ-dâd-ı Afganistan Şîr Ali Hân etâllahu bekâhu hazretlerinin cenâb-ı hikmet-intihâlarına nemîka-i meveddet-enîka budur ki

Bundan mukaddem muhibb-i sahîh ve muhlis-i hakîkîleri tarafından cânib-i cenâb-ı âlî dakika-i dâyinlerine nâme-i vefâ-mansûs devlet-i aliyemiz ulemâ-ı izâmından sefir-i mahsûs ta'yîn olunan Seyyid Ahmed Hulusi Efendi ile irsâl ve ba'zı vesâyâ-yı münciye müşârünileyhin hâfıza-i dirâyetine ibdâ' ve îsâl kılınmışdı. Müşârünileyh cevâbnâme-i .?. buraya avdet ve cânib-i me'âlî-menâkıb-ı hazret-i emîrânelerinden telakkî eylediği ma'lûmâtı huzûrumuza arz ve beyân eyledikde bunlardan kemâl-i ihlâs ile bekâ ve dü-

muhâleset ve münâsebet istidlâl olunub ve bu niyet-i sa'âdet-menkıbet kemâl-i meyl ve muhabbeti müstelzim ve vüfûr-ı mahzûziyeti müstevcib olmuştur. Sefîr-i müşârünileyhin cümle-i ifâdâtına nazaran İngiltere Devleti'nin hıttâ-i Kut'a asker sevk eylemesi revâbit ve müsâlemât-ı sâbıkanın ihlâlını mûris olmuş ve i'âde-i müsâlemet-i sâbıka ise ancak hıttâ-i mezkûreden askerin avdetiyle tahliyeye mütevakkıf bulunduğu anlaşılıştır. Halbuki bundan mukaddem bu meselenin halliçün burada bulunan İngiltere elçisiyle ba'zı mükâlemât ve muhâberâta ibtidar olunmuşiken ma'lûm-ı âlî-i cenâb-ı hükümdârîleri olduğu üzre Rusya'nın ba'zı memâlik-i Devlet-i aliyyemizi tahattî ile vukû'a gelen işgâl-i kesîre bu emr-i hayrı bi't-tab' te'hîr eylemişidi vaktâ ki bi-lütfihi te'âlâ hasmımızın memâlik-i mahrûseden indifâ'ından sonra yine istihsâl-i maksada mübâşeret olunmak üzre iken devlet-i müşârun ileyhâ tarafından nezd-i hikmet-vefd-i cenâb-ı emîrânelerine gönderilen sefîri adem-i kabûl ve red mübâyenet-i sâbıkayı bir kat daha artırıp harb ve degâyı netice-bahş olacağı mesmû' oldu buraca esbâb-ı sahîha ma'lûm değil idiye de nizâ'-ı vâkı'mın suver-i sâire ile halli mümkün iken harb tarafı ihtiyâr olunarak sefk-i dimâ'-i müslimîn şer'an ve hikmete tecvîz olunamayacağı gibi mâdem ki ref'-i husûmet ve tesviye-i metâlib-i mâbeyni'l-hükümeteyn eshel-i tarîk ile mümkün olduğu halde işin bu mertebeye vüsûlü mûcib-i te'essüfdür bâ-husûs hüdânegerde şu zamânda harbin vukû'ı elbette Rusya devletinin istediği gibi mazhar-ı istifâde-i külliye olacağı derkâr yani muhârebe karışıklığını bahâne tutarak memâlik-i İslâmiyeyi te'addiyât-ı nâ-meşrû'a ile pâymâl eylemesi âşikârdır. Binâenaleyh buraca yine ıslâh-ı zât-ı ebniye-i mübâşeret olunarak inşaallah ahd-i karîbde her iki tarafın şânına muvâfık bir suretde husûl-i i'tilâf ve müsâlemet me'mûl bulunmuştur ancak bu bâbda re'y ve mütâla'ât-ı âliye-i cenâb-ı irfân-menâblarının iş'arı arzu olunur ve dü-muhâlesetimizin hükümet-i Afganistan'da bekâ ve istimrârını ifâde ve beyâna işbu nâme-i hümâyûnumuz vesîle ittihâz olunmuştur.

H.1296

Y.PRK.NMH 1/72

[9] Hüve

Rusya İmparatoruna yazılacak cevâbnâme-i hümâyûn müsveddesidir.

Mahdûm-ı velîahd-i muhteremleri fehâmetlü Grandük Çaroviç hazretlerinin zevcesi asâletlü Grandüşes Sezaruna cenâblarının bir oğlu zîver-i gehvâre-i şühûd olduğunu

müş'ir irsâl-i seviyy-i muhibbî kılınan nâme-i meveddet-i alâme-i imparatorîleri kemâl-i memnûniyetle ahz olunmuştur. Beyne'd-devleteyn teceddüd eden münâsebât-ı dostâne iktizâsınca hânedân-ı fehâmet- nişân-ı hükümrânîlerine âid olan meserretten mahlasları dahî hisse-mend olacağım derkâr olmağla müşârün-ileyhin tehniyet velâdetine ibtidâr olunur bu misillü bâde-i meserrât olacak ahbâr ve ahvâlin iş'âr ve tebşiriyle savb-ı muvâlât edeb-i muhibbî buyrulmak hâlisânemizdir

Fî 25 Sâfer sene 296

Y.PRK.NHM. 1/49

[10]

Taraf-ı eşref-i hazret-i mülûkânedan İran Şahı hazretlerine fî 8 Ağustos sene 79 tarihiyle keşide buyrulan telgrafnâme-i âlînin tercemesidir.

Taraf-ı âlî-i şâhânelerinden her vesîle ile ibrâz buyrulan me'âsir-i zâtiye-i hayr-hâhı dâima kemâl-i memnûniyetle telakkî etmekte olduğumdan bu kere dahî yevm-i velâdetimiz münâsebetiyle irsâl buyrulan tebrîknâme-i müceb-i memnûniyet-i azîme olmuştur. Bundan dolayı taraf-ı şâhânelerine ibrâz-ı şükrâniyet ve zât-ı şâhîleri hakkındaki hissiyât-ı dostânemin dâimi olup kat'â noksan-pezîr olmayacağımı te'mîne memnûniyetle mübâderet eylerim.

Aslına müsâbıktır.

Y.PRK.NHM. 1/64

[11] Hüve

Cânib-i seniyyü'l-cevânib-i hazret-i pâdişâhîden haşmetlü İngiltere Kraliçesi hazretlerine keşide buyurulacak telgrafnâmeninî müsveddesi tercemesidir.

Taraf-ı hükümdârîlerinden irsâl buyrulan nâmeyi efkâr-ı samîme-i dostî ve her nev'î teblîğât-ı fehîmmânelerininî şâyân olduğu dikkat ve i'tinâ ile mütâla'a eyledim. Bu nâme zât-ı âlî-i hükümrânîlerininî gerek zât-ı hümayûnum ve gerek hükûmet-i seniyyeminî husûl-i sa'âdet-hâlî hakkındaki temenniyât-ı dostânesine bir delîl-i cedîddir. Berlin Mu'âhedenâmesi ahkâmınınî icrâsı senâverlerince bir vazîfe-i mukaddese hükümündedir. Ne derece elîm olur ise olsun bu vazîfeninî îfâsına samîmî bir azim ve karâr ile teşebbüs olunacağı mukarrer ise de bir muhârebe-i mahriyyeden sonra bile Berlin Mu'âhedenâmesinde sûret-i kat'iyede hallü veya tasrîh olunamayan mesâil hakkında hükûmet-i seniyyem emniyet ve âsâyiş-i umûmî-yi muhâfazaten pek çok müşkilâtı ve pek çok netâyic-i vahîmeyi men'e sâlih devletlere ba'zı mülâhazât-ı serd ü ityânına dikkat ve

i'tinâ eyleyecektir. Bu mülâhazât icrâ olunacağı dikkat-i taraf-ı hükümdârîlerinden mine'l-kadîm delâil-i sahîha ve mükerreresi ibrâz olunan ve kemâl-i şükrânîmizi mûcib olan mu'âvenet hayr-hâhâneye devlet-i aliyyemiñ hükûmetiñiz cânibinden bu bâbda dahi nâil olacağı ümîdindeyim.

Makâm-ı Nezâret-i Celîle-i Hâriciyyeden Londra Maslahatgüzârlığına yazılacak telgrafnâmeniñ müsveddesi tercemesidir.

Velî-ni' met-i bi-minnetimiz pâdişâhımız efendimiz hazretleri tarafından haşmetlü kraliçe hazretlerine tastîr buyurulan işbu telgrafnâme-i cevâbî mahall-i âlîsine îsâl eylemeñizi ricâ eylerim

Y.PRK.NMH 1/98

H. 1297

[12] Hüve

Taraf-ı eşref-i mülûkânedен Almanya İmparatorına keşide buyurılacak telgrafnâme-i hümayûnunun tercemesidir.

Karadağ mes'elesiniñ kesb eylemiş olduğu suver-i muhtelifle ile Arnavudluk halkınıñ tavr-ı hareketinden ve haksız donanma tasavvurundan tevellüd eden müşkilât-ı ma'lûm-ı imparatorîleridir. Devlet-i âlîyyem dûçâr olduğu tazyîkiyyeden ve cümleye muzırr olan şu hâliñ öñünü almak arzû-yı samîmîsinden dolayı düvel-i mu'azzamanıñ temenniyâtına tevâfuk etmesiyle berâber kendisini dahî bî-çâre müslümân ahâlîye karşı bulunduğu mevki'-i müşkilden kurtarabilecek bir sûret-i tesviyenin taharrîsinde tecvîz-i kusûr eylememişdir. Bu bâbda vâkı' olan mesâ'î-i mütevâliye masada netîcesiz kaldığını müşâhede eylediğime teessüf ederim. İş bu hâl-i esef-i iştimâle nazaran ve inkâr-ı inde't-imparatorîlerine müsteniden mes'eleninğ hall ü tesviye sebebine mu'âvenet koya ve müdâhale-i dostâne-i haşmet-penâhîlerini taleb eylerim. Binâ'en-aleyh henüz derdest bulunan müzâkerâtiñ teshîli zımnında Avrupa kabînetollarına mürâca'at etmesini asâetlü prens Bismarck hazretlerine emr buyurmanızı ricâ eylerim. Zât-ı imparatorîlerinin

mütahallik buyurulanları şu'ca-i adâlet ve müşârun-ileyh prens hazretlerinin mahâret-i azîmelerinin devlet-i alîyyemin pek çok zamândır tesâdüf eylediği müşkilâtın ber-taraf olmasına medâr-ı küllîsi olacağı meczûmumdur.

Y.PRK.NMH 1/99

H. 1297

[13] Hüve

Taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden Rusya İmparatoru hazretlerine tastîr buyurulacak telgrafnâme-i hümayûnun müsveddesidir.

Nefs-i imparatorîlerinin vuku bulan sû'-i kâsd kemâl-i heyecân ve nefretiyle istihbâr eyledim. Bu haberden ne derece müteessir oldum ise masuniyet-i imparatorîleri haberinden dahî o derece memnûn oldum. Bundan dolayı ifâ-yı tebrîkât-ı samîmiyye ile berâber temâdî-i eyyâm-ı ömr ü haşmet-penâhîleri du'âsını be-hulûs-u'l bâl-i yâd-i eyledim.

Fî 14 Nisân sene 79

Y.PRK. NMH 1/52

[14]Hüve

Prens Bismarck hazretlerine yazılan nâme-i hümayûn sûretidir

Ba'de'l-elkâb

Beyne'd-devleteyn teyemmünen cârî olan münâsebât-ı hâlise ve sahîhanın mertebe-i matlûbeyeye îsâli husûsunda ibrâz buyurdıkları hüsn-i niyât ve harekât-ı hayırhâhâne-i fahîmâneleri cümlesinden olmak üzere bu kerre Almanya mütehayyizân-ı zâbitânından dört zâtın intihâbıyla Dersa'âdete irsâli husûsu fevka'l-gâye müceb-i mahzûziyetimiz olmuş ve zâbitân-ı mûmâ ileyhimin hükümet-i seniyyemiz menâfi'ine olarak meşhûd olacak her dürlü mesâ'îlerinde tarafımızdan mazhar-ı mu'âvenet-i tâmme olmaları hâssaten mültezimimiz bulunmuşdur hükümet-i seniyyemiz hakkındaki efkâr-ı hayırhâhâne-i asîlânelerine istinâden fîmâba'd dahi nesâyih-i muhibbâne-i devletlerinden istifâde eyleyeceğimizi ümîd eder ve bu vesîle ile istifsâr-ı hâtır-ı fahîmânelerine ibtidâr eyleriz.

Fî 21 Receb sene 99

[15] Hüve

Taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden Almanya İmparatoru hazretlerine keşîde buyurulan telgrafnâme-i hümayûn sûretidir.

Mahdum u necâbet-i mevsûm u imparatorîleri fehâmetlü Prens Frederik hazretlerinin teyammünen vâki olan yigirmi beşinci sene-i izdivâclarının şeref hulûlünden dolayı zât-ı hazret-i imparatorîlerini bi'l-hâssa tebrik eder ve bu mes'adet-i kübrânın hânedân-ı imparatorîleri meyânında emsâlini ru'yet buyurmaları zımnında ed'iyeye-i hâlisâne-i muhibbânemin ref'i bârgâh-ı cenâb-ı perver-derkâr kılındığını beyân ile kesb-i mahzûziyyet eylerim.

Fî 12 Kânûn-ı sâni sene 98 ve Fî 24 Kânûn-ı sâni sene 82

İşbu terceme aslına mutâbıktır, fi 12 Kânûn-ı sâni sene 98

Münir Kulları

Y.PRK.NMH 2/42

[16] Hüve

İmparatoriçe hazretlerine

Ba'de'l-erkâb

Taraf-ı muhlisânemizden zât-ı haşmet-simât-ı fahîmânelerine bâ'is-i tezekkür nâm-ı muhâdenet-ittisâm olmak üzere bir tekaddümeçiğin îsâli zımnında yâverânımızdan Ferik Drigalski Paşa ile Mâbeyn-i hümayûnumuz kâtibi Hüseyin Kazım Bey sûret-i mahsûsada irsâl ve i'zâm kılındı.

Bu hediye-i nâçizâneyi zât-ı haşmet-simât-ı iffetâneleri hakkında dâimü'l-bürûz olan meveddet-i samîmiye ve hissiyât-ı ihtirâm-kârâne-i hâlisânemizin bir eser-i cedîdi olmak üzere karîn-i kabûl buyrulmasını ricâ eder ve nişâne-i müsâfât olmak hasebiyle bâdî-i mahzûziyyet-i haşmetâneleri ümîdinde bulunduğum işbu yâdigârın irsâlini hüsn-i vesîle ittihâz ile te'yîd-i te'mînât-ı muhâleset ve meveddet-i dâimeye ibtidâr eylerim

Fî 21 Receb sene 99

Y.PRK.NMH 2/32

[17] Hüve

Taraf-ı eşref-i mülûkânedden Karadağ Prensi hazretlerine yazılacak nâme-i husûsî-i hümâyûn sûretidir

Devlet-i aliyyemizle hükümet-i fahîmâneleri beyninde teyemmünen mevcûd olan münâsebât-ı muhibbânenin devâm ve bekâsı ehass-ı arzumuz olmağla inşâallahu te‘âlâ an karîb nezd-i âlî-i fahîmânelerine bir münâsib sefir ta‘yîn ve i‘zâm edeceğimiz gibi taraf-ı asîlânelerinden dahi nezdimizde ta‘yîn buyrulacak elçinin vürûdî mûceb-i mahzûziyet olacağını beyân ve zât-ı devletlerinin ve evlâd u iyâl-i fahîmânelerinin istifsâr-ı hâtırına mübâderet eder ve yâverân-ı şâhânemizden İslâm Bey’e tevdî‘an irsâl-i sûy-ı asîlâneleri kılınan üç re’s Arap atının meveddet-i âliye ve takdîrât-ı kâmilemizin bir eseri olmak üzere kabûlünü arzu eylerim.

Fî 19 Zi’l-ka‘de sene 300

Y.PRK.NMH 2/51

[18] Hüve

Belçika Kralı hazretlerine telgrafnâme-i hümâyûn müsveddesi

Belçika hükümeti i’lân-ı istiklâlîne ve zât-ı âlî- haşmet-penâhîlerinin taht-ı kralına ku’üdlarına mesârîf olan işbu yevm-i mahsûsun hulûlî münâsebetiyle gerek zât-ı sâmîleriyle hânedân-ı krâlîlerinin sıhhat ve sa‘âdeti gerek memâlik-i haşmet-penâhîlerinin refâh ve ma’ûriyeti hakkında temenniyât-ı halisânede bulunduğumu beyân-ı müsâra’at ederim.

Y.PRK.NMH 1/96

H. 1300

[19] Hüve

Taraf-ı eşref-i hazret-i hilâfet-penâhîden Avusturya İmparatoru ve Macaristan kralı hazretlerine keşide olunan telgrafnâme-i hümayûn sûreti

Velâdet-i imparatorîleri yevm-i mahsus-ı vesîle-i cemîlesiyle tebrîkât-ı muhâleset-i âyâtımın kabûl ve zât-ı haşmet-penâhîleriyle âile-i celîle-i imparatorîlerinin sâ'adet-hâli hakkındaki temenniyât-ı samîmiyyeme i'timâd buyurulmasını ricâ ederim

Fî 6 Ağustos sene 311

Y.PRK.NHM 6/62

[20] Hüve

Yıldız Sarây-ı Hümayûnu

Baş Kitâbet Dâiresi

Taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden Karadağ Prensi hazretlerine telgrafnâme-i hümayûn

Yevm-i mahsûs-ı fehâmet-penâhîleri vesîlesiyle tebrîkât ve hissiyât-ı meveddet-i gâyâtımı beyân eder ve zât-ı âlîleriyle hânedân-ı efhâmîlerinin sâ'adet-hâli hakkındaki temenniyât-ı samîmiyyemi bu vesîle ilede tekrâr eylerim

H. 1324

Y.PRK.NMH.10/17

[21] Hüve

Yıldız Sarây-ı Hümayûnu

Baş Kitâbet Dâiresi

Taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden Rusya İmparatoru hazretlerine telgrafnâme-i hümayûn

Zât-ı haşmet-simât-ı imparatorîlerine derkâr olan velâyet-i gayr bulunan meveddet-i mahsûsem icâbına yevm-i mahsûs-ı haşmet-penâhîleri münâsebetiyle beyân-ı tebrîkât eder ve hakk-âlî-i haşmetânelerinde temenniyât-ı hâlisânemi bu vesîle ilede tekrâr eylerim

H.1324

Y.PRK.NMH 10/16

[22] Hüve

Yıldız Sarây-ı Hümâyûnu

Baş Kitâbet Dâiresi

Taraf-ı eşref-i hazret-i hilâfet-penâhîden Almanya İmparatoru hazretlerine telgrafnâme-i hümâyûn

Yevm-i mahsûs-ı haşmetânelerinin hulûli münâsebetiyle beyân-ı tebrîkât-ı hâlisâneye müsâra'at eder ve zât-ı haşmet-simât-ı imparatorîlerine ber-kemâl olan muhabbet-i samîmenin velâyet-i gayr bulunan te'minâtını bu vesîle ile dahî tecdîd ve devâm-ı âfiyet ve sâ'adet-hâl-i haşmet-penâhîleri hakkındaki temenniyât-ı mahsûsamı tekrâr ederim

H.1326

Y.PRK.NMH. 10/69

[23]

Yıldız Sarây-ı Hümâyûnu

Baş Kitâbet Dâiresi

Taraf-ı eşref-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden İrân Şâhı hazretlerine telgrafnâme-i hümâyûn

Velâdet-i şâhîlerine musâdif olan yevm-i mahsûs münâsebetiyle tebrîkât-ı hâlisânemi ve devâm-ı sâ'adet-hâl-i şehâmet-penâhîleri temenniyâtını beyân ve tekrâr ederim.

H.1326

Y.PRK.NHM. 10/106

[24] Hüve

Yıldız Sarây-ı Hümâyûnu

Baş Kitâbet Dâiresi

Sırb Kralı hazretlerine telgrafnâme-i hümâyûn

Yevm-i mahsûs-ı haşmetânelerinin hulûli münâsebetiyle tebrîkât-ı mahsûsamı beyân ve iş'âr-ı tevâfir-i eyyâm-ı ömr ve âfiyet kralîleri hakkındaki temenniyât-ı samîmiyyemi tekrâr ederim

H.1326

Y.PRK.NHM 10/71

[25] Hüve

Yıldız Sarây-ı Hümâyûnu

Baş Kitâbet Dâiresi

Sene-i cedîde münâsebetiyle taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhiye
hükümdârân hazerâtına keşide buyurulan telgrafnâme-i hümâyûn müsveddeleri

Almanya İmparatoru Hazretlerine

Hulûl eden sene-i cedîdenin hakk-ı ‘âlî-i haşmetânelerinde ba‘is-i bahş ve sürûr olmasını temennî ederek beyân-ı tebrîkat-ı hâlisâneye müsâra‘atla kesb-i memnûniyyet ve bu vesîle-i haseneden bi’l-istifâde tezâyüd-i eyyâm-ı ‘ömr ü ikbâl-i hükümdârîleriyle hânedân-ı fehâmet-‘unvân-ı imparatorîlerinin sa‘âdet-hâli hakkındaki temenniyât-ı mahsûsama i‘timâd buyurulması recâsına mübâderet eder ve tebrîkât-ı ihtirâm-kârânemin haşmetlü imparatoriçe hazretlerine lutfen iblâğını niyâz eylerim.

Avusturya İmparatoru Hazretlerine

Hulûl eden sâl-i nev‘i zât-ı haşmet-simât-ı hükümdârîlerine bi’l-hâssa tebrîk ve tes‘îd ile kesb-i mahzûziyyet eder ve tebrîkât-ı mahsûsamın haşmetlü imparatoriçe hazretlerine beyânıyla beraber mühâdenet ve meveddet-i samîmem te‘mînât ü sa‘âdet-hâl-i haşmetâneleri hakkındaki temenniyâtımın kabûl buyurulmasını recâ eylerim.

İmparatoriçe Frederik Hazretlerine

Sâl-i cedîd münâsebetiyle zât-ı ‘âlî-i haşmetânelerine beyân-ı tebrîkât-ı ihtirâm-kârâneye müsâra‘at eyler ve zât-ı haşmetâneleriyle evlâd-ı me‘âlî-nihâd-ı eframîlerinin sa‘âdet-hâli hakkındaki temenniyât-ı samîmemi bu vesîle-i hasene ile de tekrâr eylerim.

İtalya Kralı Hazretlerine

Sene-i cedîdenin hulûlu münâsebetiyle zât-ı haşmet-simât-ı hükümdârîlerini ‘an-samîmü’l-kalb tebrîk ile iktisâb-ı memnûniyyet eder ve bu vesîle-i mübtehiceden bi’l-istifâde tevâfur-i eyyâm-ı ‘ömr ü iclâl-i haşmetâneleriyle hânedân-ı ‘âlî-i kralîlerinin sa‘âdet-hâli hakkında tekrârına müsâra‘at ettiğim temenniyât-ı ihlâsî âyâtıma i‘timâd buyurulmasını recâ eylerim.

İngiltere Kraliçesi Hazretlerine

Hulûl eden sâl-i cedîd münâsebetiyle zât-ı ‘âlî-i haşmetânelerine beyân-ı tebrîkât-ı hâlisâneye müsâra‘at etmekle beraber zât-ı haşmet-simât-ı hükümdârîleriyle hânedân-ı fehâmet-‘unvân-ı haşmetânelerinin sa‘âdet-hâli hakkındaki temenniyât-ı mahsûsamı bu vesîle-i hasene ile dahi tekrâr ederim.

Belçika Kralı Hazretlerine

Hulûl eden sâl-i cedîdin hakk-ı ‘âlî-i haşmetânelerinde müstelzim-i bahş ve sürûr olmasını temennî eder ve tezâyüd-i eyyâm-ı ‘ömr ü ikbâl ve sa‘âdet-hâl-i hükümdârîleri hakkındaki temenniyât-ı samîmiyyeme i‘timâd ve hissiyât-ı ihtirâm-şi‘âranemin haşmetlü kraliçe hazretlerine lutfen iblâğ buyurulmasını recâ ederim.

İsveç ve Norveç Kralı Hazretlerine,

Sene-i cedîdenin hulûlu vesîlesiyle zât-ı haşmet-simât-ı hükümdârîlerini ‘an-samîmü’l-kalb tebrîk ile kesb-i mahzûziyyet eder ve zât-ı ‘âlî-i haşmetâneleri ve haşmetlü kraliçe hazretleriyle hânedân-ı efhamîlerinin sa‘âdet-hâli hakkındaki temenniyât-ı ihlâskârâne ve meveddet-şi‘ârânemi bu münâsebet-i cemîle ile dahi tecdîd ve tekrîm eylerim.

İspanya Nâ’ibe-i Hükûmeti Hazretlerine

Sâl-i cedîd münâsebetiyle tebrîkât-ı hâlisânemin ve zât-ı ‘âlî-i haşmetâneleriyle mahdûm-ı vâlâ-yı efhamîleri haşmetlü kral hazretlerinin sa‘âdet-hâli hakkındaki temenniyâtımın kabul buyurulmasını recâ ederim.

Fransa Re’îs-i Cumhûru Hazretlerine

Sene-i cedîdenin hulûlu münâsebetinden bi’l-istifâde zât-ı ‘âlî-i fehimânelerine beyân-ı tebrîkât ve dâd-kâriye müsâra‘at ve devâm-ı sa‘âdet-hâli efhamîleriyle Fransa’nın mes’udiyet ve ma‘ûriyyeti hakkındaki temenniyât-ı samîmenin bu vesîle-i hasene ile dahi tecdîd-i temenniyâtına mübâderet eylerim.

H. 1327

Y.EE 60/22

[26] Hüve

Yıldız Sarây-ı Hümayûnu

Baş Kitâbet Dâiresi

Rusya İmparatoru hazretlerine telgrafnâme-i hümayûn sûreti

Yevm-i velâdetim münâsebetiyle lütfen beyân buyurulan ve senâverlerince bâdî-i vufûr-ı mahzûziyyet olan tebrîkât ve temenniyât vedâd-şîârânedan dolayı zât-ı haşmetsimât-ı imparatorîlerine ‘an-samîmü’l kalb teşekkür ederim.

Y.EE.60/21

H.1327

Mektup ve Telgraflarda Bahsi Geçen Kişiler

A- Defter içindekiler

2- Aleksander Aleksandroviç Romanoff. 1881-1894 yılları arasında hüküm sürmüştür. Temsili hükümete karşı çıkmış ve Rus milliyetçiliğini desteklemiştir. İmparatorluk

sınırları içinde yaşayan ulusal azınlıkları Ruslaştırmaya yönelmiş ve Ortodoks olmayan dinsel gruplara baskı uygulamıştır. Kendisinden önce II. Aleksandr, kendisinden sonra II. Nikolai gelmiştir. II. Abdülhamid'in mektubuna cevap yazan çarın oğlu II. Nikolai'dır.

4- Aleksandra Fyodorovna. Son çariçe olarak bilinen Aleksandra, Rus imparatorluğunun son çarı II. Nikolai'nın eşidir. Kocasının I. Dünya Savaşı sırasında ordularının başında bulunduğu dönemde ülkedeki kötü yönetimiyle 1917 çarlık hükümetinin devrilmesini hızlandırdığı görüşü yaygındır.

6- Sabık Rusya imparatoriçesi Maria Fyodorovna. Alexander Alexandroviç Romanoff'un eşidir. Oğlu II. Nikolai'nın saltanatı ile birlikte Romanov hanedanı son bulmuş, bin yıllık monarşi sona ermiştir.

8- Milan Obrenovic. 1868-82 yılları arasında Sırbistan prensi 1882-1889 yılları Sırbistan kralı olarak hüküm sürmüştür. Ardından oğlu Alexandar Obrenoviç tahta çıkmıştır. II. Abdülhamid'in telgrafına cevap veren ise oğludur.

10- Karadağ prensi I. Nikola Petrovic-Njegos. 1860-1910 yılları arasında Prens ve 1910-1918 yılları arasında ülkenin ilk ve tek Kralı olarak hüküm sürdü. 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulması ve Krallığın başına Sırp Kralı I. Petar'ın geçmesiyle hükümdarlığı son buldu.

12- Franz Ferdinand. 1875- 1914 yılları arasında hüküm sürmüştür. Avusturya Arşidükü, Avusturya İmparatorluk prensi, Macaristan ve Bohemya Krallığı Prensi ve ölümünden önce 1896 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tahtının varisi oldu.

14- I. Wilhelm. (Wilhelm Friedrich Ludwig) Prusya Kralı olarak 2 Ocak 1861–9 Mart 1888 yıllarında ve ilk Alman İmparatoru olarak 18 Ocak 1871–9 Mart 1888 tarihleri arasında hüküm sürdü. Kendisinden önce IV. Friedrich Wilhelm, kendisinden sonra III. Friedrich.

16- Augusta Friedrich. I. Wilhelm'in eşidir.

17- I. Carol, tam adı Hohenzollern-Sigmaringen Prensi Karl Eitel Friedrich. Romanya prensi olarak 1866-81 yıllarında, Romanya'nın ilk kralı olarak 1881-1914 tarihlerinde hüküm sürdü. Uzun yönetimi sırasında askeri ve ekonomik alanlarda Batı'yı örnek alan önemli gelişmeler sağlamakla birlikte, büyük ölçüde kırsal özellikler taşıyan ülkenin temel sorunlarını çözmekte başarısız kalmıştır. Kendisinden sonra gelen I. Ferdinand.

18- Felix Faure. Fransa'da Üçüncü cumhuriyet'in altıncı cumhurbaşkanı olarak 1895-1899 yılları arasında görev yapmıştır. Yerine geldiği Jean Casimir-Perier, yerine gelen Emile Loubet'dir.

20- İtalya veliahtı Victor Emmanuel Di Savoia I. Umberto'nun oğlu 1900-1946 Yılları arası hüküm sürdü. I. ve II. Dünya savaşları esnasında İtalya Kralı idi. Musollini'yi Başbakan atayan kişidir.

22- Marie Clémentine Léopoldine Caroline Clotilde Orléans. (1817-1909) Saxe-Coburg ve Gotha düşesidir.

24- Prens Philippe. Orleans dükü'dür. Orleanist olup Fransa tahtında hak iddia etmiştir.

27- Sabık Almanya İmparatoriçesi Augusta. I. Wilhelm'in eşi.

28- Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph (18 Ağustos 1830- 21 Kasım 1916), 1848-1916 yılları arasında hüküm süren Avusturya-Macaristan imparatoru. Avusturya-Macaristan'ın en uzun hüküm süren imparatorudur. 1914'te Sırbistan'a savaş açarak, I. Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olmuş ve savaş sırasında ölmüştür.

30- Kraliçe Victoria. Hüküm süresi 1837-1901. 19. yüzyılda 63 yıl yedi aylık bir süreyle Birleşik Krallık tarihinde II. Elizabeth'den sonra en uzun süre saltanat sürmüş hükümdardır.

34- Oscar Frederik. (21 Ocak 1829- 8 Aralık 1907), İsveç (1872-1907) ve Norveç (1872-1905) kralı.

36- II. Leopold (Leopold Lodewijk Filips Maria Victor van Saksen-Coburg en Gotha; 9 Nisan 1835 – 17 Aralık 1909) 1865'ten 1909'a kadar Belçika Kralı'ydı.

38- Maria Christina Henriette Desideria Felicitas Raineria.

40- Emma. Waldeck ve Pyrmont Prensisi Emma, Kral-Büyük Dük III. William ile evliliğiyle Hollanda Kraliçesi ve Lüksemburg Büyük Düşesi'ydi. 1849- 1890 yılları arasında eşi hüküm sürmüştür.

42- I. Carol. Tam adı Hohenzollern-Sigmaringen Prensi Karl Eitel Friedrich. Romanya'nın ilk kralı.

B- Defter Dışındakiler

1- Francis Joseph (1848-1916). İmparatorluğun en uzun süre hüküm süren imparatorudur. Arşidük Franz Karl'ın büyük oğludur. I. Cihan harbi esnasında hayatını kaybetmiştir. Yerine I. Karl Geçmiştir.

- 2- Kraliçe Victoria. Hüküm süresi 1837-1901. 19. yüzyılda 63 yıl yedi aylık bir süreyle Birleşik Krallık tarihinde II. Elizabeth'den sonra en uzun süre saltanat sürmüş hükümdardır. Yerine VII. Edward geçmiştir.
- 5- Karadağ prensi I. Nikola Petrovic-Njegos. 1860-1910 yılları arasında Prens ve 1910-1918 yılları arasında ülkenin ilk ve tek Kralı olarak hüküm sürdü. 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulması ve Krallığın başına Sırp Kralı I. Petar'ın geçmesiyle hükümdarlığı son buldu.
- 7- Kaçar Hanedanı Nasıreddin Şah. Uzun süren hükümdarlığı boyunca Avrupa'ya yakınlığı ile dikkat çekmiş, Avrupa'ya ziyarette bulunmuştur. Suikast sonucu hayatını kaybetmiş yerini Muzafferinddin Şah'a bırakmıştır.
- 8- Afganistan hükümdarı Şir Ali Han. Dost Muhammed Han'ın oğlu olarak hüküm sürmüştür. Ülkesinin İngiltere ve Rusya ile olan mücadelesinde Rus tarafını seçince İngilizler ile mücadele etmek zorunda kalmış ancak ülke İngilizler tarafından işgal edilmiştir.
- 9- II. Alexander Nikolayeviç 1855-1881 yılları arasında hüküm sürmüştür. I. Nikolai'nin oğlu olup 1856 Paris Antlaşması esnasında hüküm sürmekteydi. Kendisinden sonra III. Alexander tahta geçmiştir.
- 12- Alman İmparatoru I. Wilhelm Friedrich Rudwig. Prusya Kralı olarak 2 Ocak 1861–9 Mart 1888 yıllarında ve ilk Alman İmparatoru olarak 18 Ocak 1871–9 Mart 1888 tarihleri arasında hüküm sürdü. Kendisinden önce IV. Friedrich Wilhelm, kendisinden sonra III. Friedrich gelmektedir.
- 14- Otto Fürst von Bismarck. Almanya'nın birleşmesinde kilit rol oynadı ve ilk Alman Şansölyesi ünvanını 1871-1890 tarihlerinde aldı. Başta istekli olmasa da Osmanlı ile askeri ve stratejik ortaklıklar kurulmasında ön plandaydı.
- 18- II. Leopold (Leopold Lodewijk Filips Maria Victor van Saksen-Coburg en Gotha; 9 Nisan 1835 – 17 Aralık 1909) 1865'ten 1909'a kadar Belçika Kralı'ydı.
- 21- Nikolay Aleksandroviç Romanov. 1894-1917 yılları arasında hüküm sürdü.
- 22- Alman imparatoru II. Wilhelm (Friedrich Wilhelm Viktor Albert von Preuben). 1888-1918 yılları arasında hüküm sürmüştür. Son Alman imparatoru ve Prusya kralı idi.
- 23- Muhammed Ali Şah Kaçar. 1907-1909 yılları arasında İran şahı olarak hüküm sürdü.
- 24- Petar Karadordeviç. 1903-1918 yılları arasında Sırbistan kralı olarak hüküm sürmüştür.

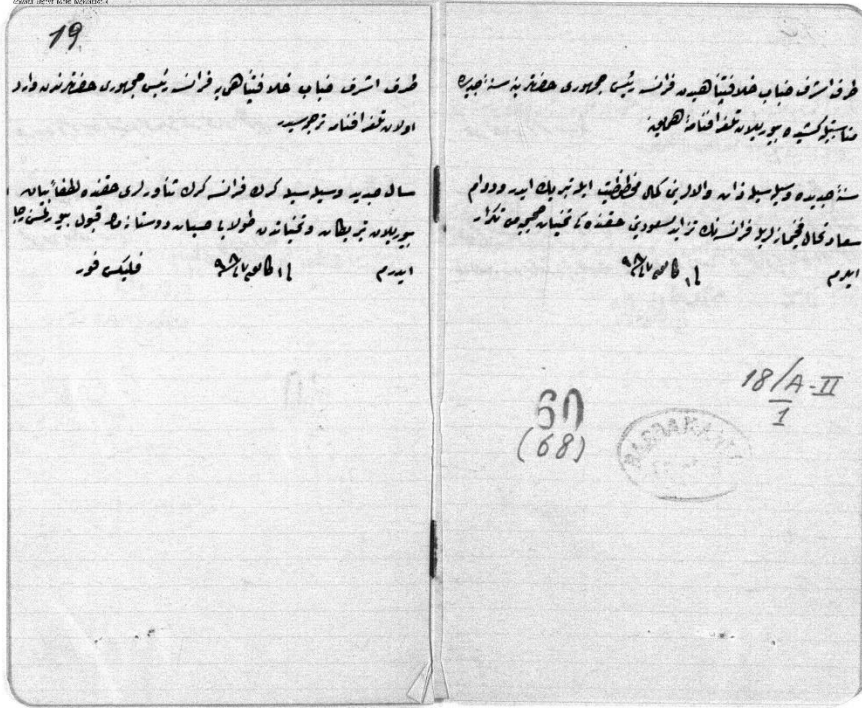
25- III. Vittorio Emanuele. 1900-1946 yılları arasında hüküm sürmüştür. İtalya'nın 1911 yılında Osmanlı Devleti'ne savaş açmasına, 1915 yılında da İtalya'nın I. Dünya Savaşı'na girmesini savundu.

25- Alexandra Caroline Marie Charlotte Louise Julia af Glücksborg. 1901-1910 yılları arasında hüküm sürmüştür. Kral VII. Edward'ın eşi olarak Birleşik Krallık ve İngiliz dominyonları kraliçesi ve Hindistan İmparatoriçesiydi.

25- Norveç Kralı VII. Haakon. 1905'ten 1957 yılında kadar hüküm sürmüştür. İsveç Kralı V. Gustav. 1907-1950 yılları arasında hüküm sürmüştür.

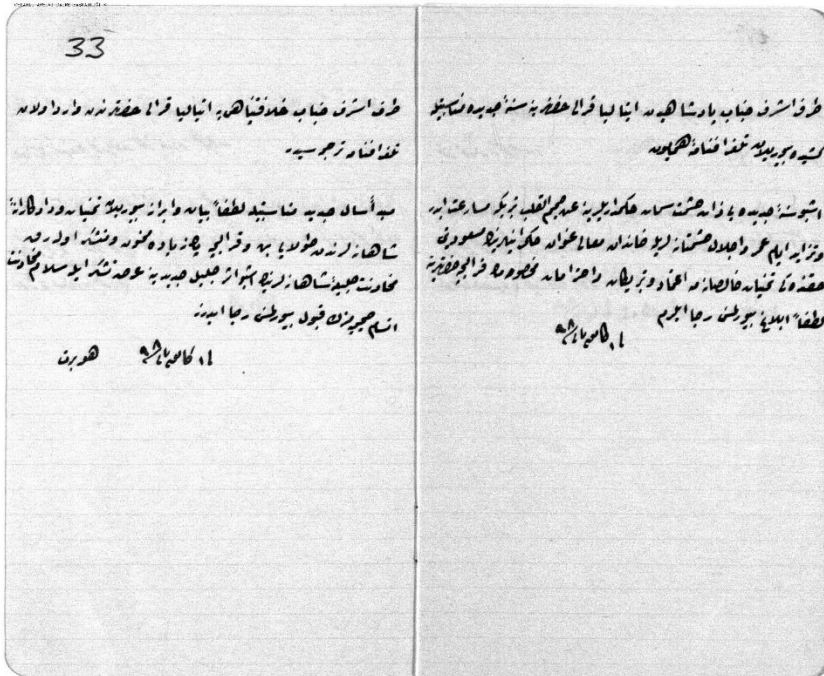
25- Clement Armand Fallieres. 1906-1913 yılları arasında Fransa cumhurbaşkanı olarak görev yaptı.

EKLER- 2

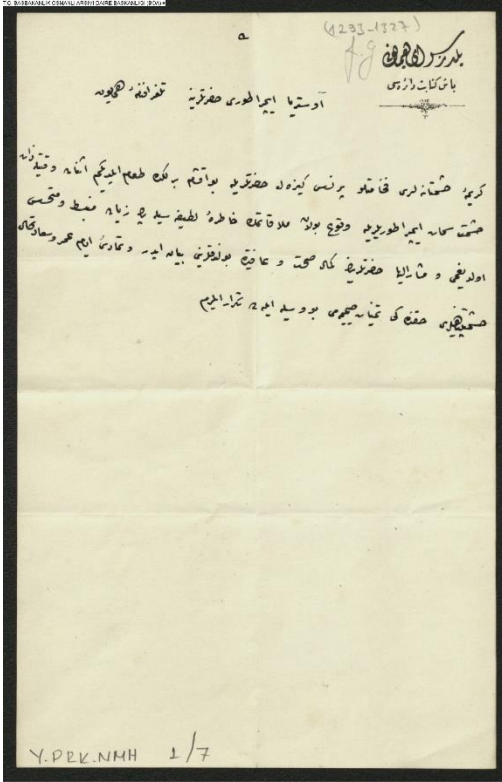
Y.EE.00060

II. Abdülhamid tarafından Fransa Cumhurbaşkanı'na gönderilen telgraf ve cevabı

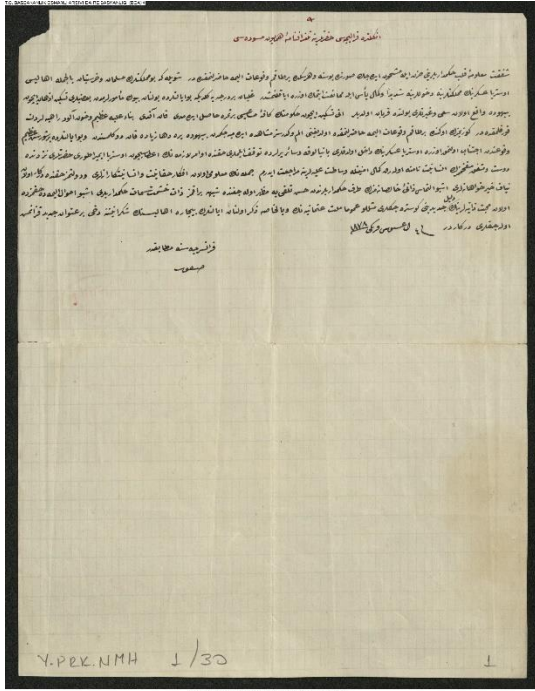

Y.EE.00060

İtalya Kralı'na gönderilen yeni yıl tebrik telgrafı ve cevaben gönderilen telgraf

Sultan II. Abdülhamid tarafından Avusturya İmparatoruna Prenses Gizzel hakkında gönderilen telgraf

Y.PRK.NMH.00001.00030.001

İngiltere Kraliçesi'ne albüm hediye edilmesine dair Sultan II. Abdülhamid'in mektubu

۵

طرف استن حضرت بادشاهه ایرانه شاهه بازرجه خواجه همدان
سوده سی زوجه سید

بوم ولادت شاهه بدین تبریک ایچله کدیعی حاضره رضاب خجاری عبدالودانه
حضرت شاهه بدینک سائیم محالک ایرانیه ناک سعاده هائی ایچره خجاری خاوسان
بولدنیغین بیانه ایلم وانه حضرت شاهه بدین طرفه اولفده مجتبه اظلام سوره بودور
دولتیه اسلوبه بنیده موجود اولونه مناسباتک قدیمه در بقای نه درجه قشع
بدینین و زانه حضرت شاهه لری حضرت اولونه مجتبه صمیمیه بیانه ایچله و
اولم بیله جک بالجهد و قوعان شرای نه کمال محنتیه استفاده ایلموم

۷

Y.PRK.NMH 1/48 3

Y.PRK.NMH.00001.00048.003

Bulgaristan'daki mezalimin durdurulmasına dair II. Abdülhamid'in Rus İmparatoruna telgrafi

دوباره ایملرین یازدیغی حوائج کله بده سوره کیر
مقدم دین حور قزقمی قاسم خانده دده جاردویج حفریت زدهسی اصافو خانده دوشی سزادونا جابریک ایلدی
نور کورده شهرد اولدی شدر ایمل سوی کی قفانده نارا سوتد خللا ایملر بی کاد منونید اخدا اولدر سولوشیه
تجداید مناسباته دوسانه اقصیه خانده قامت شاه کواندینده خانده اولده سرته قصدی ده حده صد اولم کور
اولمده شرایت نیش و لادنه انبار اولور برشلو باری سزاق اولمده اخبار واحواله اشعار و تشریح صوبه مولان
مجبی ساهی جوینده متن خانده فردا ده مریله

Y.PRK.NMH 1/49

Y.PRK.NMH.00001.00049.001

Rus İmparatorunun yeni doğan torunu dolayısıyla tebrik edilmesine dair

4

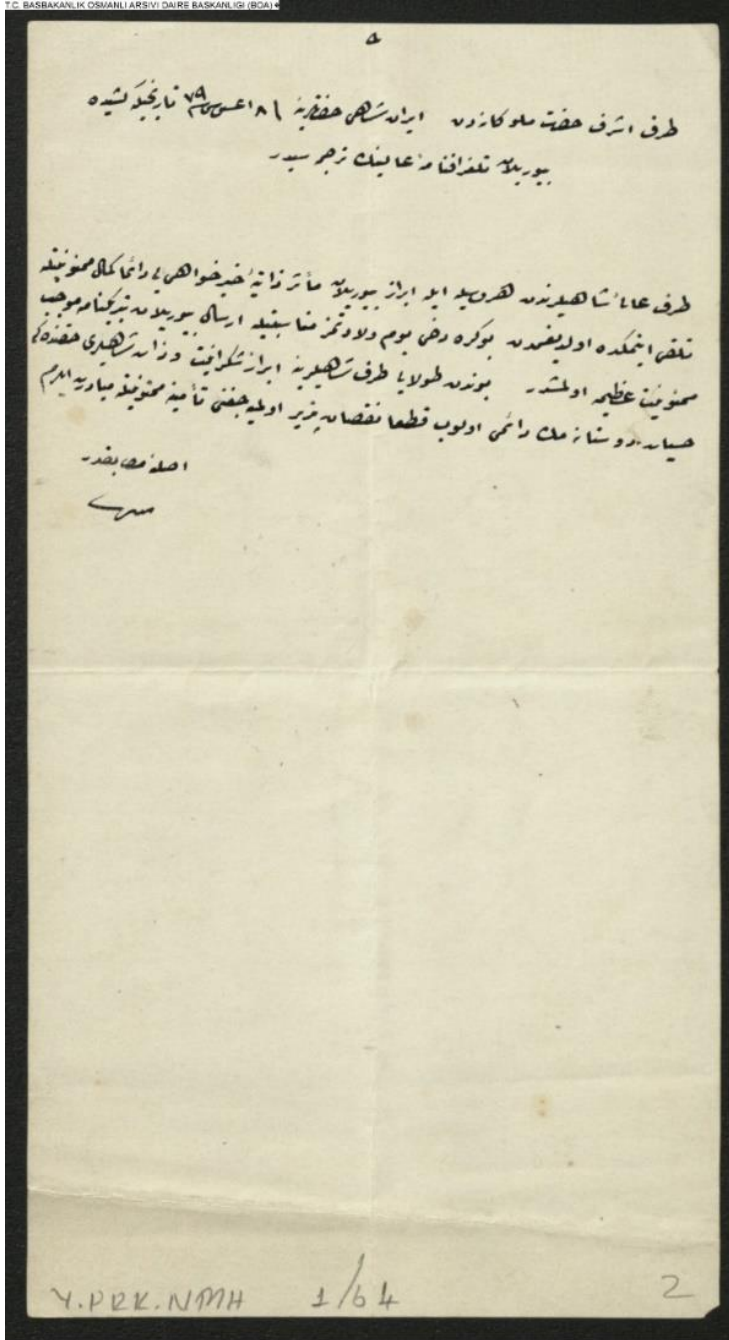
طرف اشرف حضرت پادشاھیدہ حسنو روسہ امیراطوری حضرتینہ نظیر بویروسہ تلفظناہ
تھوینتہ سووہ سید

نقلی امیراطوریلینہ و قوجوولود سوو و ضد شینیی کواھیھیجانہ و تقریرہ استخدا۔ ایلمم بویروسہ
نوریم سنائر اولوم ایسہ مصونیت امیراطوریلدی خیریندہ رضی اودیریم محنودہ اولوم
بوندہ طوولوی ایضای تبریکات صحیحہ ابو یارب تھادی ایلمم خیر حسنیناھیدری دعاسی
مخلصی ایلمم یاد تندرکا۔ ایلمم ۱۶۱۵

Y.PRK.NMH 1/52 1

Y.PRK.NMH.00001.00052.001

Rus İmparatorunun suikasta uğramasına dair II. Abdülhamid tarafından gönderilen telgraf

۵
طرف ارف حفصه موكازوه ايران شهر حفصه ۸۱ ع ۷۹ تاريخه
يوريدا نغرافا رعابنت زجر سيد

طرف عايشا كھيرونه لقرينيد ايد ابرار يوريدا مائر زايه خيضا الكي دارا مال كماله منوييد
نقص ايمكده اولدو يئيدنه بؤره دهن بوم و لاوتقز مناسبتد ارساي يوريدنه تبرينا درموجا
سمونين عظيم اولمشد بونده طولاي طرف كھيرونه ابرار كرايت و زاده كھيرونه
حسابه دوستار ملك رامن اولوب قطعاً نقصابه نيز اولميش خيضا تايمه منوييد مبارزه ابرم

اصلا ميفيد

مسك

4.PRK.NMH

1/64

2

Y.PRK.NMH.00001.00064.002

İran Şahı'nın doğum gününün tebrik edilmesine dair

طرف اشرف حضرتت خدمتتعالی، المانیا امپراطوری حضرتتعالی جانبتت
جکیوده تمنا نامه تک ترجمه سید

صوک کیفه لکده طویلی لطفاً بیانه بویلیتت حسیات حضرتت شهبانیه
نوه الفایه سرور اولدم اشواتارود و مخا دست ملوکانه لرینه
عهده صمیم تشکر و رضتت لکک صحتت میل اتیر لکک بیانه سارعتت
ایریم ۲ صبرانه ۱۹
عهده برینه
کیلیوم

4

4

4

Y.PRK.NMH.00003.00014.004

Almanya İmparatoru'nun hastalığı esnasında durumunu takip eden padişaha teşekkürü

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

صمد المانیا امپراطوری حضرت پرنس بائیرلر نامہ ہمایونہ صوبیدر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

معداللقاب
 بیہ الدولتہ تمنا جاری دلوب یوما فیوما کب قوت واستقرار ایلدہ بولناہ منا سیات دوستانہ در رابطہ اتحاد کائنات
 صمیمتک آنا مبرورہ سزہ اولمہ ادرہ طرف عالی شهنشاہانہ کونک لوغزیرہ لوغزیری ہمد شہانہ سزہ و کونک
 سعادت و حکومت سیر منہ ہضہ ابرائیزہ نعت جو بیولہ آنا صفتیہ مودتہ دوستیک آہ باہ باعث محبت
 و محظوظت ہما یونمہ اولمہ ایدوکنہ بر دلیل علی اولمہ و کما اہد جیل العواہ انطا شہدہ تک بدہ معظم و نفعہ
 و المانہ موت معظمہ تک امپراطورہ معززہ و مکرمہ و محوم خانانہ نجات نشاندیرہ در طرادولہ سیاتہ محبانہ کونک
 ابرائیزہ بر وسیلہ ہنہ جدیدہ بولمہ ادرہ اندمج ذاتہ عالی امپراطور پرنس اہد ایلدیکنہ نشاندہ عالی امانت
 در بوط اولمہ نہ بکرہ اصدانہ لزوم کور و کینہ ای قطعہ مدالیہی نزد عالی شهنشاہانہ ہیرنہ ضعیف کیرنہ بولناہ
 محمد صید یا شاد طہ سیلہ طرف ذیشرف حکم ایلدیرنہ اساک و اہد ایسہ اولمہ بغیر نہ سیات خالصہ و شایرک
 آنا صفا شہدہ اولمہ ادرہ قبولی اخصی امانتہ نہ بولمہ بیایلہ ترقیم نامہ مودتہ علائقہ محبانہ نہرہ ابتداء
 قندہ ۲ ص ۱
 ہمایونہ
 عالی

Y.PRK.NMH 2/62

3

Mehmed Said Paşa vasıtasıyla Alman İmparatoru'na madalya takdim edilmesine dair

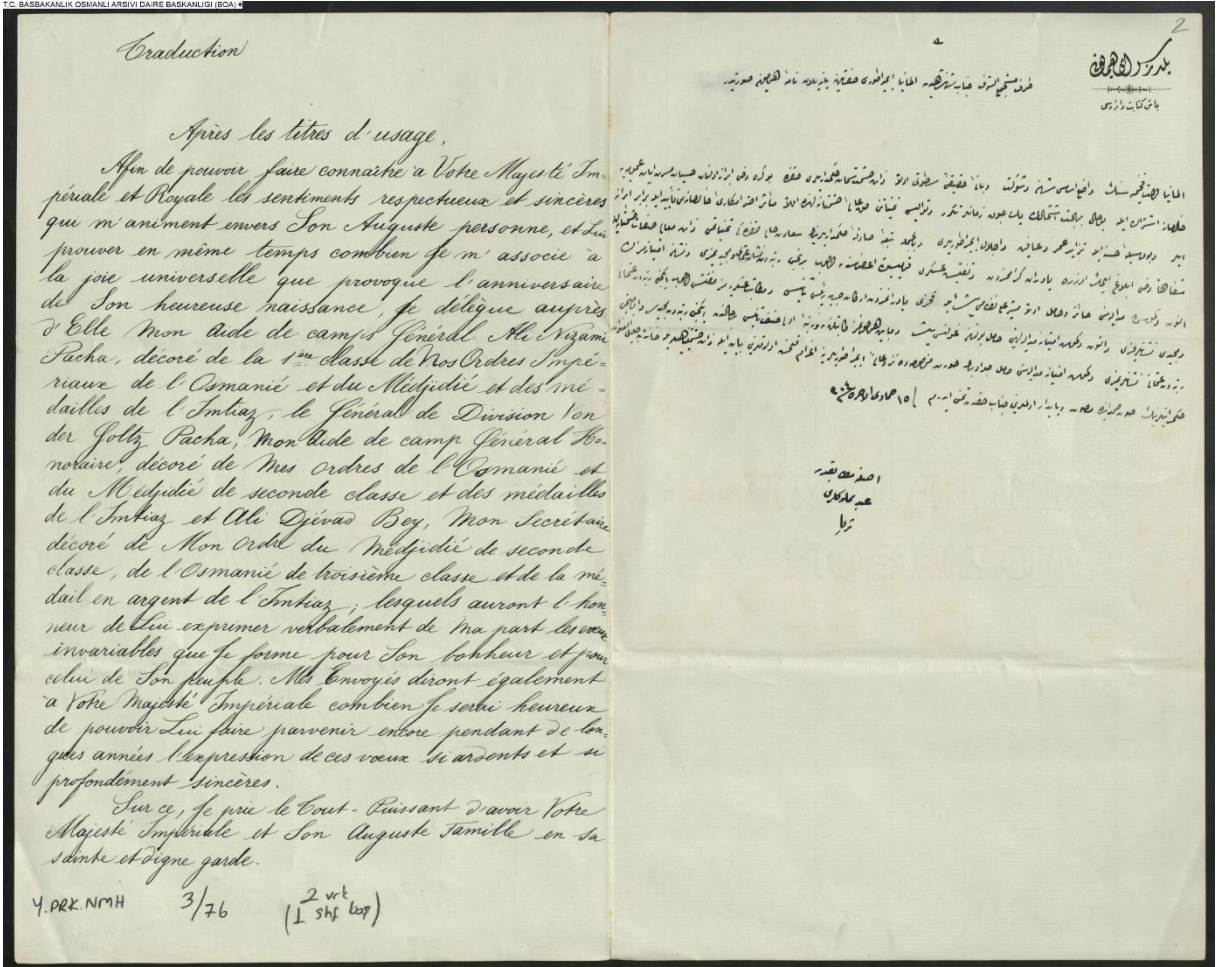
ح
طرف اسراف حضرت مولانا پرنس بسمارک طرف سے تقدیم و سنانہ عظیمہ فرماید۔
ایک ڈھانچہ بولسوی اور مرصع امتیاز نائے عالیہ نامہ لکھی ہوئے حضرت ناہدیر پرنس اخذ ایڈیسیا پرنس
اسواتر علیٰ عاظمیٰ فونڈ لعاہہ باعث مرمت و محفوظ اولدینقہہ برابر جدید نوجہدہ طور پرنس
تکرات عظیمہ مکہ خاکسای معلاضوی حضرت ناہدیر پرنس عرقہ ماریت ایم
منوعہ مقیم اور طور حضرت تک از زوری وجہ المایا بدستہ بندہ کی مورث قدیم تک تابیر پرنس
حضرت پرنس معنی وقتا مکہ از رمطوف سربار بندہ مقرر تقدیر اولینقی ماہدہ بدستہ مقیم
اسواتر کر پرنس توجرت جناب ناہدیر پرنس علیٰ لدریم وقتا خاطر تانم اولد جہدہ
تکرات صبر و خود لعاہہ مکہ تانیاتی و لعاہہ ایضاً بدستہ بولسوی خدمتات تقیظا۔ ان مکہ لطف قبول
قبول بولسوی اسراہم یدرم

Y.PRK.NMH

3/59

Y.PRK.NMH.00003.00059.001

II. Abdülhamid tarafından Prens Bismarck'a gönderilen imtiyaz nişanının teslim alındığına dair

Sultan II. Abdülhamid tarafından Almanya'nın kuruluş şenliklerine katılması için bir heyet gönderdiğine dair Name-i Hümayûn

دایره ایمنی و امنیتی

روس و امپراتوری حضرت ندرینه شطرنج سور بورد نامهما بونک صورتیدر

خصوصیت

بعد الاضاب

مسائل دولت علیه مزاجت و زولود در هر سو اعلانه کانه صیفه لرینه عزیمت امپراطوری بکره استخبار اولاد در دولته پیشه بنام موجود
و پاید اولاد روابطه دوستانه همو اینک تا بید و کلمه حق که از روی مجسمات بر دین علمیه اولوه و خاندانه نمانند حکم اریلی
حقده کی هیاه از انکاره مزاج برتر با هر بولود اوره صه القیدیم عقبا د اوظ نه اصوله تا با عا و با خاصه ذات حسنیه امپراطوریه
در کار اولاد مودره خالصه مزاج برار و دولته بیان موجود اولاد و آند باند کب فوت و مناسبات ایمنی اخصی امان بوظ نه مناسبات
استرفکاره حق که افکار و نیاه خالصه مزاج بیان و تکرار صنف استو سید هنده بالاستفاده سورا سوره ایمنی بالذات طرف مجازیه
ایضا ایمنی ایچونه مودره خالصه مزاج اویوب امنیت تا هاه مزاجی هانز و مرصحت استیاز و عثمانی و مجیدی تا کریمی حال بولنا ده هم با سا
فوقه العاده مرضی بولک ایمنی عنوانه مخصوصا جانب مودره جانب امپراطوریه ارسال و عزیمت خاصه اولاد طرف عالی
صفتان لرندره مظهر اعتماد بولک ره جلاله شونام مودت عمود خالصه مزاج بر و جانب محامت جانب حکم سلطیه بصت و تفسیر قلندری
معلوم محامت ملزوم امپراطوریه اولاد حق هر حاله صوب بنا خواهی بقای آثار مجتهدیه با هی و امنی مامل خالصه مزاج

اصله حق بقدر

Y.PRK.NMH 4/20

2

Y.PRK.NMH.00004.00020.002

Kırım'a gelen Rusya İmparatorunu karşılamak ve hoş geldin demek için padişah tarafından Edhem Paşa'nın görevlendirildiğine dair

ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Ahmet Yasin		İLHAN
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		İyi
ve Düzeyi			
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	2009	2013	Açık Öğretim Lisesi
Lisans	2014	2019	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Yüksek Lisans	2019	2022	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum/lar	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
Tarih			05.07.2022
İmza			
Adı Soyadı			Ahmet Yasin İLHAN

